
COMENIUS

časopis

V tomto čísle:

Opakované použitie výskumných údajov

Efektívne postihovanie vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu v kontexte zásad trestného práva hmotného

Vymedzenie pojmu „zabezpečovanie verejných potrieb obcou“ súdnou praxou vo vzťahu k nájomnej zmluve

Modernizace vyšetřování OLAF ve vztahu k Úřadu evropského veřejného žalobce

Zmena spôsobu hlasovania v Rade EÚ

Teoretické a aplikačné aspekty zásady kontradiktórnosti v trestnom konaní

Teória plodov z otráveného stromu

Okrúhly stôl: Primeranosť veku priestupkovej zodpovednosti

COMENIUS ČASOPIS

December 2022

ISSN 2454-0846

Vydavateľ: Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo n. 6
811 00 Bratislava
Slovenská republika

COMENIUS časopis je vedecko-odborný časopis so zameraním na príspevky z právnej teórie a praxe.

Redakcia:

Zodpovedný redaktor: doc. JUDr. Jozef Andraško, PhD. (prodekan)

Výkonný redaktor: JUDr. Matúš Mesarčík, PhD., LL.M.

Redakčná rada:

Predseda: doc. JUDr. Jozef Andraško, PhD. (prodekan)

Členovia: doc. JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.

doc. JCDr. PeadDr. Róbert Brtko, CSc.

doc. Mgr. Matej Milkvý, PhD., LL.M.

doc. JUDr. Marek Domin, PhD.

doc. JUDr. Matej Horvat, PhD.

Mgr. Andrea Koroncziová, PhD.

doc. JUDr. Jana Strémy, PhD.

doc. JUDr. Lenka Freel, PhD.

doc. Mgr. Lenka Dufalová, PhD.

doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD.

doc. JUDr. Hana Kováčiková, PhD.

doc. JUDr. Soňa Ralbovská Sopúchová, PhD.

Mgr. Sylvia Mičíková

doc. Mgr. Zuzana Illýová, PhD.

Všetky príspevky prešli dvojitém anonymným recenzným konaním.

Adresa redakcie:

Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo n. 6

811 00 Bratislava

Slovenská republika

OBSAH

Články

Jozef ANDRAŠKO: Opakované použitie výskumných údajov	6
Eduard BURDA - Stanislav MIHÁLIK: Efektívne postihovanie vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu v kontexte zásad trestného práva hmotného	17
Peter CSICSAY: Problematika notárskej úschovy a zabezpečenia záväzkov	30
Lenka DUFALOVÁ - Tamara ČIPKOVÁ: Vymedzenie pojmu „zabezpečovanie verejných potrieb obcou“ súdnou praxou vo vzťahu k nájomnej zmluve	39
Štěpán KOŘÍNEK: Modernizace vyšetřování OLAF ve vztahu k Úřadu evropského veřejného žalobce.....	48
Peter LYSINA: Zmena spôsobu hlasovania v Rade EÚ	59
Stanislav MIHÁLIK - Erik PLOTH: Teoretické a aplikačné aspekty zásady kontradiktórnosti v trestnom konaní.....	73
Andrej PORUBAN: Prechod práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov dočasne pridelených zamestnancov pri prevode hospodárskej jednotky	84
Lukáš TURAY: Teória plodov z otráveného stromu.....	95
Okrúhly stôl: Primeranosť veku priestupkovej zodpovednosti	
Viera JAKUŠOVÁ: Základné otázky k problematike primeranosti vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti a hľadanie odpovedí	105
Gabriela LUBELCOVÁ: Proces dozrievania a otázky vekovej hranice právnej zodpovednosti mládeže – sociologické aspekty.....	114

Za gramatickú a jazykovú úpravu zodpovedajú autori.

ČLÁNKY

Jozef ANDRAŠKO: Opakované použitie výskumných údajov¹

Abstrakt

Autor sa v predkladanom príspevku venuje problematike opakovaného použitia výskumných údajov, a to z pohľadu práva Európskej únie a právneho poriadku Slovenskej republiky. V prvej časti príspevku je analyzovaný koncept výskumných údajov z pohľadu legislatívy Európskej únie v oblasti informácií verejného sektora a otvorených údajov a taktiež je ozrejmnený koncept otvoreného prístupu a otvorených údajov. V druhej časti príspevku sa autor zaoberá otázkami opakovaného použitia výskumných údajov z pohľadu právneho poriadku Slovenskej republiky. V záverečnej časti autor identifikuje niekoľko problematických aspektov, ktoré súvisia s právnou úpravou opakovaného použitia výskumných údajov.

Abstract

The author deals with the issue of re-use of research data, from the point of view of European Union law and the legal order of the Slovak Republic. In the first part of the contribution, the concept of research data is analyzed from the point of view of European Union legislation in the field of public sector information and open data, and it also clarifies the concept of open access and open data. In the second part of the contribution, the author deals with the issues of re-use of research data from the point of view of the legal order of the Slovak Republic. In the final part, the author identifies several problematic aspects related to the legal regulation of the re-use of research data.

Kľúčové slová:

výskumné údaje, otvorené údaje, informácie verejného sektora

Key words

research data, open data, public sector information

Autor:

doc. JUDr. Jozef Andraško, PhD.
Ústav práva informačných technológií a práva
duševného vlastníctva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
jozef.andrasko@flaw.uniba.sk

¹ Tento príspevok bol podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0346 Právne a technické aspekty zavádzania autonómnych vozidiel.

Úvod

Vysoké školy a verejné výskumné inštitúcie v rámci svojej vedecko-výskumnej činnosti vytvárajú veľké množstvo výskumných údajov, ktoré môžu byť použité nie len v rámci ďalšieho výskumu, ale majú potenciál byť použité aj v mimo výskumnej oblasti. Avšak otázky týkajúce sa zverejnenia výskumných údajov, prístupu k týmto údajom a ich opakovaného použitia narážajú na právne limity.

Autor sa v príspevku venuje problematike opakovaného použitia výskumných údajov, a to z pohľadu práva Európskej únie (ďalej len „EÚ“) a právneho poriadku Slovenskej republiky. V prvej časti príspevku bude analyzovaný koncept výskumných údajov z pohľadu legislatívy EÚ v oblasti informácií verejného sektora a otvorených údajov a taktiež bude ozrejmenejší koncept otvoreného prístupu a otvorených údajov. V druhej časti príspevku sa autor zaoberá otázkami opakovaného použitia výskumných údajov z pohľadu právneho poriadku Slovenskej republiky. V záverečnej časti autor poukazuje na niekoľko problematických aspektov, ktoré so sebou prináša právna úprava opakovaného použitia výskumných údajov.

1. PSI smernica

Prvým legislatívnym aktom v oblasti opakovaného použitia informácií verejného sektora na úrovni práva EÚ bola smernica Európskeho parlamentu a Rady 2003/98/ES zo 17. novembra 2003 o opakovanom použití informácií verejného sektora (ďalej len „stará PSI smernica“), Predmetná smernica bola pozmenená smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2013/37/EÚ z 26. júna 2013 a napokon bola zrušená smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2019/1024 z 20. júna 2019 o otvorených dátach a opakovanom použití informácií verejného sektora (ďalej len „**PSI² smernica**“).

PSI smernica v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou v oblasti opakovaného použitia informácií verejného sektora rozšírila svoju pôsobnosť aj na výskumné údaje, ktoré sú výsledkom vedecko-výskumných činností dotovaných z verejných zdrojov alebo spolufinancovaných subjektmi verejného a súkromného sektora. Komisia na základe výsledkov hodnotiacej správy³ a konzultácií so zainteresovanými stranami konštatovala, že by malo dôjsť k rozšíreniu pôsobnosti starej PSI smernice aj na ďalšie verejné údaje vrátane informácií verejného sektora s vysokou hodnotou vytváraných verejnými podnikmi a údaje vyplývajúcich z výskumu financovaného z verejných zdrojov.⁴

PSI smernicou sa v záujme presadzovania využívania otvorených dát a stimulovania inovácie v oblasti výrobkov a služieb ustanovuje súbor minimálnych pravidiel, ktorými sa riadi opakované použitie a praktické opatrenia na uľahčenie opakovaného použitia **výskumných údajov** podľa podmienok stanovených v článku 10 PSI smernice.⁵

Výskumné údaje sú v zmysle čl. 2 ods. 9 PSI smernice definované ako: „dokumenty v digitálnej forme, okrem vedeckých publikácií, ktoré sa zbierajú alebo tvoria v priebehu vedecko-výskumných činností a ktoré sa používajú ako dôkazy v rámci výskumného procesu alebo sa vo výskumnej obci všeobecne akceptujú za potrebné na potvrdenie zistení a výsledkov výskumu.“ Medzi výskumné údaje možno zaradiť štatistiky, výsledky pokusov, meraní, pozorovaní vyplývajúcich z práce v teréne, výsledky prieskumov, záznamy rozhovorov a obrázky. Taktiež možno za vedecké údaje považovať aj metaúdaje, špecifikácie a iné digitálne objekty. **Medzi vedecké údaje nepatria vedecké články**, ktoré informujú o zisteniach vyplývajúcich z vedeckého výskumu a komentujú ich.⁶

² Z anglického *Public Sector Information*.

³ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT EVALUATION Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the re-use of public sector information SWD(2018) 145 final. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018SC0145&from=EN>.

⁴ KOMISIA: Dôvodová správa k návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady o opakovanom použití informácií verejného sektora (prepracované znenie), COM(2018) 234 final, s. 5-7.

⁵ Bod 28 preambuly a čl. 1 ods. 1 písm. c) PSI smernice.

⁶ Bod 27 preambuly PSI smernice.

PSI smernica sa vzťahuje len na také výskumné údaje, ktoré už výskumní pracovníci, organizácie vykonávajúce výskum alebo organizácie financujúce výskum sprístupnili verejnosti prostredníctvom inštitucionálnej alebo tematickej databázy (repozitára) a nemali by spôsobovať dodatočné náklady na vyhľadávanie súborov údajov ani požadovať dodatočné spracovanie údajov. V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že členské štáty môžu rozšíriť pôsobnosť PSI smernice aj na výskumné údaje sprístupnené verejnosti prostredníctvom iných dátových infraštruktúr ako sú databázy, prostredníctvom voľne prístupných publikácií, ako je napríklad súbor pripojený k článku, odbornému článku či článku v odbornom časopise.⁷ Dokumenty, ktoré nie sú výskumnými údajmi, by mali byť naďalej vyňaté z rozsahu pôsobnosti PSI smernice.⁸

Vo vzťahu k vedeckým údajom by sa mal aplikovať **otvorený prístup**, čo znamená, že koncovým používateľom sa poskytuje bezplatný online prístup k výskumným výsledkom bez obmedzení ich využívania a opakovaného použitia nad rámec možnosti požadovať uznanie autorstva. Koncovým používateľom vedeckých údajov sú okrem výskumných pracovníkov aj široká verejnosť. Otvorený prístup k výskumným údajom má za cieľ zlepšiť kvalitu výskumu, urýchliť vedecký pokrok, bojovať proti podvodom vo vede, ako aj znížiť potrebu zbytočnej duplicity výskumu. Navyše, otvorený prístup k vedeckým údajom môže celkovo podporiť hospodársky rast a inováciu.⁹

Členské štáty sú povinné **prijatť politiku otvoreného prístupu¹⁰ k výskumným údajom** financovaných z verejných zdrojov v súlade so zásadou štandardného sprístupnenia dokumentov vo forme otvorených údajov a so zásadou FAIR¹¹, ktorá znamená, že výskumné údaje by mali byť vyhľadateľné, prístupné, interoperabilné a opakovane použiteľné. Politiku otvoreného prístupu majú vykonávať všetky organizácie vykonávajúce výskum a organizácie financujúce výskum. Pri tvorbe a aplikácii otvorenej politiky je potrebné brať do úvahy aj práva duševného vlastníctva, ochranu a dôvernosť osobných údajov, bezpečnosť a legitímne obchodné záujmy, tak aby boli v súlade so zásadou „tak otvorené, ako je len možné, tak uzavreté, ako je potrebné“.¹²

Výskumné údaje je možné opakovane použiť na komerčné alebo nekomerčné účely v súlade s kapitolami III a IV PSI smernice, pokiaľ sú financované z verejných zdrojov a pokiaľ ich výskumní pracovníci, organizácie vykonávajúce výskum alebo organizácie financujúce výskum už sprístupnili verejnosti prostredníctvom inštitucionálnej alebo tematickej databázy (repozitára). V tejto súvislosti sa zohľadnia oprávnené obchodné záujmy, prenos znalostí a existujúce práva duševného vlastníctva.¹³

⁷ Predposledná veta v slovenskej verzii recitálu 28 PSI smernice znie: „Členské štáty môžu rozšíriť uplatňovanie tejto smernice na výskumné údaje sprístupnené verejnosti prostredníctvom iných dátových infraštruktúr, ako sú databázy, prostredníctvom voľne prístupných publikácií, ako je napríklad súbor pripojený k článku, odborný článok alebo článok v odbornom periodiku.“ V anglickej verzii znie recitál 28 PSI smernice nasledovne: „Member States may extend the application of this Directive to research data made publicly available through other data infrastructures than repositories, through open access publications, as an attached file to an article, a data paper or a paper in a data journal. Documents other than research data should continue to be exempt from the scope of this Directive.“ V českej verzii PSI smernice znie recitál 28: „Členské štáty mohou rozšířit uplatňování této směrnice také na údaje z výzkumu zpřístupněné veřejnosti prostřednictvím jiných datových infrastruktur, nežli jsou registry, prostřednictvím otevřeného přístupu k publikacím, jako soubor přiložený k článku, odbornému článku či článku v odborném časopisu.“ V zmysle vyššie uvedeného mám za to, že slovenský preklad je nepresný, nakoľko ako príklady iných spôsobov sprístupnenia prostredníctvom voľne prístupných publikácií (*open access publications*) v recitáli 28 sa uvádza popri súbore pripojenom k článku aj odborný článok alebo článok v odbornom periodiku. V skutočnosti by malo ísť o súbor pripojený k článku, k odbornému článku a článku v odbornom periodiku.

⁸ Bod 28 preambuly a čl. 10 ods. 2 PSI smernice.

⁹ Tamtiež.

¹⁰ K otvorenému prístupu v kontexte informácií verejného sektora pozri RICHTER, R.: *Open Science and Public Sector Information – Reconsidering the exemption for educational and research establishments under the Directive on re-use of public sector information*. In JIPITEC 9 (2018) 51 para 1.

¹¹ Z anglického *findable, accessible, interoperable and re-usable (the FAIR principle)*.

¹² Čl. 10 ods. 1 PSI smernice.

¹³ Čl. 10 ods. 2 PSI smernice.

V zmysle PSI smernice možno koncepciu **otvorených dát** vo všeobecnosti chápať ako údaje v otvorenom formáte, ktoré môže ktokoľvek voľne používať, opakovane používať a zdieľať na akýkoľvek účel.¹⁴ Jednotlivé ustanovenia PSI smernice indikujú, že sa uprednostňuje „**technická otvorenosť**“ a „**právna otvorenosť**“ údajov. Technická otvorenosť je upravená napr. v ustanovení čl. 5 ods. 1 PSI smernice, v zmysle ktorého sa vyžaduje, aby sa dokumenty zverejňovali vo formátoch, ktoré sú otvorené, strojovo čitateľné a v súlade s formálne otvorenými štandardmi. Navyše v zmysle čl. 5 ods. 2 PSI smernice sú subjekty verejného sektora a verejné podniky nabádané, aby vytvárali a sprístupňovali dokumenty, ktoré patria do rozsahu pôsobnosti PSI smernice, v súlade so zásadou „cielenej a štandardnej otvorenosti“ (*open by design and by default*). Právna otvorenosť je vyjadrená v ustanovení čl. 8 ods. 1 PSI smernice, v zmysle ktorého opakované použitie dokumentov nepodlieha podmienkam, pokiaľ takéto podmienky nie sú objektívne, primerané, nediskriminačné a odôvodnené cieľom verejného záujmu. V recitáli 44 PSI smernice sa zdôrazňuje, že v tejto súvislosti by mali otvorené licencie (vo forme štandardizovaných verejných licencií dostupné online, ktoré umožňujú komukoľvek na akýkoľvek účel získavať, používať, upravovať a zdieľať údaje a obsah) zohrávať významnú úlohu. Ďalšou klauzulou odkazujúcou na právnu otvorenosť je ustanovenie čl. 1 ods. 6 PSI smernice, v zmysle ktorého si subjekty verejného sektora neuplatňujú právo *sui generis* k databázam s cieľom zamedziť opakovanému použitiu dokumentov alebo obmedziť opätovné použitie nad rámec limitov stanovených PSI smernicou.¹⁵

PSI smernica v čl. 13 a 14 rozširuje svoju pôsobnosť na osobitné kategórie údajov, ktorými sú **súbory údajov s vysokou hodnotou**. Súbory údajov s vysokou hodnotou sú v zmysle čl. 2 bodu 10 PSI smernice definované ako: „*dokumenty, ktorých opakované použitie sa spája s významnými prínosmi pre spoločnosť, životné prostredie a hospodárstvo, najmä preto, že sú vhodné na tvorbu služieb s pridanou hodnotou, aplikácií a nových, vysoko kvalitných a dôstojných pracovných miest, ako aj vzhľadom na počet osôb, ktoré môžu využívať prínosy týchto služieb a aplikácií s pridanou hodnotou založených na týchto súboroch údajov.*“

V prílohe č. 1 PSI smernice sa uvádza **zoznam tematických kategórií súborov údajov s vysokou hodnotou**. Konkrétne ide o:

- geopriestorové údaje,
- pozorovanie Zeme a životné prostredie,
- meteorológia,
- štatistika,
- spoločnosti a vlastníctvo spoločností,
- mobilita.

Zoznam tematických kategórií nie je uzavretý, pretože Komisia je oprávnená prijímať delegované akty s cieľom zmeniť predmetnú prílohu **dopĺňaním nových tematických kategórií** súborov údajov s vysokou hodnotou na účely zohľadnenia technologického vývoja a vývoja trhu.¹⁶

PSI smernica uvádza, že kategórie by mohli obsahovať: „*poštové smerovacie čísla, vnútroštátne a miestne mapy (geopriestorové údaje), spotrebu energie a satelitné snímky (pozorovanie Zeme a životné prostredie), údaje in situ z nástrojov a predpovede počasia (meteorológia), demografické a hospodárske ukazovatele (štatistika), obchodné registre a registračné identifikátory (spoločnosti a vlastníctvo spoločností), dopravné značky a vnútrozemské vodné cesty (mobilita)*“¹⁷.

¹⁴ Bod 16 preambuly PSI smernice.

¹⁵ KOMISIA: *Study on the Open Data Directive, Data Governance and Data Act and their possible impact on research*. 2022, s. 20.

¹⁶ Čl. 13 ods. 2 PSI smernice.

¹⁷ Bod 66 preambuly PSI smernice.

Konkrétne súbory údajov s vysokou hodnotou, ktoré patria do kategórií uvedených v prílohe I a ktoré sú v držbe subjektov verejného sektora a verejných podnikov, **budú stanovené vo vykonávacích aktoch Komisie**. Pre konkrétne súbory údajov s vysokou hodnotou platia nasledujúce **podmienky**:

- a) s výhradou odsekov 3, 4 a 5 článku 14 PSI smernice sú dostupné **bezplatne**,
- b) sú **strojovo čitateľné**,
- c) sú poskytované prostredníctvom **API** a
- d) v príslušných prípadoch sú poskytované na **hromadné stiahnutie**.

Predmetné vykonávacie akty môžu upravovať aj podmienky uverejňovania a opakovaného použitia súborov údajov s vysokou hodnotou. Môže ísť o podmienky, ktoré sa vzťahujú na opakované použitie, formáty údajov a metaúdajov a technické podmienky šírenia. Takéto podmienky musia byť zlučiteľné s otvorenými štandardnými licenciami.¹⁸

Pri **identifikácii konkrétnych súborov údajov s vysokou hodnotou** sa vychádza z posúdenia ich **potenciálu**:

1. vytvárať významné sociálno-ekonomické alebo environmentálne prínosy a inovačné služby,
2. byť prínosom pre vysoký počet používateľov, najmä malé a stredné podniky (ďalej len „MSP“),
3. pomôcť pri vytváraní príjmov a
4. na kombinovanie s inými súbormi údajov.¹⁹

Poradie jednotlivých kritérií, ktoré slúžia na identifikáciu konkrétnych súborov údajov s vysokou hodnotou, odzrkadľuje ich dôležitosť. V tejto súvislosti je potrebné podotknúť, že súčasné nastavenie kritérií je najmä sociálno-ekonomické. Avšak v porovnaní so správou o súboroch údajov s vysokou hodnotou, ktorú vypracovali v roku 2014 *World Wide Web Consortium (W3C)*²⁰ a PwC pre Komisiu, vidieť odklon od hlavných kritérií. V zmysle predmetnej správy sa za súbory údajov s vysokou hodnotou (z pohľadu subjektu, ktorý zverejňuje údaje) považovali tie, ktorých zverejnenie spĺňalo aspoň jedno z nasledujúcich kritérií:

- prispieva k transparentnosti,
- zverejnenie podlieha zákonnej povinnosti,
- priamo alebo nepriamo sa týka verejných úloh,
- realizuje zníženie nákladov a
- má hodnotu pre veľké obecnstvo alebo významnú hodnotu pre menšie obecnstvo.²¹

Z pohľadu subjektu, ktorý využíva konkrétne údaje s vysokou hodnotou, je kritériom pre ich identifikáciu potenciál využitia a potenciál opakovaného použitia konkrétneho súboru údajov s vysokou hodnotou, čo môže viesť k vytvoreniu nových podnikateľských modelov.²²

Z vyššie uvedeného však vypláva, že v súčasnosti **výskumné údaje nie sú zaradené medzi kategórie súborov údajov s vysokou hodnotou**, avšak tento zoznam tematických kategórií môže byť Komisiou doplnený.

Problematika vedeckých informácií je obsiahnutá aj v **odporúčaní Komisie (EÚ) 2018/790 z 25. apríla 2018 o prístupe k vedeckým informáciám a ich uchovávaní**, na ktoré PSI smernica odkazuje v recitáli 28. Predmetné odporúčanie neobsahuje len návrh

¹⁸ Čl. 14 ods. 1 PSI smernice. Návrh vykonávacieho aktu, ktorým sa ustanovuje zoznam špecifických súborov údajov vysokej hodnoty a opatrenia na ich zverejnenie a opätovné použitie dostupný na: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12111-Open-data-availability-of-public-datasets_en.

¹⁹ Komisia vypísala tender na konzultácie, ktoré by jej mali pomôcť definovať zoznam súborov údajov s vysokou hodnotou, ktoré musia členské štáty sprístupniť na základe PSI smernice. Dostupné na: <https://etendering.ted.europa.eu/cft/cft-display.html?cftId=4676>.

²⁰ Dostupné na: <https://www.w3.org/Consortium/>.

²¹ KOMISIA: *Správa o súboroch údajov s vysokou hodnotou*, s. 7 – 8, 2014. Dostupné na https://ec.europa.eu/isa2/sites/default/files/publications/report-on-high-value-datasets-from-eu-institutions_en.pdf.

²² Tamže, s. 8.

politiky otvoreného prístupu k vedeckým údajom, ale taktiež k vedeckým publikáciám. V zmysle odporúčaní by okrem iného mali členské štáty zabezpečiť, aby výsledkom týchto politik alebo akčných plánov bolo, že všetky vedecké publikácie, ktoré sú výsledkom výskumu financovaného z verejných zdrojov, budú najneskôr od roku 2020 k dispozícii v rámci otvoreného prístupu a taktiež, aby sa poskytol otvorený prístup k publikáciám, ktoré sú výsledkom výskumu financovaného z verejných zdrojov, a to pokiaľ možno v čase uverejnenia a v každom prípade najneskôr do šiestich mesiacov po dátume uverejnenia (v prípade spoločenských a humanitných vied najneskôr do dvanástich mesiacov).²³

2. Infozákon

Členské štáty boli povinné transponovať PSI smernicu do 17.7.2021. V prípade Slovenskej republiky došlo k transpozícii PSI smernice prijatím zákona č. 251/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Infozákon“).²⁴

Výskumným údajom je v zmysle § 21b ods. 6 písm. c) Infozákona: „*informácia v elektronickej podobe pochádzajúca z vedeckovýskumnej činnosti okrem vedeckých publikácií, ktorá sa zbiera alebo tvorí v priebehu vedeckovýskumných činností a ktorá sa používa ako dôkaz v rámci výskumného procesu alebo sa vo výskumnej obci všeobecne akceptuje za potrebnú na potvrdenie zistení a výsledkov výskumu.*“

V zmysle 21f ods. 9 Infozákona sa **výskumné údaje sprístupňujú na účel opakovaného použitia**, na podnikateľský účel alebo nepodnikateľský účel za splnenia **dvoch podmienok**.²⁵ Prvou podmienkou je, aby výskumné údaje boli financované z finančných prostriedkov, s ktorými hospodária právnické osoby verejnej správy vrátane neštátnych účelových fondov. Druhá podmienka spočíva v tom, že osoby vykonávajúce výskum a vývoj alebo osoby financujúce výskum a vývoj ich už sprístupnili prostredníctvom inštitucionálnej databázy alebo tematickej databázy. Tieto ustanovenia sa aplikujú bez toho, aby bolo dotknuté ustanovenie § 21c ods. 1 písm. c) Infozákona, v zmysle ktorého sa osobitné ustanovenia o opakovanom použití informácií nevzťahujú na informáciu, na ktorú má právo duševného vlastníctva podľa osobitného predpisu tretia strana; to neplatí, ak tretia strana udelila súhlas.

V súvislosti so sprístupňovaním **otvorených údajov**²⁶ v zmysle Infozákona platí, že ak povinná osoba sprístupní informácie na účel ich opakovaného použitia, bezodkladne zverejní v štruktúrovanej podobe údaje o webových sídlach a iných miestach, kde sa zverejňujú skutočnosti týkajúce sa opakovaného použitia informácií na portáli určenom Ministerstvom investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky pre sprístupňovanie otvorených údajov.²⁷

Taktiež platí, že povinná osoba sprístupňuje informácie na účely ich opakovaného použitia v podobe a spôsobom, ktoré umožňujú jej technické podmienky, prednostne **v elektronickej podobe ako otvorené údaje umožňujúce automatizované**

²³ Bod 1 odporúčania Komisie (EÚ) 2018/790 z 25. apríla 2018 o prístupe k vedeckým informáciám a ich uchovávaní.

²⁴ Režim opakovaného použitia informácií verejného sektora bol do Infozákona doplnený ako výsledok transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/98/ES zo 17. novembra 2003 o opakovanom použití informácií verejného sektora. Taktiež bola do Infozákona transponovaná smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/37/EÚ z 26. júna 2013.

²⁵ Zdieľanie otvorených výskumných dát predstavuje v zmysle Národnej stratégie pre otvorenú vedu na roky 2021-2028 jeden z aspektov otvorenej vedy. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/files/10833_narodna-strategia-pre-otvorenu-vedu-na-roky-2021--2028.pdf.

²⁶ K problematike otvorených údajov pozri ANDRAŠKO, J., MESARČÍK, M.: *Právne aspekty otvorených údajov*. Bratislava : C. H. Beck, 2020, 162 s.

²⁷ § 21d ods. 3 Infozákona.

spracovanie spolu s ich metaúdajmi. Formáty a metaúdaje musia v čo najväčšom rozsahu spĺňať formálne otvorené štandardy.²⁸

Požiadavky na otvorené údaje, automatizované spracovanie, metaúdaje a formálne otvorený štandard vyplývajú z vykonávacieho právneho predpisu k **zákonu č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.**²⁹ Konkrétne ide o vyhlášku Úradu podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu č. 78/2020 Z. z. o štandardoch pre informačné technológie verejnej správy (ďalej len „**vyhláška o štandardoch**“), ktorá upravuje v § 39 štandardy označenia údajov ako otvoreného údajov. V zmysle spomínaného § 39 je **štandardom označenia údajov ako otvoreného údajov:**

- a) *poskytovanie údajov v datasete v kvalite poskytovaného datasetu najmenej úrovne 3 podľa § 38 ods. 1 písm. d),*
- b) *poskytovanie údajov otvoreným spôsobom použitia, ktorý je splnený, ak*
 - a) *sú právne aspekty prístupu k údajom a jeho používaniu explicitne vysporiadané,*
 - b) *je umožnené vytvorenie právnych vzťahov pre používanie údajov aj prostredníctvom anonymného vzdialeného automatizovaného prístupu,*
 - c) *je prístup k údajom umožnený všetkým osobám za rovnakých podmienok, pričom tieto podmienky sú explicitne uvedené,*
 - d) *je údaj možné použiť na nekomerčný aj komerčný účel, a je možné ho kombinovať s inými údajmi, dopĺňať, opravovať, modifikovať alebo použiť z datasetu bez povinnosti použitia ostatných údajov datasetu,*
 - e) *sú činnosti podľa štvrtého bodu bezodplatné,*
- c) *najmä použitie licencie Creative Commons CC0 alebo CC-BY na zabezpečenie splnenia podmienok uvedených v písmene b),*
- d) *poskytovanie metaúdajov datasetu otvoreným spôsobom použitia podľa písmen b) a c).*

V prípade že dataset obsahuje aspoň jeden otvorený údaj, označuje sa ako dataset s otvorenými údajmi.³⁰

Katalóg datasetov verejnej správy možno nájsť na Portáli otvorených dát "data.gov.sk", ktorý vznikol v rámci Iniciatívy pre otvorené vládnutie. Cieľom Portálu otvorených údajov je zverejňovať dialkovo prístupné údaje a metaúdaje v strojovo spracovateľnej forme s použitím otvorených štandardov a verejných licencií.³¹ K decembru 2022 obsahuje Portál otvorených dát 3019 datasetov, ktoré zverejnilo 96 organizácií.

3. Výzvy pre opakované použitie výskumných údajov

Špecifická povaha výskumných údajov a kritéria pre ich opakované použitie, ktorými sú zdroj financovania (financovaný z verejných zdrojov) a ich sprístupnenie so sebou prinášajú niekoľko otvorených otázok.

Výskumné údaje majú špecifický charakter a účel odlišný od tradičných informácií verejného sektora. Podstatou myšlienky opakovaného použitia informácií verejného sektora je, že údaje vytvorené pre konkrétnu verejnú úlohu by sa mali opakovane použiť na iné činnosti, predovšetkým mimo verejného sektora. Pre vedecký výskum však toto rozlíšenie nedáva veľký zmysel, pretože opakované použitie výskumných údajov sa uskutočňuje predovšetkým vo výskumných organizáciách (univerzity, výskumné centrá). To, čo sa politika otvorenej vedy

²⁸ § 21g ods. 1 Infozákona.

²⁹ § 31 písm. k) zákona č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³⁰ § 39 ods. 2 vyhlášky o štandardoch.

³¹ Dostupné na: <https://data.gov.sk/>.

snaží dosiahnuť zdieľaním a umožnením opakovaného použitia, je predovšetkým ďalší výskum.³²

Taktiež je potrebné podotknúť, že PSI smernica neupravuje samotný prístup k výskumným údajom ale ich následné opakované použitie. Na úrovni práva EÚ neexistuje harmonizovaná právna úprava na prístup k výskumným údajom, ktoré majú k dispozícii verejné orgány, ani povinnosti zverejňovať výskumné údaje. Túto skutočnosť sa PSI smernica snaží prekonať tým, že členským štátom ukladá povinnosť zaviesť politiky otvoreného prístupu, ktoré usmerňujú osoby vykonávajúce výskum a osoby financujúce výskum, aby zlepšili prístup a opätovné použitie za použitia repozitárov.³³

Prvá podmienka, aby výskumné údaje boli financované z finančných prostriedkov, s ktorými hospodária právnické osoby verejnej správy vrátane neštátnych účelových fondov, nešpecifikuje právne postavenie entity, ktorá vykonáva výskum, ktorý je financovaný z verejných zdrojov, čo znamená že môže ísť aj o súkromné výskumné organizácie. To naznačuje, že v praxi musia súkromné inštitúcie rozlišovať medzi súbormi výskumných údajov, ktoré sú z verejne financovaného výskumu, a súbormi výskumných údajov zo súkromne financovaného výskumu.³⁴

Druhá podmienka opakovaného použitia výskumných údajov, ktorá spočíva v tom, že osoby vykonávajúce výskum a vývoj alebo osoby financujúce výskum a vývoj ich už sprístupnili prostredníctvom inštitucionálnej databázy alebo tematickej databázy, môže spôsobiť nejasnosť v aplikačnej praxi. Kedy sú však výskumné údaje „verejne dostupné“ v databáze (repozitári)? Znamená to, že údaje museli byť uložené v repozitári, ku ktorému má ktokoľvek neobmedzený prístup, bez toho, aby musel prejsť postupmi identifikácie alebo autentifikácie? Aká úroveň otvorenosti sa vyžaduje? Z ustanovení PSI smernice nie je jasné, kedy sú organizácie vykonávajúce výskum a organizácie financujúce výskum povinné tieto údaje zverejniť. Výskumné údaje nepodliehajú právu kohokoľvek požiadať o opakované použitie. Lehota 20 dní, ktorá je uvedená v článku 4 ods. 2 PSI smernice v súvislosti so žiadosťami o opakované použitie sa nevzťahuje na organizácie vykonávajúce výskum a organizácie financujúce výskum a výskumné údaje.³⁵ Ustanovenia Infozákona týkajúce sa lehoty na vybavenie žiadosti o sprístupnenie informácie podľa ustanovení o opakovanom použití informácií, ktorá je 20 pracovných dní, sa nevzťahujú na vzdelávaciu inštitúciu, osobu vykonávajúcu výskum a vývoj a osobu financujúcu výskum a vývoj, ak ide o sprístupnenie výskumných údajov.³⁶

V súvislosti so sprístupňovaním výskumných údajov vzniká ešte jedna otvorená otázka. Tak ako je uvedené vyššie, v zmysle druhej podmienky opakovaného použitia výskumných údajov musia byť tieto údaje sprístupnené prostredníctvom inštitucionálnej databázy alebo tematickej databázy. Avšak v zmysle recitálu 28 PSI smernice môžu byť výskumné údaje sprístupnené verejnosti aj prostredníctvom iných dátových infraštruktúr ako sú databázy, prostredníctvom otvoreného prístupu k publikáciám, ako súbor pripojený k článku, odbornému článku či článku v odbornom časopise. V prípade sprístupnenia výskumných údajov mimo inštitucionálnej databázy alebo tematickej databázy však môže dôjsť k situácii, že takéto spôsoby sprístupnenia nebudú v pôsobnosti článku 10 PSI smernice, nakoľko na vydavateľa odborného časopisu sa nemusí vzťahovať PSI smernica. Takéto situácie by mali byť upravené na národnej úrovni spôsobom, aby mohli byť sprístupnené výskumné údaje na opakované použitie aj v prípadoch ak nie sú sprístupnené prostredníctvom inštitucionálnej databázy alebo tematickej databázy.

³² KOMISIA: *Study on the Open Data Directive, Data Governance and Data Act and their possible impact on research*. 2022, s. 20.

³³ KOMISIA: *Study on the Open Data Directive, Data Governance and Data Act and their possible impact on research*. 2022, s. 21. Čl. 10 ods. 1 PSI smernice.

³⁴ KOMISIA: *Study on the Open Data Directive, Data Governance and Data Act and their possible impact on research*. 2022, s. 20.

³⁵ Tamtiež, s. 21-22.

³⁶ § 21i ods. 6 písm. b) Infozákona.

Ďalšie obavy súvisiace s opakovaným použitím výskumných údajov sa týkajú práv duševného vlastníctva a práva jednotlivých výskumníkov na akademickú slobodu. Súborné údaje môžu za určitých okolností podliehať autorským právam alebo právam na databázy alebo môžu obsahovať materiály chránené autorským právom alebo súvisiacimi právami, ako sú text, obrázky alebo zvukové záznamy.³⁷ Akademická sloboda a duševné vlastníctvo sú chránené Chartou základných práv EÚ, ako aj Ústavou Slovenskej republiky.

Záver

PSI smernica významným spôsobom zmenila právnu úpravu opakovaného použitia výskumných údajov, ktoré sú výsledkom vedecko-výskumných činností dotovaných z verejných zdrojov alebo spolufinancovaných subjektmi verejného a súkromného sektora. Členské štáty sú povinné prijať politiku otvoreného prístupu k výskumným údajom v súlade so zásadou štandardného sprístupnenia dokumentov vo forme otvorených údajov a so zásadou FAIR, ktorá znamená, že výskumné údaje by mali byť vyhľadateľné, prístupné, interoperabilné a opakovane použiteľné. Taktiež by sa vo vzťahu k vedeckým údajom mal aplikovať otvorený prístup, čo znamená, že koncovým používateľom sa poskytuje bezplatný online prístup k výskumným výsledkom bez obmedzení ich využívania a opakovaného použitia nad rámec možnosti požadovať uznanie autorstva. Otvoreným prístupom k výskumným údajom sa má dosiahnuť zlepšenie kvality výskumu, urýchliť vedecký pokrok, bojovať proti podvodom vo vede, ako aj znížiť potrebu zbytočnej duplicity výskumu.

Špecifická povaha výskumných a dve základné požiadavky pre ich opakované použitie, ktorými sú zdroj financovania (financovaný z verejných zdrojov) a ich sprístupnenie so sebou môže priniesť niekoľko problémov aj v aplikačnej praxi. V prvom rade ide o špecifický charakter výskumných údajov, ktorých opakované použitie sa uskutočňuje predovšetkým vo výskumných organizáciách (univerzity, výskumné centrá) a nie mimo týchto entít. Taktiež je potrebné podotknúť, že PSI smernica neupravuje samotný prístup k výskumným údajom ani povinnosť ich zverejňovať, ale len ich následné opakované použitie. V tejto súvislosti sa členským štátom ukladá povinnosť zaviesť politiky otvoreného prístupu, ktoré usmerňujú osoby vykonávajúce výskum a osoby financujúce výskum, aby zlepšili prístup a opätovné použitie za použitia repozitárov. V súvislosti s podmienkou, aby výskumné údaje boli financované z finančných prostriedkov, s ktorými hospodária právnické osoby verejnej správy vrátane neštátnych účelových fondov budú musieť súkromné inštitúcie rozlišovať medzi súbormi výskumných údajov, ktoré sú z verejne financovaného výskumu, a súbormi výskumných údajov zo súkromne financovaného výskumu. Ďalšia podmienka opakovaného použitia výskumných údajov, ktorá spočíva v tom, že osoby vykonávajúce výskum a vývoj alebo osoby financujúce výskum a vývoj ich už sprístupnili prostredníctvom inštitucionálnej databázy alebo tematickej databázy, nešpecifikuje kedy sú výskumné údaje považované za „verejne dostupné“ v databáze (repozitári), či ide o databázu, ku ktorej má ktokoľvek neobmedzený prístup alebo sa vyžaduje identifikácia alebo autentifikácia. Taktiež nie je z ustanovení PSI smernice jasné, kedy sú organizácie vykonávajúce výskum a organizácie financujúce výskum povinné tieto údaje zverejniť. V zmysle PSI smernica a Infozákona výskumné údaje nepodliehajú právu kohokoľvek požiadať o opakované použitie, nakoľko lehoty na vybavenie žiadosti o sprístupnenie informácie podľa ustanovení o opakovanom použití informácií, ktorá je 20 pracovných dní, sa nevzťahujú na vzdelávaciu inštitúciu, osobu vykonávajúcu výskum a vývoj a osobu financujúcu výskum a vývoj, ak ide o sprístupnenie výskumných údajov. Ďalšie obavy súvisiace s opakovaným použitím výskumných údajov sa týkajú práv duševného vlastníctva a práva jednotlivých výskumníkov na akademickú slobodu.

Napriek vyššie identifikovaným problematickým aspektom opakovaného použitia výskumných údajov, môžu mať z právnej úpravy opakovaného použitia výskumných údajov za

³⁷ KOMISIA: Study on the Open Data Directive, Data Governance and Data Act and their possible impact on research. 2022, s. 19.

splnenia zákonných podmienok pre ich opakované použitie prospech najmä verejné vysoké školy, výskumní pracovníci, organizácie vykonávajúce výskum alebo organizácie financujúce výskum, ktorí tieto údaje potrebujú pre svoju vedecko-výskumnú činnosť.

Použitá literatúra

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2003/98/ES zo 17. novembra 2003 o opakovanom použití informácií verejného sektora

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/37/EÚ z 26. júna 2013, ktorou sa mení smernica 2003/98/ES o opakovanom použití informácií verejného sektora

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2019/1024 z 20. júna 2019 o otvorených dátach a opakovanom použití informácií verejného sektora

Zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov

COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT EVALUATION Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the re-use of public sector information SWD(2018) 145 final. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018SC0145&from=EN>.

ANDRAŠKO, J., MESARČÍK, M. Právne aspekty otvorených údajov. Bratislava : C. H. Beck, 2020, 162 s.

RICHTER, R.: *Open Science and Public Sector Information – Reconsidering the exemption for educational and research establishments under the Directive on re-use of public sector information*. In JIPITEC 9 (2018) 51 para 1.

KOMISIA: Study on the Open Data Directive, Data Governance and Data Act and their possible impact on research. 2022, s. 51 s.

KOMISIA: Správa o súboroch údajov s vysokou hodnotou, 45 s., 2014. Dostupné na https://ec.europa.eu/isa2/sites/default/files/publications/report-on-high-value-datasets-from-eu-institutions_en.pdf.

KOMISIA: Odporúčanie Komisie (EÚ) 2018/790 z 25. apríla 2018 o prístupe k vedeckým informáciám a ich uchovávaní.

Návrh vykonávacieho aktu, ktorým sa ustanovuje zoznam špecifických súborov údajov vysokej hodnoty a opatrenia na ich zverejnenie a opätovné použitie dostupný na: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12111-Open-data-availability-of-public-datasets_en

Národná stratégia pre otvorenú vedu na roky 2021-2028 jeden z aspektov otvorenej vedy. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/files/10833_narodna-strategia-pre-otvorenu-vedu-na-roky-2021--2028.pdf

<https://etendering.ted.europa.eu/cft/cft-display.html?cftId=4676>

<https://www.w3.org/Consortium/>

<https://data.gov.sk/>

Eduard BURDA - Stanislav MIHÁLIK: Efektívne postihovanie vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu v kontexte zásad trestného práva hmotného¹

Abstrakt

Ako vyplýva zo samotného názvu príspevku, jeho predmetom je náhľad na efektívne postihovanie vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu prostriedkami trestného práva v kontexte jeho základných zásad (s dôrazom na trestné právo hmotné). Autori sa v predkladanom príspevku zameriavajú na popisovanú oblasť komplexne, jednak prostredníctvom štatistických ukazovateľov, jednak prostredníctvom trestnoprávnej charakteristiky, pričom v záverečnej časti predkladajú samotné navrhované upravené znenie skutkovej podstaty trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, ktoré je koncipované práve na koncepte efektívnosti.

Abstract

As the title of the paper implies, its subject is an overview of the effective punishment of driving a motor vehicle under the influence of alcohol by means of criminal law in the context of its basic principles (with an emphasis on substantive criminal law). In the presented paper, the authors focus on the described area comprehensively, on the one hand through statistical indicators, on the other hand through criminal law characteristics, while in the final part they present the proposed amended wording of the actual substance of the crime of endangerment under the influence of an addictive substance, which is conceived precisely on the concept of efficiency.

Kľúčové slová: vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu, návyková látka, ohrozenie pod vplyvom návykovej látky, nepodmienečný trest odňatia slobody

Key words: driving a motor vehicle under the influence of alcohol, addictive substance, endangerment under the influence of an addictive substance, unconditional prison sentence

Autori:

doc. JUDr. Eduard Burda, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie
a kriminalistiky
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
eduard.burda@flaw.uniba.sk

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie
a kriminalistiky
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

¹ Tento príspevok vznikol za podpory vedeckého projektu VEGA č. 1/1791/20 „Zásady trestného práva hmotného vo víre času – 15 rokov od rekodifikácie trestných kódexov“.

Úvod

Spoločensky zodpovedné správanie každého jednotlivca musí v prvom rade spočívať v tom, že nebude ohrozovať ľudí či iného človeka na živote a na zdraví. V ostatných mesiacoch Slovenskom otriasli príšerné správy o niekoľkých dopravných nehodách, ktoré spôsobili vodiči pod značným vplyvom alkoholu a ich podstatou bolo usmrtenie či zranenie viacerých osôb dokonca na chodníkoch.² Napriek týmto tragickým okolnostiam sa zdá, že sú vodiči na Slovensku nepoučiteľní a neustále pribúdajú ďalšie a ďalšie prípady jazdy pod vplyvom alkoholu; uvádzame príklad správy z 20.12.2022: „Dopravní policajti v Trnavskom kraji riešili od piatka do nedele osem opitých vodičov áut a jedného cyklistu s viac ako jedným promile v dychu, z ktorých štyria spôsobili dopravné nehody.“³

Z hľadiska oficiálnych štatistík za predchádzajúce roky možno potom na uvedené nahliadať z viacerých uhlov pohľadu, jednak z hľadiska netrestného, rovnako tak trestného. Pokiaľ poukazujeme na štatistické ukazovatele v rámci línie netrestnej, významným kritériom môže byť na strane jednej prehľad základných štatistických ukazovateľov dopravnej nehodovosti, na strane druhej prehľad početnosti zistenia alkoholu u vodičov motorových vozidiel.

Rok	Počet dopravných nehôd	Následky dopravných nehôd			Počet dopravných nehôd zavinených pod vplyvom alkoholu	Z toho vodiči motorových vozidiel
		Usmrtení	Ťažko zranení	Ľahko zranení		
2017	14 013	250	1 127	5 757	1 585	-
2018	13 902	229	1 272	5 643	1 656	-
2019	13 741	245	1 050	5 515	1 577	1 356
2020	11 875	224	914	4 462	1 551	1 388
2021	11 886	226	869	4 504	1 549	1 372

Tabuľka č. 1: Prehľad základných štatistických ukazovateľov dopravnej nehodovosti v rokoch 2017 až 2021.⁴

² Ako príklady možno uviesť: Tragická nehoda v Bratislave. Opitý vodič narazil do študentov na zastávke MHD, zomrelo päť ľudí, 2.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://www.postoj.sk/115531/auto-v-bratislave-narazilo-do-zastavky-najmenej-styria-ludia-su-mrtvi?page=5>>, Nehoda na Zochovej má päť obetí, vodičovi hrozí dvanásť rokov, 3.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://domov.sme.sk/c/23023429/nehoda-zochova-bratislava.html>>, Auto narazilo do zastávky Zochova v Bratislave, zahynuli štyria ľudia a polícia prosí ľudí o pomoc, 3.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://www.webnoviny.sk/auto-narazilo-do-zastavky-na-zochovej-ulici-v-bratislave-zahynuli-styria-ludia-foto/>>, Vodič na Kysuciach zrazil na chodníku matku s deťmi, nafúkal 1,79 promile, 5.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://mykysuce.sme.sk/c/23025678/vodic-v-cadci-zrazil-na-chodniku-matku-s-dvomi-detmi-nafukal-takmer-dve-promile.html>> alebo VÁŽNA NEHODA: Opitý vodič zrazil na chodníku v Čadci matku s deťmi, 5.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://www.teraz.sk/regiony/vodic-v-cadci-zrazil-ludi-na-chodni/665144-clanok.html>>.

³ <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/651138-osem-opitych-styri-nehody-pil-aj-cyklista/>

⁴ Vyhodnotenie dopravného bezpečnostnej situácie za 12 mesiacov 2021 [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?statisticke-ukazovatele-sluzby-dopravnej-policie&subor=440657>>.

S ohľadom na predmetné štatistické ukazovatele dopravnej nehodovosti, pokiaľ je pre nás základným východiskom podiel počtu dopravných nehôd zavinených pod vplyvom alkoholu (či už vodičmi motorových vozidiel, cyklistami alebo chodcami) vo vzťahu k celkovému počtu evidovaných dopravných nehôd, možno konštatovať, že hoci celkový počet dopravných nehôd medziročne klesá (prípadne stagnuje s minimálnym nárastom), početnosť dopravných nehôd zavinených pod vplyvom alkoholu zostáva medziročne v sledovanom období na približne rovnakej hodnote. To však znamená, že sa medziročne zvyšuje podiel dopravných nehôd zavinených pod vplyvom alkoholu (čo platí nie len všeobecne, ale aj osobitne vo vzťahu ku kategórii vodičov motorových vozidiel). Z hľadiska percentuálneho vyjadrenia predstavuje počet dopravných nehôd zavinených vodičmi motorových vozidiel pod vplyvom alkoholu z celkového počtu dopravných nehôd pre rok 2021 viac ako 10 % (presne 11,54 %), čo je nesporne alarmujúce číslo.

Rok	Celkový počet	Do 0,48 mg/l (pod 1 promile)	Rovné a nad 0,48 mg/l (1 promile a viac)
2015	9 145	3 945	5 200
2016	9 017	4 031	4 986
2017	9 022	4 161	4 861
2018	9 612	4 742	4 870
2019	9 893	5 164	4 729
2020	8 900	4 405	4 495
2021	9 307	4 738	4 569

Tabuľka č. 2: Alkohol zistený u vodičov motorových vozidiel v rokoch 2015 až 2021.⁵

V zmysle predmetných štatistických údajov, ktoré sú zamerané na početnosť zistenia alkoholu u vodičov motorových vozidiel, možno konštatovať, že uvedené ukazovatele sú v rámci celkovej početnosti (v rámci sledovaných rokov 2015 až 2021) pomerne konštantné s maximom v roku 2019 (celkový počet 9 893) a s minimom v roku 2020 (celkový počet 8 900). Z uvedených štatistických ukazovateľov dokážeme rovnako odfiltrovať početnosť zistenia alkoholu u vodičov motorových vozidiel, pri ktorých bolo množstvo zisteného alkoholu (pričom pri daných ukazovateľoch nie je kritériom účasť na dopravnej nehode) rovné alebo vyššie ako 0,48 mg/l (teda 1 promile a viac), v danom rámci už potom spadajú uvedené prípady pod trestnoprávnu líniu analyzovanej problematiky. Považujeme za potrebné poukázať na to, že početnosť zisteného alkoholu u vodičov motorových vozidiel v hodnote 1 promile a viac sa v dlhodobom horizonte drží na úrovni približne 50 % z celkového počtu zistených prípadov alkoholu zisteného u vodičov motorových vozidiel.

⁵ Vyhodnotenie dopravno-bezpečnostnej situácie za 12 mesiacov 2021 [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?statisticke-ukazovatele-sluzby-dopravnej-policie&subor=440657>>.

	Zistené TČ	Objasnené TČ	Zistené TČ	Objasnené TČ	Zistené TČ	Objasnené TČ
Rok / Trestný čin	2017		2018		2019	
§ 289 ods. 1	3 844	3 781	4 057	3 998	4 034	3 975
§ 289 ods. 2	372	362	355	353	375	369
§ 289 ods. 3 pís. a)	58	55	55	55	80	78
§ 289 ods. 3 pís. b)	26	26	32	31	44	43
§ 289 ods. 3 pís. c)	106	102	130	119	146	137
§ 289 ods. 4	28	27	38	38	57	56
Spolu	4 434	4 353	4 667	4 594	4 736	4 658

	Zistené TČ	Objasnené TČ	Zistené TČ	Objasnené TČ	Zistené TČ	Objasnené TČ
Rok / Trestný čin	2020		2021		2022 (k novembru)	
§ 289 ods. 1	3 866	3 802	4 103	4 031	3 952	3 862
§ 289 ods. 2	312	305	332	327	298	293
§ 289 ods. 3 pís. a)	93	92	75	74	87	86
§ 289 ods. 3 pís. b)	44	44	57	57	57	56
§ 289 ods. 3 pís. c)	172	163	147	138	194	188
§ 289 ods. 4	82	82	60	58	72	71
Spolu	4 569	4 488	4 774	4 685	4 660	4 556

Tabuľka č. 3: Štatistika týkajúca sa trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona (s dôrazom na jednotlivé odseky) vychádzajúca z údajov zverejnených Policajným zborom Slovenskej republiky (Štatistika kriminality).⁶

⁶ Štatistika kriminality v Slovenskej republike za roky 2017-2022 [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>>.

V rámci uvedených štatistických ukazovateľov poukazujeme na početnosť trestných činov (vo vzťahu k počtom zisteným a objasneným) v súvislosti s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky v zmysle § 289 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“). Uvedený prehľad je venovaný nie len početnosti celkovej, ale aj špecificky vo vzťahu k jednotlivým odsekom predmetného ustanovenia. Dovoľíme si poukázať na to, že celková početnosť zistených trestných činov za sledované roky 2017 až 2022 (stav k novembru) sa pohybuje na približne rovnakej hodnote, s minimálnymi výkyvmi. Uvedené možno konštatovať aj vo vzťahu k miere objasnenosti uvedeného trestného činu (v sledovanom období v priemere na úrovni viac ako 98 %), čo je nesporne spôsobené tým, že samotné objasnenie tohto trestného činu nie je po jeho vlastnom zistení obzvlášť náročné. Pozornosť by však mala byť v danom zmysle venovaná aj nesporne vysokej miere latentnosti (čo platí ako pre trestnú, tak aj netrestnú líniu), nakoľko možno badať priamu úmeru medzi početnosťou vykonávania kontrol zo strany polície a predmetným zisteniam.

	Zistené TČ	Objasnené TČ	Vplyv alkoholu	Zistené TČ	Objasnené TČ	Vplyv alkoholu
<i>Rok / Trestný čin</i>	2017			2018		
<i>§ 149 (usmrtenie)</i>	435	104	23	443	84	5
<i>§ 157 (ublíženie na zdraví)</i>	803	543	27	838	577	55
<i>§ 158 (ublíženie na zdraví)</i>	795	472	19	780	478	25

	Zistené TČ	Objasnené TČ	Vplyv alkoholu	Zistené TČ	Objasnené TČ	Vplyv alkoholu
<i>Rok / Trestný čin</i>	2019			2020		
<i>§ 149 (usmrtenie)</i>	475	90	18	456	87	21
<i>§ 157 (ublíženie na zdraví)</i>	793	547	44	696	468	38
<i>§ 158 (ublíženie na zdraví)</i>	844	541	27	696	454	34

	<i>Zistené TČ</i>	<i>Objasnené TČ</i>	<i>Vplyv alkoholu</i>	<i>Zistené TČ</i>	<i>Objasnené TČ</i>	<i>Vplyv alkoholu</i>
<i>Rok / Trestný čin</i>	2021			2022 (k novembru)		
<i>§ 149 (usmrtenie)</i>	479	78	19	511	56	13
<i>§ 157 (ublíženie na zdraví)</i>	635	419	41	557	333	35
<i>§ 158 (ublíženie na zdraví)</i>	661	405	27	720	387	30

Tabuľka č. 4: Štatistika týkajúca sa trestných činov usmrtenia podľa § 149 Trestného zákona a ublíženia na zdraví podľa § 157 a 158 Trestného zákona s dôrazom na počty prípadov, pri ktorých bol zistený vplyv alkoholu, vychádzajúca z údajov zverejnených Policajným zborom Slovenskej republiky (Štatistika kriminality).⁷

Štatistický prehľad v súvislosti s trestnoprávnou líniou doplníme aj o prehľad páchania trestných činov usmrtenia podľa § 149 Trestného zákona a ublíženia na zdraví podľa § 157 a 158 Trestného zákona s dôrazom na počty prípadov, pri ktorých bol zistený vplyv alkoholu. Uvedené má svoj význam vo vzťahu k poruchovému charakteru predmetných trestných činov (v porovnaní s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, ktorý je trestným činom ohrozovacím), osobitne potom v súvislosti so vzťahom špeciality v spojitosti s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky (čo platí s ohľadom na konštrukciu skutkovej podstaty pre § 149 ods. 4 a 5 Trestného zákona). Dovoľme si poukázať na fakt, že hoci je početnosť prípadov s vplyvom alkoholu vo vzťahu k početnosti celkovej pomerne nízka, je nesporné, že aj v danom zmysle zohráva vplyv alkoholu veľmi významné kritérium, ktoré by malo byť predmetom posudzovania.

	<i>Počet odsúdených osôb</i>	<i>Počet recidivistov</i>	<i>Miera recidívy</i>
Rok			
<i>2018</i>	4 640	789	17,00 %
<i>2019</i>	4 665	761	16,31 %
<i>2020</i>	4 417	714	16,16 %
<i>2021</i>	4 605	827	17,96 %

Tabuľka č. 5: Štatistika miery recidívy pre roky 2018 až 2021 týkajúca sa trestných činov ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona vychádzajúca z údajov zverejnených Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky.⁸

⁷ Štatistika kriminality v Slovenskej republike za roky 2017-2022 [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>>.

⁸ Štatistické ročenky Analytického centra Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za roky 2018-2021 [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum-mssr/>>.

Posledným vybraným štatistickým ukazovateľom je v súvislosti s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky štatistika miery recidívy pre roky 2018 až 2021. Z uvedeného vyplýva, že miera recidívy sa v posledných rokoch (v rámci ktorých sú verejne dostupné zdroje informácií) pohybuje stabilne na úrovni 17-18 %, ak si však uvedené pretransformujeme do „ľudskej reči“, v konečnom dôsledku to znamená, že takmer každá piata právoplatne odsúdená osoba za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky sa uvedeného trestného činu dopustí opätovne. Aj daný kontext preto predstavuje významný problém.

Z uvedeného je zrejmé, že postihovanie vedenia motorového vozidla najmä pod vplyvom alkoholu, ale aj inej návykovej látky, je významný celospoločenský problém, ktorý je potrebné riešiť. Ideálne riešenie spočíva samozrejme v osвете a v prevencii a radi by sme povedali, že toto by malo postačovať, pretože po viacerých tragických udalostiach si ľudia jednoducho uvedomili, že alkohol za volant nepatrí. Ale žiaľ, nie je to pravda. Už pár dní po tragickej udalosti na zastávke Zochova v Bratislave sa objavili ďalšie obdobné prípady, našťastie nie s až tak tragickými následkami. A tak odpoveď, či na postihovanie vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu je potrebná zmena trestnoprávneho prístupu, prípadne aj prostredníctvom sprísnenia Trestného zákona, je jednoznačne áno.

1. Trestanie vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu v súčasnosti a východiská do budúcnosti

V zásade sa dá povedať, že ak vodič motorového vozidla v stave vylučujúcom spôsobilosť spôsobenou požitím alkoholu alebo inej návykovej látky spôsobí smrť osobe, hrozí mu za trestný čin usmrtenia podľa § 149 ods. 4 TZ trest odňatia slobody na štyri roky až desať rokov, ak takým činom spôsobí smrť dvoch alebo viacerých osôb, hrozí mu trest odňatia slobody na sedem rokov až dvanásť rokov. Ak by jeho správanie pritom napĺňalo znaky úmyselne zavineného všeobecného nebezpečenstva a zároveň by z nedbanlivosti spôsobil ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť viacerých osôb, hrozil by mu trest odňatia slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trest odňatia slobody na doživotie.

Uvedené znamená, že trestné sadzby trestu odňatia slobody za spôsobenie smrti pod vplyvom alkoholu alebo inej návykovej látky pri vedení motorového vozidla sú dostatočné a dostatočne odstrašujúce, a preto by mali stačiť na to, aby si páchatelia takýchto, minimálne z hľadiska následku smrti, nedbanlivostných trestných činov, nesadali za volant pod vplyvom alkoholu. Napriek tomu je však realita presne opačná, neustále zaznamenávame množstvo vodičov motorových vozidiel pod vplyvom alkoholu. Prečo je tomu tak? Odpoveď bude zrejme v jednoduchšej psychológii, osoba, ktorá sa rozhodne viesť motorové vozidlo pod vplyvom alkoholu je presvedčená, že situáciu zvládne a jej sa nemôže stať (respektíve riziko nevidí ako veľké), že niekoho zabije. Preto hrozba vysokých trestov za smrteľný následok zavinený pri dopravnej nehode pod vplyvom alkoholu alebo inej návykovej látky nie je rozhodujúca.

Dôležité je preto zamerať sa na samotný postih vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu alebo inej návykovej látky. Túto činnosť postihuje v prípade vedenia motorového vozidla v stave vylučujúcom spôsobilosť trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ, ktorý je vo všetkých štyroch odsekoch prečinom, v prvých dvoch je trestná sadzba trestu odňatia slobody až jeden rok, v treťom až dva roky a vo štvrtom dva roky až päť rokov. V praxi sa však drvivá väčšina týchto prípadov rieši uložením podmieneného trestu odňatia slobody, čo v tomto prípade zjavne nie je dostatočný trest, ktorý by v povedomí ľudí

pôsobil natoľko preventívne, aby zásadne znížil počet osôb, ktoré vedú motorové vozidlo pod vplyvom alkoholu, resp. vedú ho v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorú si privodili vplyvom návykovej látky.⁹

Ako teda nastaviť trest za vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu či inej návykovej látky v stave vylučujúcom spôsobilosť vykonávať túto činnosť? Vo verejnom priestore sa objavili viaceré polemiky a nápady, ako inak postihovať tieto prípady. Najvýraznejšie zaujal nápad, aby sa za takýto čin obligatórne ukladal trest prepadnutia veci – samotného motorového vozidla alebo alternatívne ochranné opatrenie zhabanie veci, ak by motorové vozidlo nepatrilo páchatelovi. Tento nápad však naráža na dva problémy. V prvom rade na efektivitu trestu, pretože niektoré staršie motorové vozidlá s vysokým nájazdom kilometrov môžu mať hodnotu iba pár sto eur a sú prakticky takmer nepredajné, pričom sa nedá vylúčiť, že by páchatelia tohto činu chodili na svoje alkoholické párty práve v takýchto autách, aj keď by im doma v garáži stáli najnovšie modely drahých vozidiel. Druhý problém súvisí so samotnou primeranosťou trestu, pretože si treba uvedomiť, že trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky je predsa len ohrozovací trestný čin s ohrozovacím následkom a obligatórny trest predstavujúci majetkovú ujmu často vo výške desiatok tisíc eur môže byť predsa vnímaný ako príliš prísny.

Primeranosť trestu, *„adekvátnosť trestu spáchanému trestnému činu má nepochybný význam pre jeho účinnosť. V tomto svetle nemôže obstať predstava, že čím prísnejší je trest, tým účinnejšia je ochrana spoločnosti, ktorá vychádzala zo všemocnosti trestnej represie a viedla v minulých desaťročiach k radu deformácii trestnej politiky i trestného práva. Ale v tomto svetle nemôže obstať ani predstava, že otázka prísnosti trestu je bezvýznamná. Príliš mierne tresty by potenciálnych páchatelov k páchaniu trestných činov naopak podnecovali a neboli by páchaniu trestných činov dostatočnou zábranou. Náležitý stupeň prísnosti je teda žiadúci.“*¹⁰

Ako teda pristúpiť k sankcionovaniu nezodpovedných vodičov neštítiacich sa alkoholu za volantom motorového vozidla? V prvom rade si musíme uvedomiť typológiu páchatelov. V týchto prípadoch spravidla nejde o nejakých bežných kriminálnikov kedykoľvek pripravených na akýkoľvek trestný čin a na to, že budú mať dočinenia s trestným právom a s nepodmienečným trestom odňatia slobody. Často preto ide o ľudí, pre ktorých by bol pobyt vo väzení dostatočne odstrašujúcim a pritom by tento pobyt vôbec nemusel byť dlhý, stačilo by, ak by bol neodvratný. Jednoducho bežný človek je na dva – tri mesiace vytrhnutý zo svojho bežného prostredia a uvrhnutý do väzenskej cely. Keď sa povedomie o priateľoch, známych, rodinných príslušníkoch, ktorým sa to stalo, dostatočne rozšíri, mohol by to byť dostatočne preventívny trest pre nezodpovedných vodičov, aby za volant nesadali pod vplyvom alkoholu.

⁹ Vychádzajúc zo Zhodnotenia stavu zákonnosti a dokazovania trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona a trestného činu usmrtienia podľa § 149 ods. 4, ods. 5 Trestného zákona zo strany Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, bolo v roku 2020 v súvislosti s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky z celkového počtu obvinených osôb 4 516 (počet obžalovaných osôb 4 421) rozhodnuté v zmysle tzv. superrýchleho konania v 3 054 prípadoch, v 1 383 prípadoch bolo súdom rozhodnuté inak (dohoda o vine a treste, trestný rozkaz alebo rozsudok). Z hľadiska štatistických údajov v súvislosti s ukladaním trestov za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky bol súdom uložený podmienečný trest odňatia slobody v 2 897 prípadoch (teda vo viac ako 65 % prípadov), nepodmienečný trest odňatia slobody v 311 prípadoch, zákaz činnosti viesť motorové vozidlo 4 360 krát, peňažný trest 1 294 krát, trest prepadnutia veci 142 krát a trest povinnej práce 64 krát. Zhodnotenie stavu zákonnosti a dokazovania trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona a trestného činu usmrtienia podľa § 149 ods. 4, ods. 5 Trestného zákona [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/extdoc/55431/Zhodnotenie%20stavu%20z%20E1konnosti%20a%20dokazovania>>.

¹⁰ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 298-299.

Na druhej strane takto krátky trest odňatia slobody vo väčšine prípadov nie je spôsobilý zruinovať osobný, rodinný a pracovný život páchatel'a. Preto za riešenie tejto situácie považujeme ukladanie obligatórneho nepodmienečného trestu odňatia slobody v trvaní niekoľkých mesiacov, podľa závažnosti skutkovej podstaty.

Zároveň považujeme za dôležité vyriešiť v súvislosti s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa nás výrazný aplikačný problém, pri ktorom sa síce trestnoprávna prax snaží tváriť, že neexistuje, ale podľa nás je len otázkou času, kedy sa niektorému z odsúdených v súvislosti s takouto praxou podarí dosiahnuť zrušenie odsúdenia z dôvodu absencie naplnenia zákonného znaku objektívnej stránky podľa § 289 TZ, a to, že páchatel' vykonáva činnosť v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky. Totiž každé ľudské telo reaguje na prítomnosť alkoholu alebo inej návykovej látky, na jeho množstvo a koncentráciu rôzne a dokonca môže rôzne reagovať aj jedno telo podľa konkrétnych okolností (napr. aktuálna fyzická kondícia, prípadne chorobný stav). Preto spoľahlivo dokázať stav vylučujúci spôsobilosť na vykonávanie danej činnosti môže byť niekedy veľmi ťažké až nemožné. Aplikačné zjednodušenie tváriace sa, že napríklad prítomnosť alkoholu v krvi nad 1 promile znamená automaticky tzv. objektívny stav vylučujúci spôsobilosť na vykonávanie danej činnosti¹¹ bez ohľadu na skutočnosť považujeme za fikciu, ktorá rozširuje zákonný znak trestného činu a teda rozširuje trestnosť mimo zákon, čo je v právnom štáte neakceptovateľné. Na druhej strane povedať, že kto sa cíti aj po väčšom množstve alkoholu v krvi subjektívne v poriadku, spokojne môže šoférovať, by bolo maximálne nezodpovedné a v súčasnej situácii priam spoločensky škodlivé. Preto navrhujeme také doplnenie predmetného znaku, ktoré by vyslovene zakazovalo pod hrozbou trestnoprávnej sankcie vedenie motorového vozidla, ak je v krvi určité minimálne presne stanovené množstvo alkoholu.

2. Úprava trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky de lege ferenda s cieľom zvýšiť jej preventívny účinok

Na riešenie vyššie uvedených problémov navrhujeme de lege ferenda takúto právnu úpravu trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky a súvisiacich ustanovení:

„§ 289

Ohrozenie pod vplyvom návykovej látky

(1) Kto vykonáva v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky, zamestnanie alebo inú činnosť, pri ktorých by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku, alebo kto vedie motorové vozidlo, ak množstvo alkoholu v jeho organizme presiahne hodnotu 0,38 miligramu etanolu na liter vydychnutého vzduchu pri vyšetrení dychovou skúškou prístrojom alebo dosahuje 0,8 gramu etanolu na kilogram hmotnosti vyšetrovanej osoby pri lekárskom vyšetrení zo vzorky krvi plynovou chromatografiou, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

¹¹ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Komentár. II. zväzok. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2022, s. 863-868.

(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto sa pri výkone zamestnania alebo inej činnosti uvedenej v odseku 1 odmietne podrobiť vyšetreniu na zistenie návykovej látky, ktoré sa vykonáva dychovou skúškou alebo orientačným testovacím prístrojom, alebo sa odmietne podrobiť lekárske mu vyšetreniu odberom a vyšetrením krvi alebo iného biologického materiálu, či nie je ovplyvnený návykovou látkou, hoci by to pri vyšetrení nebolo spojené s nebezpečenstvom pre jeho zdravie.

(3) Odňatím slobody až na dva roky sa páchatel' potrestá,

a) ak spácha čin uvedený v ods. 1, hoci bol za taký čin alebo za čin uvedený v odseku 2 v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený alebo z výkonu trestu odňatia slobody uloženého za taký čin alebo za čin uvedený v odseku 2 prepustený,

b) ak spácha čin uvedený v ods. 1, hoci bol za obdobný čin spáchaný pod vplyvom návykovej látky alebo za čin uvedený v odseku 2 v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch postihnutý, alebo

c) ak činom uvedeným v ods. 1 spôsobil čo aj z nedbanlivosti inému ublíženie na zdraví alebo väčšiu škodu na cudzom majetku.

(4) Odňatím slobody na dva roky až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 pri výkone zamestnania alebo inej činnosti, pri ktorých je vplyv návykovej látky obzvlášť nebezpečný, najmä ak vedie prostriedok hromadnej prepravy."

Do ustanovenia § 46 sa doplní odsek 2, ktorý znie:

„(2) Ak súd odsudzuje páchatel'a za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289, ktorého sa dopustil ako vodič motorového vozidla, uloží v prípade § 289 ods. 1 alebo ods. 2 nepodmienečný trest odňatia slobody v trvaní najmenej dva mesiace, v prípade § 289 ods. 3 nepodmienečný trest odňatia slobody v trvaní najmenej štyri mesiace a v prípade § 289 ods. 4 nepodmienečný trest odňatia slobody v trvaní najmenej šiestich mesiacov; uloženie iného druhu trestu ani uloženie podmieneného trestu odňatia slobody presahujúceho obligatórny nepodmienečný trest odňatia slobody tým nie je vylúčené. Postup podľa § 66 až 68 tohto zákona sa v týchto prípadoch neuplatní."

Z hľadiska analýzy navrhovanej úpravy trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky v zmysle § 289 Trestného zákona (a súvisiacich ustanovení) nie je potrebné popisovať všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu ako takej, nakoľko jej základné východiská sú zachované, základný popis si z hľadiska navrhovanej právnej úpravy osobitne zaslúžia dve skutočnosti – tou prvou je vlastná zmena v súvislosti s chápaním množstva alkoholu v organizme v spojitosti s vedením motorového vozidla (z hľadiska praktického ide o zmenu viažucu sa na objektívnu stránku predmetného trestného činu), tou druhou je samotná podstata nami navrhovanej zmeny vo vzťahu k sankcii.

Pokiaľ je predmetom znenie samotnej skutkovej podstaty (a teda prvá z popisovaných línií), osobitne je predmetom zmeny objektívna stránka trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky v zmysle § 289 ods. 1 TZ, nakoľko doterajšie (akési) generálne znenie objektívnej stránky sa dopĺňa o alternatívu „alebo kto vedie motorové vozidlo, ak množstvo alkoholu v jeho organizme presiahne hodnotu 0,38 miligramu etanolu na liter vydýchnutého vzduchu pri vyšetrení dychovou skúškou prístrojom alebo dosahuje 0,8 gramu etanolu na

kilogram hmotnosti vyšetrovanej osoby pri lekárskom vyšetrení zo vzorky krvi plynovou chromatografiou", ktorá nie len že k doterajšiemu zneniu objektívnej stránky skutkovej podstaty pôsobí ako ustanovenie *lex specialis*, ale predovšetkým reaguje na problémy majúce svoj základ v aplikačnej praxi v súvislosti s preukazovaním „stavu vylučujúceho spôsobilosť“ (či už hovoríme o jeho objektívnom alebo subjektívnom variante).

Takto vymedzenou alternatívou objektívnej stránky by bolo možné postihovať konanie spočívajúce vo vedení motorového vozidla, ak by množstvo alkoholu v organizme páchatel'a presiahlo (prípadne dosiahlo) hodnotu explicitne vymedzenú Trestným zákonom, a to ako v alternatíve hmotnosti etanolu na liter vydýchnutého vzduchu pri vyšetrení dychovou skúškou prístrojom, tak aj hmotnosti etanolu na kilogram hmotnosti vyšetrovanej osoby pri lekárskom vyšetrení zo vzorky krvi plynovou chromatografiou. Znak trestného činu by tým pádom nebol v súvislosti s vedením motorového vozidla pod vplyvom alkoholu viazaný na preukazovanie stavu vylučujúceho spôsobilosť, ale na hodnotu prítomnosti množstva alkoholu v tele jednotlivca zistenú príslušným postupom.

Z hľadiska nastavenia predmetného legislatívneho textu (osobitne z hľadiska určitosti a legislatívnej techniky) je samotným ideovým východiskom § 4 ods. 2 písm. d) zákona č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, pričom v danej súvislosti nie je podstatné, že ide o úplne odlišné situácie, podobnosť spočíva práve v procese explicitného zistenia množstva alkoholu v organizme jednotlivca, čo môže mať následne vplyv na jeho právnu zodpovednosť (v našom prípade v rovine trestného práva).

Domnievame sa, že predmetom diskusie by mohlo byť zvolené množstvo alkoholu v organizme, s ktorým je v prípade vedenia motorového vozidla spojená trestná zodpovednosť fyzickej osoby. Doterajšia hodnota dosahujúca jedno promile (hoci táto je východiskom len vo vzťahu k objektívnemu stavu vylučujúcemu spôsobilosť) by bola nastavená na množstvo alkoholu dosahujúce 0,8 gramu etanolu na kilogram hmotnosti vyšetrovanej osoby pri lekárskom vyšetrení zo vzorky krvi plynovou chromatografiou (resp. presahujúce hodnotu 0,38 miligramu etanolu na liter vydýchnutého vzduchu pri vyšetrení dychovou skúškou prístrojom). Aj v danom prístupe vychádzame z celospoločenskej situácie, pričom argumentom v podmienkach Slovenskej republiky nemôže byť to, že v inom štáte by takéto množstvo alkoholu v organizme nezakladalo napríklad ani priestupkovú zodpovednosť. Predmetné je totižto potrebné vnímať v podmienkach a reáliách Slovenskej republiky, ktoré sme sa snažili rozpracovať v texte vyššie (ako z hľadiska štatistického, tak aj právneho).

Popisovanou druhou líniou je podstata nami navrhovanej zmeny vo vzťahu k sankcii za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Naše úvahy sme vystavali na tom, že nakoľko zlyháva prevenčná zložka tohto trestného činu (ako vo vzťahu k prevencii generálnej, tak aj individuálnej, čo je viditeľné na miere recidívy), ako nevyhnutnosť sa javí práve úprava sankčného mechanizmu, a to spôsobom, ktorý nie je Trestnému zákonu vlastný (avšak má svoj základ v právnych poriadkoch iných štátov). Ak sme sa však zamýšľali v rovine spôsobov navrhovanej úpravy, dospeli sme k vyššie prezentovanému východisku, že riešenie netreba hľadať v neustálom zvyšovaní trestných sadziieb trestu odňatia slobody (nakoľko sa potvrdilo, že uvedené nepôsobí odstrašujúco), ale vo využití obligatórneho nepodmienečného trestu odňatia slobody krátkeho trvania. Samotné trvanie (s určením minimálnej dĺžky) by sa odvíjalo od kvalifikácie trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky (teda od závažnosti konkrétneho konania). To by v konečnom dôsledku znamenalo, že v prípade § 289 ods. 1

alebo ods. 2 TZ by súd obligatórne ukladal nepodmienečný trest odňatia slobody v trvaní najmenej dva mesiace, v prípade § 289 ods. 3 TZ nepodmienečný trest odňatia slobody v trvaní najmenej štyri mesiace a v prípade § 289 ods. 4 TZ nepodmienečný trest odňatia slobody v trvaní najmenej šiestich mesiacov. Samotný koncept by pri tom nebránil uloženiu iného druhu trestu ani uloženiu podmieneného trestu odňatia slobody presahujúceho obligatórny nepodmienečný trest odňatia slobody. Vzhľadom na samotnú podstatu predmetného mechanizmu sa domnievame, že aplikovanie podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody by malo byť vylúčené.

Aj v danej súvislosti je potom možné sa baviť o náležitom nastavení dolnej hranice trestnej sadzby obligatórneho nepodmienečného trestu odňatia slobody, domnievame sa však, že ide o otázku sprievodnú, ktorá len nadväzuje na prijatie mechanizmu, prostredníctvom ktorého by sa pristúpilo k účinnému postihovaniu vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky.

Záver

Autori sa v predkladanom príspevku zamerali na možnosti efektívneho postihovania vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu v kontexte zásad trestného práva hmotného. Okrem vlastného štatistického náhľadu na uvedenú problematiku (z hľadiska línie trestnej, tak aj netrestnej) bola pozornosť venovaná primárne otázke efektívnosti postihovania takéhoto konania, nakoľko práve efektívnosť predmetného mechanizmu by mala byť východiskovou otázkou (hoci tomu diskusia vo verejnom priestore nie vždy zodpovedá).

Práve s ohľadom na všetko uvedené sa domnievame, že riešením vo vzťahu k efektívnemu postihovaniu vedenia motorového vozidla pod vplyvom návykovej látky by mohlo byť práve obligatórne ukládanie nepodmienečného trestu odňatia slobody krátko trvania, ktoré by pôsobilo zrejme viac preventívne, ako neustále zvyšovanie sadzieb trestu odňatia slobody, ktoré sa ukazuje v dlhšom časovom horizonte ako neúčinné.

Zoznam použitých zdrojov

Auto narazilo do zastávky Zochova v Bratislave, zahynuli štyria ľudia a polícia prosí ľudí o pomoc, 3.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://www.webnoviny.sk/auto-narazilo-do-zastavky-na-zochovej-ulici-v-bratislave-zahynuli-styria-ludia-foto/>>.

Nehoda na Zochovej má päť obetí, vodičovi hrozí dvanásť rokov, 3.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://domov.sme.sk/c/23023429/nehoda-zochova-bratislava.html>>.

STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Komentár. II. zväzok. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2022. 1536 s. ISBN 978-80-7676-534-4.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 1050 s. ISBN 978-80-755-2358-7.

Štatistické ročenky Analytického centra Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za roky 2018-2021 [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum-mssr/>>.

Štatistika kriminality v Slovenskej republike za roky 2017-2022 [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>>.

Tragická nehoda v Bratislave. Opitý vodič narazil do študentov na zastávke MHD, zomrelo päť ľudí, 2.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://www.postoj.sk/115531/auto-v-bratislave-narazilo-do-zastavky-najmenej-styria-ludia-su-mrtvi?page=5>>.

VÁŽNA NEHODA: Opitý vodič zrazil na chodníku v Čadci matku s deťmi, 5.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://www.teraz.sk/regiony/vodic-v-cadci-zrazil-ludi-na-chodni/665144-clanok.html>>.

Vodič na Kysuciach zrazil na chodníku matku s deťmi, nafúkal 1,79 promile, 5.10.2022 [online]. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <<https://mykysuce.sme.sk/c/23025678/vodic-v-cadci-zrazil-na-chodniku-matku-s-dvomi-detmi-nafukal-takmer-dve-promile.html>>.

Vyhodnotenie dopravno-bezpečnostnej situácie za 12 mesiacov 2021 [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.minv.sk/?statisticke-ukazovatele-sluzby-dopravnej-policie&subor=440657>>.

Zhodnotenie stavu zákonnosti a dokazovania trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona a trestného činu usmrtienia podľa § 149 ods. 4, ods. 5 Trestného zákona [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <<https://www.genpro.gov.sk/extdoc/55431/Zhodnotenie%20stavu%20z%E1konnosti%20a%20dokazovania>>.

Peter CSICSAY: Problematika notárskej úschovy a zabezpečenia záväzkov

Abstrakt

Témou príspevku je problematika notárskej úschovy peňazí v kontexte jej postavenia a zaradenia medzi zabezpečovacie inštitúty záväzkových, primárne zmluvných vzťahov, prostredníctvom prijatia a vydania finančných prostriedkov do a z notárskej úschovy a porovnania týchto procesov so zabezpečením záväzkov.

Abstract

The topic of the paper is the issue of notarial custody of money in the context of its status and inclusion among security for performance of obligations, primarily contractual relations of obligations, through the receipt and issuance of funds to and from notarial custody and comparison of these processes with securing for performance of obligations.

Kľúčové slová: notárska úschova, zabezpečenie záväzkov, prijatie prostriedkov, vydanie prostriedkov

Key words: notary custody, securing for performance of obligations, receiving of funds, issuing of funds

Autor:

JUDr. Peter Csicsay, LL.M.
Ústav súkromného práva
Fakulta práva
Paneurópska vysoká škola
Tomášikova 20

Úvod

Vo všetkých záväzkových vzťahoch sú spojené s ich plnením aj určité riziká, pričom ich úplné odstránenie nie je možné. V záväzkovom práve sa preto využívajú rôzne spôsoby slúžiace na zmiernenie vplyvu týchto rizík, predovšetkým prostredníctvom rozličných zmluvných prostriedkov. Týmito prostriedkami sú predovšetkým inštitúty zabezpečenia záväzkov, avšak za jeden z podobných nástrojov môžeme považovať aj inštitút notárskej úschovy. Napriek tomu, že právna teória vyslovene notársku úschovu medzi zabezpečovacie nástroje nezaraďuje.

Tento článok sa bude primárne zameriavať na notársku úschovu peňazí, ako na možný spôsob zabezpečenia záväzku.

Cieľom príspevku je zamerať sa na notársku úschovu ako na eventuality spôsob zabezpečenia záväzkov, najmä cez proces prijatia a vydania finančných prostriedkov z notárskej úschovy a ich porovnania s charakterom zabezpečenia. Z uvedeného potom následne na základe porovnania so zabezpečením vyplýva otázka či vôbec má charakter zabezpečenia záväzku, ak áno, tak či je notársku úschovu možné reálne chápať ako zabezpečovací inštitút a vo výsledku ju zahrnúť do právneho poriadku medzi ostatné inštitúty.

1. Inštitút notárskej úschovy

Notársku úschovu upravuje ustanovenie § 65 a nasl. zákona č. 323/1992 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v zmysle neskorších predpisov (ďalej len „Notársky poriadok“). Na základe vyššie uvedeného sa zameriame na notárske úschovy peňazí ako spôsob splnenia záväzku, avšak nie v zmysle Notárskeho poriadku, ktorý pod pojmom úschovy na účely splnenia záväzku rozumie záväzok, ktorý nemožno splniť, pretože veriteľ je neprítomný alebo je v omeškaní alebo že zložiteľ má odôvodnené pochybnosti, kto je veriteľom, alebo že zložiteľ veriteľa nepozná.

1.1 Proces úschovy u notára

V Notárskom poriadku je upravený celý proces a postup potrebný v konaniach vo veciach notárskych úschov. Celý proces sa začína žiadosťou zložiteľa o prijatie peňazí. Žiadosť podľa ust. § 65 ods. 1, na rozdiel od právneho poriadku Českej republiky podľa ust. § 86 ods. 1 zákona č. 358/1992 Sb. Zákon České národní rady o notářích a jejich činnosti (notářský řád) (ďalej len „Notářský řád“), nemusí obsahovať žiadne zákonom predpísané náležitosti. Notár v konaní o úschove spíše notársku zápisnicu. Tá okrem základných náležitostí notárskej zápisnice podľa § 47 Notárskeho poriadku obsahuje údaj o výške peňažnej sumy a menovej jednotke peňazí, ktoré majú byť predmetom úschovy; údaj o tom, že peniaze boli zložiteľom zložené na účet notára a notárom prijaté do úschovy, alebo údaj o tom, že peniaze majú byť v určenej lehote zložiteľom zložené na účet notára; označenie banky alebo pobočky zahraničnej banky, názov účtu a číslo účtu notára, na ktorom budú prijaté peniaze uložené; označenie účelu úschovy uvedeného zložiteľom; príkaz zložiteľa alebo dohodu uzavretú medzi zložiteľom a príjemcom, ako má notár naložiť s peniazmi, ktoré sú predmetom úschovy, ak nejde o úschovu na účely splnenia záväzku; vyhlásenie zložiteľa, že sa vzdáva dispozičného práva nakladať s peniazmi, ktoré sú predmetom úschovy, ak nejde o úschovu na účely splnenia záväzku a označenie banky alebo pobočky zahraničnej banky, názov účtu a číslo účtu zložiteľa a príjemcu, na ktorý budú peniaze notárom vydané príjemcovi alebo vrátené zložiteľovi, ak nejde o úschovu na účely splnenia záväzku v zmysle ustanovení § 68 ods. 1 Notárskeho poriadku.

Okrem uvedeného je možné uviesť aj údaje, ktoré sa špeciálne vzťahujú na úschovu na účely splnenia záväzku, a to miesto a čas prijatia veci, popis veci tak, aby sa vylúčila jej zámena (to samozrejme na úschovu peňazí nie je potrebné), údaj o tom, že vec bola notárom prijatá do úschovy a na akom mieste bude uložená a označenie účelu úschovy uvedeného zložiteľom.

Jediné čo nie je obsiahnuté v predmetnom výpočte sú identifikačné údaje príjemcu, ktoré by bolo vhodné doplniť do ustanovení zákona. Je síce uvedený jeho účet, ale identifikáciu príjemcu možno považovať za esenciálnu náležitosť vydanie peňazí z úschovy, samozrejme aj z dôvodu právnej istoty.

Podľa právneho poriadku Českej republiky, konkrétne ust. § 86 ods. 4 Notárskeho rádu sa odovzdaním peňazí rozumie ich zloženie na zvláštny účet alebo ich prevedenie na zvláštny účet bezhotovostným prevodom. Iné možnosti spôsobu odovzdania peňazí notárovi nie sú možné. V Notárskom poriadku takéto ustanovenie absentuje, ale v dnešnej dobe možno konštatovať, že zloženie peňazí sa vo väčšine prípadov vykonáva prevodmi namiesto hotovosťou, je preto vhodné pri vyhotovovaní zápisnice uviesť číslo účtu zložiteľa. Keďže sa uvádza konkrétne číslo zvláštneho účtu notára, mal by byť záznam vyhotovený v písomnej podobe spolu s pečaťou notára, ktorá v tomto prípade nemusí byť úradná.¹

Ak v čase spísania zápisnice o úschove peniaze ešte nie sú zložené na účte notára, podľa § 68 ods. 2 Notárskeho poriadku vydá notár potvrdenie o prijatí peňazí do úschovy, ktoré nemá predpísané náležitosti, bezodkladne po ich zložení na jeho účet. Podľa § 87 Notárskeho rádu po prevode peňažnej čiastky na účet ich notár prijíma do notárskej úschovy spísaním protokolu o notárskej úschove. Ten podľa právneho poriadku Slovenskej republiky nie je potrebný, nakoľko všetky údaje, ktoré obsahuje sú uvedené v notárskej zápisnici. Ak dôjde k prijatiu peňazí do notárskej úschovy až ich pripísaním alebo zložením na účet notára, ten je povinný o tejto skutočnosti vždy upovedomiť nielen osobu zložiteľa, ale tiež príjemcu označeného v Protokole zložiteľom.² Obsahové náležitosti protokolu o notárskej úschove sú taxatívne vymenované v ust. § 88 Notárskeho rádu. V podstate sa jedná o údaje uvedené v žiadosti zložiteľa doplnené o niektoré upresnenia. Z týchto sú dôležité najmä lehoty, stanovené notárovi pre vydanie peňazí z notárskej úschovy príjemcovi a spôsob doloženia splnenia podmienok notárovi a údaj o dobe trvania notárskej úschovy, lehoty, prípadne podmienky stanovené notárovi pre vydanie peňazí z notárskej úschovy zložiteľovi a spôsob doloženia splnenia podmienok notárovi. Tieto by sa takisto mohli uviesť do notárskej zápisnice podľa právneho poriadku Slovenskej republiky pre vylúčenie akýchkoľvek pochybností.

1.2 Vydanie peňazí z úschovy

Vydanie peňazí notárom z úschovy príjemcovi sa uskutoční bezodkladne po splnení podmienok na vydanie peňazí príjemcovi, ktoré sú uvedené v notárskej zápisnici o úschove. O splnení podmienok a vydaní peňazí z úschovy spíše notár do spisu úradný záznam, a tak isto informuje zložiteľa a príjemcu podľa § 68 ods. 4 Notárskeho poriadku. Informovanie príjemcu sa javí trochu ako zbytočné, nakoľko mu peniaze budú pripísané na účet, prípadne vydané do dispozície a ďalší úkon je pre príjemcu v zásade irelevantný. Navyše ak požiadá príjemca alebo zložiteľ notára o potvrdenie, ten ho vydá s povinnými obsahovými náležitosťami. Predovšetkým obsahuje údaj o tom, že boli splnené podmienky na vydanie peňazí príjemcovi, a že notár peniaze príjemcovi vydal, údaj o výške peňažnej sumy a menovej jednotke, ktorá bola vydaná z úschovy, označenie banky alebo pobočky zahraničnej banky, názov účtu a číslo účtu príjemcu, na ktorý boli peniaze z úschovy vydané. Samozrejme odlišná je situácia pri vrátení peňazí zložiteľovi, avšak tam je zasa samotná informácia pre zložiteľa irelevantná.

¹ GHAZALIOVÁ, J. Poznámka k notárskej úschove. In *Ad Notam* [online]. číslo: 1. 2006. [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>.

² KURKOVÁ, J. Notárska úschova nájemného. In *Ad Notam* [online]. číslo: 5. 2015. [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>.

V Notárskom rade vydanie peňazí nie je tak výslovne popísané ako proces jej prijatia a naráža na isté kontroverzie. Právna úprava platná pred tou aktuálnou stanovovala, že protokol sa vyhotoví aj pri vydaní peňazí z úschovy, ktorý obsahoval identifikáciu príjemcu a overenie jeho totožnosti, údaj o prevzatí peňazí príjemcom a miesto a dobu prevzatia.

Ak sú splnené podmienky a lehoty, ktoré boli stanovené na vydanie peňazí príjemcovi môže teoreticky nastať situácia, kedy do notárskej kancelárie príde príjemca osobne aj so zložiteľom a predloží potrebné dokumenty na preukázanie splnenia dohodnutých podmienok v určených lehotách. Ghazaliová tvrdí, že v takom prípade sa postupuje tak ako počas platnosti predchádzajúcej platnej úpravy a spisuje sa protokol o odovzdaní peňazí. Na obsahové náležitosti sa použijú ustanovenia o náležitostiach protokolu o prijatí peňazí do notárskej úschovy, no spísať ho môže iba notár, pretože rozsah oprávnení notárskeho kandidáta a notárskeho koncipienta sa na takéto oprávnenie nevzťahuje. Rozsah ich kompetencií umožňuje iba prijímanie do notárskej úschovy.³ Machala však oponuje a uvádza, že takúto prax nemôže potvrdiť, pričom ju považuje dokonca za kontraproduktívnu. V takom prípade by účastníci minimálne zbytočne strácali čas osobnou návštevou notára. Okrem toho by nebolo možné protokol o vydaní peňazí z notárskej úschovy takto spísať do momentu, pokým by notár od príjemcu nedostal potvrdenie o prijatí peňazí. Notár nedisponuje teda nielen možnosťou donútenia k spísaniu protokolu o vydaní strany, ale ani právom k takémuto úkonu.⁴

Tento variant nie je podľa Notárskeho poriadku uvedený. Podľa ustanovení § 68 ods. 4 Notárskeho poriadku o vydaní peňazí ich notár vydá z úschovy príjemcovi bezodkladne po splnení podmienok na vydanie peňazí príjemcovi uvedených v zápisnici o úschove. O splnení podmienok a vydaní peňazí z úschovy spíše notár do spisu úradný záznam. Ak však o to príjemca alebo zložiteľ požiada, notár im vydá potvrdenie, ktoré musí obsahovať údaj o tom, že boli splnené podmienky na vydanie peňazí príjemcovi, a že notár peniaze príjemcovi vydal, údaj o výške peňažnej sumy a menovej jednotke, ktorá bola vydaná z úschovy, označenie banky alebo pobočky zahraničnej banky, názov účtu a číslo účtu príjemcu, na ktorý boli peniaze z úschovy vydané.

Táto alternatíva, ak sa dostavia osobne príjemca aj so zložiteľom na účely predloženia dokumentu o preukázaní splnenia dohodnutých podmienok, sa síce môže javiť ako podobná, ale je diametrálne odlišná. Rozdiel je zásadný a spočíva v tom, že nie je s nimi spísaný protokol o vydaní peňazí z notárskej úschovy, ale je iba spísaný úradný záznam do spisu. Tento záznam môže vyhotoviť tak notársky kandidát aj koncipient, teda ktorýkoľvek pracovník notárskeho úradu. Samotný úkon vydania peňazí z úschovy, vykoná už sám notár.

Ako ďalšia možnosť sa uvádza aj zaslanie listín preukazujúcich splnenie podmienok priamo notárovi či už prostredníctvom pošty, prípadne obdobnou cestou. Teda bez osobnej prítomnosti účastníka notárskej zápisnice. V tomto prípade notár založí dokumenty preukazujúce splnenie podmienok na vydanie peňazí do spisu o notárskej úschove, rovnako vyhotoví úradný záznam a po overení splnenia podmienok pristúpi k prevodnému príkazu na vydanie peňazí z úschovy.⁵

Notársky poriadok ustanovuje v § 68 ods. 5, že notár vráti peniaze z úschovy zložiteľovi bezodkladne po splnení podmienok na vrátenie peňazí uvedených v zápisnici o úschove. O splnení podmienok a vrátení peňazí z úschovy spíše notár do spisu úradný záznam. Na požiadanie notár vydá zložiteľovi potvrdenie, ktoré musí obsahovať údaj o tom, že nastali podmienky na vrátenie peňazí zložiteľovi, a že notár peniaze zložiteľovi vrátil, údaj o výške peňažnej sumy a menovej jednotke, ktorá bola vrátená z úschovy, označenie banky alebo

³ GHAZALIOVÁ, J. Poznámka k notárskej úschove. In *Ad Notam* [online]. číslo: 1. 2006. [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>.

⁴ MACHALA, O. L. Vydání peněz z úschovy. In *Ad Notam* [online]. číslo: 4. 2007. [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>.

⁵ GHAZALIOVÁ, J. Poznámka k notárskej úschove. In *Ad Notam* [online]. číslo: 1. 2006. [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>.

pobočky zahraničnej banky, názov účtu a číslo účtu zložiteľa, na ktorý boli peniaze z úschovy vrátené.

Zaujímavým riešením, ktoré obsahuje Notársky rád v § 89 ods. 2 je situácia, ak je v protokole o notárskej úschove dohodnuté, že v dobe od doloženia splnenia podmienok prípadne iných podmienok pre vydanie peňazí, a tieto podmienky boli doložené alebo nastali, do doby vydania peňazí patria peniaze v notárskej úschove príjemcovi, potom ak sa nemôžu vydať na účet uvedený príjemcom a na výzvu neuvedie v určenej lehote iný účet, má sa za to, že je príjemca voči notárovi v omeškaní a notár ich uloží do úschovy na súde podľa zákona č. 292/2013 Sb. Zákon o zvláštných řízeniích soudních. Táto situácia môže nastať aj v opačnom prípade pri nemožnosti zloženia peňazí na účet príjemcu a nedoloženia nového čísla účtu. Zložiteľ sa rovnako dostáva do omeškania a notár uloží peniaze do úschovy na súde podľa zákona č. 292/2013 Sb. Zákon o zvláštních řízeniích soudních.

Toto riešenie sa javí ako efektívny nástroj na odstránenie preťahov pri vydávaní peňazí z notárskej úschovy, kedy notár musí držať tieto finančné prostriedky na svojom účte. Samozrejme jedná sa už o prípady kedy sa majú doložiť čísla účtov, čo sa javí ako triviálne, ale je to účinný nástroj ako nepreťahovať celé konanie o notárskej úschove a zaručiť efektívnosť.

Samotné dokladovanie splnenia podmienok vydania peňazí z notárskej úschovy je na dohode medzi zložiteľom a príjemcom. Notár nie je povinný posudzovať ako a či prišlo k splneniu dohodnutých podmienok bez toho, aby splnenie týchto podmienok bolo dokladované spôsobom, ktorý bol uvedený v zápisnici o notárskej úschove.⁶ To znamená, že dosiahnutie cieľa bez dokladovania spôsobom dohodnutým a uvedeným v notárskej zápisnici, nie je pre notára podstatné. Dôležité nie je teda iba samotné dosiahnutie sledovaného cieľa, ale aj jeho vydokladovanie spôsobom obsiahnutým v notárskej zápisnici.

2. Notárska úschova a zabezpečenie záväzku

Vyššie uvedený popis inštitútu notárskej úschovy peňazí bol dôležitý pre jeho pochopenie, identifikáciu a zaradenie. Zaradenie je v tomto príspevku uvedené, pretože je možné sa stretnúť so situáciou, kedy sú peniaze v notárskej úschove chápané ako osobitný zabezpečovací prostriedok na plnenie záväzku. Je zrejmé, že realitné kancelárie ho čiastočne takto vnímajú – teda, že rezervačný poplatok má aj zabezpečovaciu funkciu. Vtedy totiž nejde o preddavok v zmysle ust. 498 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v zmysle neskorších predpisov (ďalej len „OZ“), ani o úschovu, ale o určitú formu zábezpeky.⁷ Je možné sa stretnúť s touto problematikou jednak v odbornej literatúre a jednak v Notárskom ráde v ust. 81 odseku 2, kde sa výslovne uvádza, že notárskou úschovou peňazí a listín prijatých na účely ich vydania ďalším osobám je možné zabezpečiť dlh. V Notárskom poriadku nie je takéto explicitné ustanovenie, ale stáva sa, že je takto notárska úschova chápaná. Z vyššie uvedeného ustanovenia by bolo možné dedukovať, že notárska úschova predstavuje typ zabezpečenia záväzku.

2.1 V krátkosti k zabezpečovacím inštitútom

Zabezpečovacie inštitúty slúžia na zabezpečenie strany záväzkového vzťahu splniť svoj záväzok. Tieto prostriedky umožňujú uspokojiť veriteľovu pohľadávku, v prípade ak dlžník svoj záväzok riadne nesplní. Na tomto mieste je vhodné poznamenať, že sa nejedná o sankciu za riadne nesplnenie záväzku, ale o náhradné uspokojenie pohľadávky, ktoré je následne *de facto* už nezávislé od konania dlžníka.

⁶ KITTEL, D. Notárska úschova kupní ceny nemovitosti. In *Ad Notam* [online]. číslo: 1. 2015. [cit. 2022-11-27]. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>.

⁷ ĎURINA, M. Podnikanie realitných kancelárií (vybrané problémy). In *Bulletin slovenskej advokácie* [online]. číslo: 6. 2018. [cit. 2022-11-27]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/podnikanie-realitynych-kancelarii-vybrane-problemy.htm>.

Medzi tieto prostriedky zaradujeme uspokojenie pohľadávky prostredníctvom tretej osoby, ktorá uspokojí pohľadávku zo svojho majetku, teda tzv. osobné. Druhou alternatívou je splnenie vzniknutej pohľadávky prostredníctvom konkrétne určenej veci t. j. vecné.

OZ medzi zabezpečovacie nástroje záväzku zaraduje zmluvnú pokutu, ručenie, zabezpečovací prevod práv, zábezpeku a záložné právo, dohodu o zrážkach zo mzdy, zabezpečenie postúpením pohľadávky a uznanie dlhu. Tento výpočet však nemožno považovať za taxatívny. V Obchodnom zákonníku je úprava doplnená či modifikovaná pre oblasť obchodno-právnych vzťahov a zároveň existujú aj zabezpečovacie inštitúty, ktoré sú upravené iba v špeciálnych predpisoch ako napr. zmenka.⁸ Len pre porovnanie, zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník v platnom znení (ďalej len „Občanský zákoník“) sem zaraduje aj finančnú záruku a dohodu o zrážkach zo mzdy alebo iných príjmov. Odborná literatúra medzi zabezpečovacie prostriedky prostredníctvom tretích osôb považuje aj poistenie, zmenkové rukojemníctvo, prístupenie k záväzku či dokonca aj faktoring a forfaiting.⁹ Nakoľko notárska úschova je vykonávaná prostredníctvom osoby notára, sú relevantné pre ďalší rozbor zabezpečovacie nástroje prostredníctvom tretej osoby.

OZ v ustanoveniach § 544 až § 558 v oddiely o zabezpečení záväzkov takýto osobitný zabezpečovací prostriedok neuvádza a ani neupravuje. Ako uvádza Ďurina, napriek tomu, v súlade s § 2 ods. 3 a § 51 Občianskeho zákonníka môže mať úschova peňazí u notára charakter zabezpečovacieho prostriedku, ak sa na tom zmluvné strany výslovne dohodnú. Zabezpečovacie prostriedky sú vo všeobecnosti charakteristické tým, že zabezpečujú záväzok pred jeho nesplnením zo strany druhej zmluvnej strany, alebo ak zmluvná strana poruší svoje povinnosti v takomto záväzkovom, najčastejšie zmluvnom, vzťahu. Avšak pretože nejde o výslovne upravený zabezpečovací prostriedok, je nevyhnutne potrebné takúto formu zabezpečenia záväzku podrobne upraviť v zmluve, aby tým nedochádzalo k zneužívaniu práva, odporovaniu, či obchádzaniu zákona. Popri tom je potrebné upozorniť aj na vyváženosť zmluvných podmienok, keď iba jedna zo zmluvných strán, najčastejšie osoba ktorej záväzok spočíva v peňažnom plnení, má byť zaťažená takouto povinnosťou zložiť uvedený rezervačný poplatok a druhá strana by takúto povinnosť nemala. Prípadne by takýto nový zabezpečovací prostriedok mohol byť de lege ferenda upravený v osobitnom realitnom zákone.¹⁰ Ďalej sa pozrieme či je tento názor možné zdieľať.

2.2 Porovnanie zabezpečenia s postupom prijatia a vydania peňazí z úschovy

Podľa Notárskeho poriadku sa pri prijatí finančných prostriedkov spíše notárska zápisnica a pri ich vydaní sa spíše do spisu úradný záznam. Bližšie k notárskej úschove na účely „zabezpečenia dlhu“ sa v Notárskom poriadku nič neuvádza. Ak nahliadneme do Notárskeho rádu, tak k notárskej úschove na účely zabezpečenia určitého dlhu podľa ust. § 86 ods. 1 písm. d) sa uvádza, že pri prijatí peňazí zložiteľ podáva žiadosť, ktorá v tomto prípade okrem iného obsahuje označenie zabezpečovaného dlhu, a následne pri protokole, ktorý vydáva notár sa v zmysle § 88 ods. 2 dopĺňa aj údaj, že peniaze boli prijaté na účely zabezpečenia záväzku, označenie záväzku a uvedením právnej skutočnosti, ktorá ho zakladá, dohodu zložiteľa a príjemcu o podmienkach vydania peňazí a jej lehotách a spôsobe akým sa preukáže splnenie týchto podmienok, údaj o dobe trvania notárskej úschovy a iné náležitosti.

⁸ PODHRADSKÁ, M. Zabezpečenie záväzkov. In *EPI Odborné články* [online]. 2005. [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Zabezpecenie-zavazkov.htm>.

⁹ ŠILHÁN, J. IN: BEJČEK, J., ŠILHÁN, J. a kolektív. *Obchodí smlouvy. Záväzky v podnikaní*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 147.

¹⁰ ĎURINA, M. Podnikanie realitných kancelárií (vybrané problémy). In *Bulletin slovenskej advokácie* [online]. číslo: 6. 2018. [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/podnikanie-realitnych-kancelarii-vybrane-problemy.htm>.

Postup prijatia peňazí do notárskej úschovy nebol iba deskriptívnym popisom celého procesu. Pri prijatí peňazí do notárskej úschovy môžeme vďaka uvedenému na základe popísaného postupu konštatovať, že prijatie peňazí do úschovy notára predchádza, prinajlepšom nastáva spolu s plnením druhej zmluvnej strany. Ďalej treba uviesť, že finančné prostriedky zloží notárovi sám dlžník, resp. v tom čase osoba, ktorej záväzok spočíva v peňažnom plnení druhej zmluvnej strane. Notár nezabezpečuje záväzok dlžníka svojím majetkom, ale podobne ani dlžník nezabezpečuje záväzok zložením peňazí do úschovy.

Podobne vďaka popísanému procesu vydania peňazí, z uvedeného vychádza, že postup pri zabezpečovacích inštitútoch nie je rovnaký ako pri notárskej úschove. Po predložení dokladov obsiahnutých v notárskej zápisnici, notár vydá peniaze príjemcovi. Odlišnosť medzi týmto postupom a zabezpečením záväzku spočíva v tom, že zabezpečovací inštitút spravidla nastupuje až po tom, čo dlžník svoju záväzkovú povinnosť nesplnil, a veriteľ sa tak musí obrátiť s uspokojením svojej pohľadávky, niekedy dokonca najprv na osobu dlžníka a až potom na tretiu osobu, ktorá predmetný dlh zabezpečuje. A až dodatočne si tretia osoba zabezpečujúca dlh, vymáha toto plnenie od samotného dlžníka. To znamená, že tu absentuje subsidiarita ako jedna zo základných funkcií zabezpečenia záväzkov. Z uvedeného vyplýva, že notár nezabezpečuje (neručí) za záväzky osoby, ktorej záväzok spočíva v peňažnom plnení, ale plní úlohu len akéhosi nestranného sprostredkovateľa, pretože táto osoba plní dopredu priamo notárovi a notár po vydokladovaní splnenia podmienok iba vydá uschované finančné prostriedky oprávnenej strane.

2.3 Notárska úschova ako zabezpečovací inštitút (?)

Na základe vyššie uvedeného je možné nájsť určité podobnosti medzi zabezpečovacími inštitútmi a notárskou úschovou ako nástrojom, ktorý by eventuálne plnil zabezpečovaciu funkciu záväzkov. Tieto podobnosti sú však veľmi malé. Hoci sa pri určitých vzťahoch môže chápať ako istá forma zabezpečenia záväzku, *de facto* notárska úschova, podľa nášho názoru neplní túto funkciu ako sme uviedli vyššie. Napriek tomu, že v právnom poriadku Českej republiky sa vyslovene uvádza ako zabezpečovacia notárska úschova, v právnej teórii sa nezaraďuje medzi zabezpečovacie inštitúty záväzkov. Skôr by bolo možné ho označiť s istou dávkou zveličenia za zabezpečovací inštitút plnenia alebo lepšie a presnejšie povedané vydania, povinnej strany. Pretože finančné prostriedky sú vopred „splnené“, avšak do úschovy u notára, čiže cez prostredníka.

Je ale potrebné uviesť, že notárska úschova nie je solučnou úschovou, tak ako konštatoval aj Najvyšší súd Českej republiky, ktorý uvádza, že notárska úschova tak, ako je v súčasnej dobe upravená, funkciu solučnej úschovy neplní. Jej zmyslom je výlučne úschova peňazí a ich predanie určenému príjemcovi v určenej lehote.¹¹ Takisto to deklaroval aj vo svojom rozsudku sp. zn. 29 Odo 399/2003 zo dňa 31.01.2006¹², pričom podobne sa vyjadril aj k úschove súdom v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 2201/2007 zo dňa 09.07.2008¹³. Teda, že zloženie finančných prostriedkov do notárskej úschovy neznamená splnenie záväzku priamo notárovi namiesto osoby veriteľa. Splnenie záväzku nastáva až momentom vydania peňazí príjemcovi, ako veriteľovi, notárom z úschovy. Aj tento argument slúži ako ďalší dôvod, prečo notársku úschovu nemožno považovať za nástroj zabezpečenia záväzku ale skôr ako spôsob jeho alternatívneho splnenia. V tomto smere by sa dalo povedať, že je v podstate nedefinovaným hmotnoprávnym inštitútom „zabezpečenia vydania finančných prostriedkov“.

Notárska úschova však v praxi, najmä pri kúpnych zmluvách, ktorých objektom právnych vzťahov sú nehnuteľnosti, je však v praxi veľmi ojedinelý. Určite jedným z dôvodov je, že účastníci zmluvných záväzkových vzťahov nechcú zvyšovať svoje náklady súvisiace so splnením záväzku, pretože notárska úschovu je spoplatnená odmenou notára.

¹¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky 33 Odo 880/2006 zo dňa 23.08.2006.

¹² Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky 29 Odo 399/2003 zo dňa 31.01.2006.

¹³ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky 21 Cdo 2201/2007 zo dňa 09.07.2008.

Čo je ale potrebné vyzdvihnúť je, že notárska úschova reprezentuje bezpečný spôsob splnenia záväzku strany, ktorá má záväzok zaplatiť. Aj s ohľadom na spomínané zloženie finančných prostriedkov vopred do notárskej úschovy, záruky za notársku úschovu a s tým súvisiace vyplatenie finančných prostriedkov.

Spomínané garancie za bezpečnosť notárskej úschovy je jednak zodpovednosť notára za spôsobenú škodu a s tým súvisiace poistenie zodpovednosti, ktoré musí mať pri výkone uzatvorené. Jednak je ich zloženie na zvláštny účet notára, ktorý musí byť oddelený od osoby notára, čo znamená, že úschova prechádza na novovymenovaného notára alebo notársku komoru, v prípade smrti či jeho odvolania. A v neposlednom rade je ňou zápis do centrálnej evidencie notárskych úschov, ktorý je notár povinný vykonať bezodkladne po prijatí peňazí do úschovy. Môže slúžiť na alokáciu určitého rizika, v prípade ak sa stretnú účastníci záväzkového vzťahu nemajúci vzájomnú spoločnú skúsenosť.

Notársku úschovu je možné považovať za alternatívny spôsob splnenia záväzku a tiež ako spôsob zníženia rizika zo vzniknutých zmluvných záväzkových vzťahoch a na tento účel ju aj použiť, avšak podľa nášho názoru ju nie je možné zaradiť medzi zabezpečovacie nástroje pretože reálne ním nie je.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo nájsť odpovede na otázky súvisiace s notárskou úschovou, so zameraním sa na notársku úschovu peňazí, ako inštitútom, ktorým je možné zabezpečiť predovšetkým zmluvné záväzky. Predovšetkým to boli otázky akým spôsobom prebieha postup pri zriadení notárskej úschovy a otázky o zabezpečení záväzkov a porovnanie zabezpečenia s postupom prijatia a vydania peňazí z úschovy notára.

Aby sme dokázali vôbec pochopiť a porovnať notársku úschovu so zabezpečením záväzkov, bolo na začiatku nevyhnutné pristaviť sa v stručnosti pri prijatí finančných prostriedkov do notárskej úschovy a následne ich vydaní z notárskej úschovy. V priblížení týchto postupov možno hľadať merito problému a zároveň východiskový bod pre porozumenie notárskej úschovy v kontexte zabezpečenia záväzkov. Osobitosť však spočíva práve v tom, že notárska úschova nepatrí medzi zabezpečovacie nástroje upravené právnymi predpismi.

Výsledkom je, že napriek tomu, že je možné nájsť určité podobnosti medzi zabezpečovacími inštitútmi a notárskou úschovou, podľa nášho názoru neplní túto funkciu *de iure* ani *de facto*, keďže nie je ani systematicky ani v právnej teórii zaradovaná medzi zabezpečovacie inštitúty záväzkov. Ako bolo v príspevku uvedené, skôr ju možno považovať za zabezpečovací inštitút plnenia alebo lepšie a presnejšie povedané vydania, povinnou stranou avšak nie je ani solučnou úschovou. Notársku úschovu je maximálne možné považovať za alternatívny spôsob plnenia záväzku a tiež ako spôsob zníženia rizika pri zmluvných záväzkových vzťahoch. Môže slúžiť k zabezpečeniu väčšej právnej istoty v záväzkových vzťahoch, ale nejedná sa o spôsob zabezpečenia záväzkov, akými sú napríklad ručenie alebo banková záruka. Ide o zabezpečenie záväzkových vzťahov prostredníctvom notára ako osoby ktorú poveril štát a zveril jej určité právomoci. Tu je vidieť rozdiel medzi úschovou u notára od ostatných zabezpečovacích inštitútov.

Záverom je preto možné konštatovať, že notárska úschova má svoje opodstatnenie, je praktickým prostriedkom, ktorý ponúka možnosť záväzkových vzťahoch ako efektívne znížiť riziká, no napriek všetkému ju nie je možné zaradiť do systému prostriedkov slúžiacich na zabezpečenie záväzkov, pretože fakticky ním nie je, a to nie len kvôli jej systematickému nezaradeniu. Ak sme sa v príspevku pozastavili nad možnosťou vytvorenia či zaradenia notárskej úschovy ako nového zabezpečovacieho prostriedku, kde by mohol byť *de lege ferenda* upravený v osobitnom zákone či v OZ, tak s týmto názorom nie je možné súhlasiť nakoľko notárska úschova *per se* nie je zabezpečovacím inštitútom. Nie je ju preto možné *de lege ferenda* upraviť ako ďalší spôsob do zákona. Z toho dôvodu môže naďalej zostať

upravená ako alternatívny druh vydania plnenia prostredníctvom notára, avšak s dôležitým dodatkom, že sa nejedná o zabezpečovací inštitút.

Použitá literatúra

BEJČEK, J., ŠILHÁN, J. a kolektiv. Obchodí smlouvy. Závazky v podnikání. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. 147 s. ISBN 978-80-7400-574-9

BÍLEK, P., JINDŘICH, M., RYŠÁNEK, Z., BERNARD, P., a kol. Notářský řád. 5. vydání. Praha: C.H. Beck. 2018. 922 s. ISBN 978-80-7400-689-0

ĎURINA, M. Podnikanie realitných kancelárií (vybrané problémy). In Bulletin slovenskej advokácie [online]. číslo: 6. 2018. s. 6 - 15. ISSN 1335-1079. Dostupné z: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/podnikanie-realitnych-kancelarii-vybrane-problemy.htm>

GHAZALIOVÁ, J. Poznámka k notářské úschově. In Ad Notam [online]. číslo: 1. 2006. s. 24 – 25. ISSN 1211-0558. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>

KITTEL, D. Notářská úschova kupní ceny nemovitosti. In Ad Notam [online]. číslo: 1. 2015. s. 21 – 23. ISSN 1211-0558. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>

KOUBA, V. Garance za notářské úschovy. In Ad Notam [online]. číslo: 6. 2008. s. 209. ISSN 1211-0558. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>

KURKOVÁ, J. Notářská úschova nájemného. In Ad Notam [online]. číslo: 5. 2015. s. 13 - 15. ISSN 1211-0558. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>

MACHALA, O. L. Vydání peněz z úschovy. In Ad Notam [online]. číslo: 4. 2007. s. 118 – 120. ISSN 1211-0558. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/>

PODHRADSKÁ, M. Zabezpečenie záväzkov. In EPI Odborné články [online]. 2005. [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Zabezpecenie-zavazkov.htm>

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky 33 Odo 880/2006 zo dňa 23.08.2006

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky 29 Odo 399/2003 zo dňa 31.01.2006

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky 21 Cdo 2201/2007 zo dňa 09.07.2008

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky 21 Cdo 2099/2004 zo dňa 12.04.2005

Lenka DUFALOVÁ - Tamara ČIPKOVÁ: Vymedzenie pojmu „zabezpečovanie verejných potrieb obcou“ súdnou praxou vo vzťahu k nájomnej zmluve¹

Abstrakt

Obce ako subjekty verejnej správy vstupujú v rámci svojej činnosti do širokého spektra právnych vzťahov, nájomné vzťahy nevynímajúc. Pretrvávajúci dualizmus záväzkovo-právnych vzťahov spôsobuje, že nájomné vzťahy, do ktorých vstupuje obec, sa v jednom prípade budú spravovať právnym režimom výlučne ustanovení Občianskeho zákonníka, v inom prípade to bude režim kombinovaný podľa ustanovenia § 261 ods. 2 Obchodného zákonníka. Článok sa zaoberá definovaním pojmu „zabezpečenie verejných potrieb“ obcou vo vzťahu k nájomnej zmluve, nakoľko ustanovenie § 216 ods. 2 Obchodného zákonníka ako požiadavku aplikácie obchodnoprávneho režimu na právne vzťahy, do ktorých vstupuje obec požaduje, aby sa záväzkovo-právny vzťah týkal zabezpečovania verejných potrieb alebo vlastnej prevádzky obce. Za týmto účelom článok analyzuje súdne rozhodnutia, ktoré túto otázku riešia, a to najmä vo vzťahu k nájomnej zmluve.

Abstract

As subjects of public administration, municipalities enter into a wide range of legal relationships within the framework of their activities, including tenancy. The persistent dualism of legal obligations causes that the tenancy relations into which the municipality enters can be governed exclusively by the legal regime of Civil Code provisions in one case, in another case it will be considered as a combined regime according to the provisions of Art. 261 par. 2 of the Commercial Code. The article deals with the definition of the term "provision of public needs" by the municipality in relation to the lease agreement, since the provision of Art. 216 par. 2 of the Commercial Code as a requirement for the application of the commercial law regime to legal relationships entered into by the municipality requires that the obligation-legal relationship concerns the provision of public needs or the municipality's own operations. For this purpose, the article analyses court decisions that address this issue, especially in relation to the lease agreement.

Kľúčové slová: obec, zabezpečovanie verejných potrieb, súd, právny režim

Key words: municipality, providing public needs, court, legal regime

Autorky:

doc. Mgr. Lenka Dufalová, PhD.
Katedra občianskeho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo námestie 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
lenka.dufalova@flaw.uniba.sk

Mgr. Tamara Čipková, PhD.
Katedra občianskeho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo námestie 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
tamara.cipkova@flaw.uniba.sk

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou pre podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0417.

Úvod

Nájomná zmluva je inštitútom, ktorý je v praxi využívaný pomerne často², napriek tomu ide o inštitút s viacerými výkladovými nejasnosťami. Nájomnou zmluvou spravidla vlastník veci umožňuje inému subjektu realizovať úžitkovú hodnotu veci. Nájomná zmluva je upravená v ustanoveniach § 663 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“), ktorý upravuje nájomnú zmluvu vo všeobecnosti a osobitné druhy nájomnej zmluvy (nájom bytu, podnikateľsky nájom hnutelných vecí a pod.). Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Obchodný zákonník“ alebo „ObZ“) upravuje zmluvu o nájme dopravného prostriedku v ustanoveniach § 630 – 637. Ide o špecifický typ obchodnej zmluvy, ktorá pôsobí ako *lex specialis* k všeobecnej úprave nájomnej zmluvy podľa § 663 a nasl. Občianskeho zákonníka. Pokiaľ v ďalšom texte používame pojem nájomná zmluva, tento pojem nezahŕňa zmluvu o nájme dopravného prostriedku, ale nájomnú zmluvu upravenú ako zmluvný typ v Občianskom zákonníku.

Zmluvné strany si zvyčajne v rámci zmluvy či už nepriamo, napr. ak pod názvom zmluvy uvedú právne predpisy, v zmysle ktorých sa uzatvára, alebo priamo v texte zmluvy vymedzujú režim, ktorým sa ich právny vzťah spravuje. V tejto súvislosti poukazujeme na skutočnosť, že nesprávne určenie právneho režimu nemá za následok neplatnosť zmluvy, ale len to, že zmluva sa nebude spravovať zvoleným právnym režimom. To platí iba za predpokladu, že voľba právneho režimu nie je prípustná. Obchodný zákonník v ustanovení § 262 umožňuje zmluvným stranám, ktorých záväzkovo-právny vzťah nespadá pod režim Obchodného zákonníka, aby si ho na základe autonómie vôle pod režim Obchodného zákonníka podriadili, s výnimkou týkajúcou sa spotrebiteľských právnych vzťahov. Avšak, opačná voľba práva možná nie. Ak záväzkovo-právny vzťah spadá pod režim Obchodného zákonníka, zmluvné strany tento režim nemôžu vylúčiť tým, že si zvolia režim Občianskeho zákonníka.³

V zmysle obchodnoprávnej terminológie je nájomná zmluva považovaná za neobchodnú zmluvu, keďže je ako zmluvný typ upravená len v Občianskom zákonníku.⁴ Z dôvodu existencie dualizmu záväzkovo-právnych vzťahov to však znamená, že v prípadoch, ak nájomnú zmluvu uzatvorí subjekty, ktoré spadajú pod režim obchodného zákonníka, sa bude ich právny vzťah spravovať tak ustanoveniami Občianskeho zákonníka, ako aj ustanoveniami Obchodného zákonníka.⁵ Konkrétne pravidlá stanovuje Obchodný zákonník v ustanovení § 261 ods. 9: „Zmluvy medzi osobami uvedenými v odsekoch 1 a 2, ktoré nie sú upravené v hlave II tejto časti zákona, a sú upravené ako zmluvný typ v Občianskom zákonníku, spravujú sa príslušnými ustanoveniami o tomto zmluvnom type v Občianskom zákonníku a týmto zákonom.“ Tieto právne vzťahy označujeme ako kombinované obchody.

Obec je podľa § 1 ods. 1 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „zákon o obecnom zriadení“) samostatný územný samosprávny a správny celok Slovenskej republiky; združuje osoby, ktoré majú na jej území trvalý pobyt. Obec je právnickou osobou, ktorá za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári s vlastným majetkom a s vlastnými príjmami. Obec má vlastnú právnu subjektivitu, môže autonómne vstupovať do právnych vzťahov s obmedzeniami, ktoré plynú z osobitných predpisov, napr. zo zákona č. 138/1991 Zb. o majetku obcí v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „zákon o majetku obcí“), zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene

² DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D. § 663 Vymedzenie pojmu. In: ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník II. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2459.

³ Nález Ústavného súdu SR z 15.04.2021, sp. zn. III. ÚS 153/2020-31.

⁴ DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D. § 663 Vymedzenie pojmu. In: DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D., FEKETE, I., DULAK, A. a kol. Zmluvy o prenechaní veci na užívanie nájomnej zmluvy, zmluva o ubytovaní, zmluva o pôžičke a výpožičke a timesharingová zmluva. Praha: C. H. Beck, 2012.

⁵ BLAHA, M., KAČALJAK, M. § 489 Základné ustanovenia. In: PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník. Bratislava: C. H. Beck, 2022, s. 1483.

a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „zákon o verejnom obstarávaní“), či iných zákonov, ktoré sa týkajú nakladania s verejnými zdrojmi.

Ak obec vstupuje do záväzkovo-právnych vzťahov, tieto sa môžu spravovať rôznymi režimami v závislosti od účelu záväzkovo-právneho vzťahu. Pravidlo pre určenie správneho režimu je upravené v ustanovení § 261 ods. 2 Obchodného zákonníka: „*Touto časťou zákona sa spravujú takisto záväzkové vzťahy medzi subjektom verejného práva, ak sa týkajú zabezpečovania verejných potrieb alebo vlastnej prevádzky a podnikateľmi pri ich podnikateľskej činnosti.*“ Pojem subjekt verejného práva definuje § 261 ods. 3 Obchodného zákonníka a v zmysle písm. b) sú ním aj obce, a tieto právne vzťahy označujeme ako relatívne obchody.⁶

Obec ako verejnoprávna korporácia vystupuje v dvojakom postavení - ako subjekt verejnej moci vykonávajúci verejnú moc (prejavujúci sa napr. vo vydávaní všeobecne záväzných nariadení, v ktorých sa ich adresátom jednostranne ukladajú povinnosti, či v činnosti obcou zriadenej obecnej polície, ktorá za použitia zákonom stanovených právomocí zabezpečuje miestne záležitosti verejného poriadku) a súčasne ako subjekt práva, vstupujúci do súkromnoprávnych vzťahov, v ktorých má s inými právnickými či fyzickými osobami rovnaké postavenie.⁷

Pojem „zabezpečovanie verejných potrieb“ použitý v § 261 ods. 2 ObZ ako rozhodujúce kritérium pre určenie právneho režimu záväzkového vzťahu Obchodný zákonník, ani iný právny predpis, ďalej nekonkretizuje. Rovnako sa vymedzeniu tohto pojmu nevenuje právna spisba. Ide pritom o podstatnú otázku vo vzťahu k obciam, ale aj k iným subjektom verejného práva. Správne určenie právneho režimu, ktorým sa konkrétny právny vzťah bude spravovať, je bazálnym predpokladom pre správne určenie práv a povinností subjektov právneho vzťahu, ako aj premlčacích lehôt, či ostatných otázok duálne upravených v občianskom a obchodnom práve. Nesprávne určenie právneho režimu môže mať za následok premlčanie práva či stratu alebo obmedzenie iných práv alebo nárokov, ak ich tieto právne režimy upravujú odlišne.

1. Obec ako účastník nájomnej zmluvy

Obec môže vystupovať ako účastník nájomnej zmluvy tak na strane nájomcu, ako aj na strane prenajímateľa. Ak obec vystupuje na strane prenajímateľa, je povinná pri uzatváraní nájomnej zmluvy postupovať v súlade so zákonom o majetku obcí. Uvedený zákon v ustanovení § 9a upravuje pravidlá pri prenechaní majetku obce do užívania na základe nájomnej zmluvy. Týmto pravidlám sa bližšie venovať nebudeme, nakoľko cieľom tohto príspevku je vymedziť pojem „zabezpečovanie verejných potrieb“ v zmysle ustanovenia § 261 ods. 2 Obchodného zákonníka.

Obec je v zmysle ustanovenia § 261 ods. 3 Obchodného zákonníka subjektom verejného práva. Záväzkovo-právny vzťah subjektu verejného práva sa bude spravovať ustanoveniami Obchodného zákonníka, ak sú kumulatívne splnené dva predpoklady:

- a) obec je účastníkom právneho vzťahu, ktorý sa týka zabezpečovania verejných potrieb alebo vlastnej prevádzky,
- b) druhým účastníkom právneho vzťahu je podnikateľ a tento záväzkovo-právny vzťah sa týka jeho podnikateľskej činnosti.

Na posúdenie toho, či sú na oboch stranách záväzkovo-právneho vzťahu splnené uvedené podmienky je rozhodujúca povaha účastníkov pri vzniku záväzkového vzťahu (§ 261 ods. 8 Obchodného zákonníka).

⁶ PATAKYOVÁ, M. § 261 Obligatórna pôsobnosť Obchodného zákonníka. In: PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník. Bratislava: C. H. Beck, 2022, s. 1178.

⁷ VEDRAL, J., VÁŇA, L., BŘEŇ, J., PŠENÍČKA, S.: Zákon o obcích (obecní zřízení), Komentář, C. H. BECK, Praha, 2008, s. 14.

Pokiaľ ide o nájomnú zmluvu, tá je neobchodnou zmluvou, upravenou ako zmluvný typ v Občianskom zákonníku. Ak účastníci nájomnej zmluvy podliehajú režimu Obchodného zákonníka, podľa vyššie uvedených pravidiel, tak pôjde o tzv. kombinovaný obchod podľa ustanovenia § 261 ods. 9 Obchodného zákonníka.⁸ Právny vzťah sa teda bude spravovať ustanoveniami Občianskeho zákonníka o nájomnej zmluve, avšak všetky ďalšie otázky ako napr. premlčanie, úroky z omeškania, zodpovednosť za škodu, sa budú spravovať ustanoveniami Obchodného zákonníka.

Ak tieto podmienky nie sú splnené kumulatívne, tak sa nájomný vzťah, ktorého účastníkom je obec bude spravovať len ustanoveniami Občianskeho zákonníka, vrátane premlčania, právnych následkov omeškania či zodpovednosti za škodu.

2. Pojmy „zabezpečovanie verejných potrieb“ a „vlastná prevádzka“

Režimom Obchodného zákonníka sa bude spravovať právny vzťah, ktorého účastníkom je obec, ak je splnená podmienka, že tento právny vzťah sa týka zabezpečenia verejných potrieb alebo vlastnej prevádzky obce. Ani jeden pojem nie je legálne definovaný. Pod **pojem „vlastná prevádzka“** v zmysle uvedenom v Obchodnom zákonníku možno subsumovať činnosti, ktoré sú nevyhnutne spojené so zabezpečením každodenného chodu subjektu verejného práva pri plnení svojich úloh. Za vlastnú prevádzku možno označiť tie zmluvné vzťahy, ktoré sa týkajú zabezpečovania prevádzkyschopnosti obce, teda všetky činnosti nevyhnutné k tomu, aby obec mohla vykonávať svoju činnosť. Ako príklad „zabezpečenia vlastnej prevádzky“ možno uviesť obec, ktorá si prenajala budovu, v ktorej bude sídliť obecný úrad, alebo nákup informačno-komunikačných technológií pre zamestnancov obce. Keďže pojem vlastná prevádzka je v zásade zrozumiteľný a v praxi nespôsobuje výkladové problémy, v ďalšom texte sa zameriame výlučne na analýzu pojmu „zabezpečovanie verejných potrieb“ vo vzťahu k nájomnej zmluve.

Obchodný zákonník bližšie nedefinuje, **čo je potrebné považovať za verejnú potrebu, a čo spadá pod pojem zabezpečovanie verejných potrieb.** Vymedzenie týchto pojmov je potrebné posúdiť individuálne podľa okolností konkrétneho prípadu. Slovenská aj česká súdna prax sa však vo viacerých súdnych rozhodnutiach zaoberali výkladom pojmu „zabezpečovanie verejných potrieb“ za účelom zistenia, či v konkrétnom prípade sú splnené podmienky pod subsumovanie záväzkovo-právneho vzťahu obce pod právny režim Obchodného zákonníka v zmysle ustanovenia § 261 ods. 2.

Základnú myšlienku, od ktorej možno odvodiť ďalšie závery, vyslovil Krajský súd v Košiciach, keď uvádza: **„výkon samosprávy obce nie je totožný s pojmom zabezpečovania verejných potrieb.“**⁹ Pokiaľ by výkon samosprávy obce bolo možné v celom rozsahu stotožniť so zabezpečením verejných potrieb, ďalší výklad by bol pomerne stručný a jednoduchý. Ak by sme pod pojem zabezpečovanie verejných potrieb subsumovali celú samosprávnu pôsobnosť obce, ostatná činnosť obce, t. j. výkon prenesenej štátnej správy a podnikateľská činnosť by sem nepatril. Ako však vyplýva zo súdnej praxe, toto rozlíšenie nie je vôbec jednoduché.

V tejto súvislosti je potrebné si položiť otázku, **prečo zákonodarca pod režim Obchodného zákonníka podriaďuje tie záväzkovo-právne vzťahy obce, ktoré spadajú pod pojem zabezpečovanie verejných potrieb a vlastná prevádzka, ale nie tie, ktoré sa týkajú podnikateľskej činnosti obce alebo výkonu samosprávy?** Podnikateľská činnosť obce, samozrejme, nie je primárnou činnosťou obce, ale len okrajovou, v rámci ktorej obec môže využiť svoj majetok na dosiahnutie zisku, ktorý následne použije na prospech obyvateľov obce. Preto je logické, že ak obec bude vykonávať podnikateľskú činnosť,

⁸ PATAKOVÁ, M. § 261 Obligatorná pôsobnosť Obchodného zákonníka. In: PATAKOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník. Bratislava: C. H. Beck, 2022, s. 1182.

⁹ Uznesenie Krajského súdu Košice z 12.07.2016, sp. zn. 6Co/280/2015.

tak nebude vystupovať v rovnako „silnom“ faktickom a právnom postavení ako podnikateľ pri svojej podnikateľskej činnosti, ktorá je jeho primárnou činnosťou. Vo vzťahu k tomu, prečo zabezpečovanie verejných potrieb spadá pod režim obchodného zákonníka judikatúra uvádza: „Zmyslom existencie obce ako verejnoprávnej korporácie nie je podnikateľská činnosť v zmysle obchodného zákonníka, ale správa vecí verejných. Preto len na záväzkové právne vzťahy medzi samosprávnou územnou jednotkou a podnikateľmi pri ich podnikateľskej činnosti, ak sa týkajú zabezpečovania verejných potrieb, dopadá obchodný zákonník. Ustanovenie § 261 ods. 2 obch. zák. nemení pritom nič na tom, že obce nie sú podnikateľmi, len deklaruje, že okruh právnych vzťahov vznikajúcich pri zabezpečovaní verejných potrieb sa riadi treťou časťou obchodného zákonníka.“¹⁰ Podľa nášho názoru, to však stále nevysvetľuje skutočnosť, prečo nie sú pod režim Obchodného zákonníka subsumované aj tie záväzkovo-právne vzťahy, ktoré sa týkajú samosprávnej pôsobnosti obce.

Aký je vzťah medzi výkonom samosprávy a zabezpečením verejných potrieb? Za relevantné vymedzenie pojmu „zabezpečovanie verejných potrieb“ považujeme názor vyslovený Krajským súdom v Žiline, ktorý sa analýzou tohto pojmu zaoberal pomerne podrobne: „Krajský súd vo vzťahu k postaveniu žalobcu ako obce (mesta) poukazuje na skutočnosť, že v zmysle zák. č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení je obec charakterizovaná ako právnická osoba, ktorá samostatne hospodári s vlastným majetkom a s vlastnými príjmami, pričom jej úlohou je starostlivosť o všestranný rozvoj jej územia a potrieb jej obyvateľov. **Obec tak pri výkone samosprávy robí úkony súvisiace s hospodárením s jej vlastným majetkom, zabezpečuje verejnoprospešné služby, utvára a chráni zdravé podmienky a vykonáva vlastnú investičnú a podnikateľskú činnosť v záujme zabezpečenia potrieb obyvateľov obce a jej rozvoja. Celá činnosť obce a jej orgánov tak musí smerovať k plneniu úloh obce, teda k rozvoju obce a k blahu jej obyvateľov. Obec v zmysle predpisov upravujúcich jej postavenie a hospodárenie je povinná celú svoju činnosť vykonávať vždy v širokom obecnom záujme. Ak by malo byť takéto kritérium použité aj pri zisťovaní, či sa konkrétny záväzkovo-právny vzťah obce týka uspokojovania verejných potrieb, bolo by už iba zo samotného charakteru obce a všeobecného vymedzenia jej postavenia a úloh potrebné dospieť k záveru, že zrejme predmetom každého záväzkovo-právneho vzťahu obce je v širšom rozsahu uspokojovanie verejných potrieb, teda potrieb obce a jej obyvateľov a nebolo by tak namieste v pôvodnom znení ust. § 261 ods. 2 Obchodného zákonníka zákonodarcom vymedzovať len určitý okruh záväzkovo-právnych vzťahov obce ako samosprávnej územnej jednotky, konkrétne vzťahy, ktoré sa týkajú zabezpečovania verejných potrieb a vlastnej prevádzky obce, ale obchodnoprávnej regulácii by podliehali všetky záväzkovo-právne vzťahy obce, nakoľko by všetky mali smerovať k naplneniu všeobecných záujmov. Ak však zákonodarcu zúžil okruh vzťahov obce ako samosprávnej územnej jednotky, ktoré podliehajú obchodnoprávnej regulácii, je potrebné v každom záväzkovom právnom vzťahu skúmať otázku, či sa jedná o vzťahy, ktoré vznikli pri plnení tých úloh obce, ktoré sú priamym zabezpečením verejných potrieb alebo s ním bezprostredne súvisia, od vzťahov, ktoré vznikli pri ostatnej činnosti obce. V prejednávanej príhode z dohody uzavretej medzi sporovými stranami plynie, že jej predmetom je užívanie obecného majetku za odplatu vo forme percentuálneho nároku žalobcu na časť vybratého parkovného vo forme nájomného, teda sa jedná o nakladanie s majetkom obce, ktorého účelom je získanie finančných prostriedkov. Jedná sa tak o majetkové právo obce, plynúce zo záväzkového vzťahu, ktorý nevznikol pri zabezpečovaní verejných potrieb, ale pri nakladaní s vlastným majetkom obce... Účelom a zmyslom tejto dohody teda nie je zabezpečenie verejného parkovania pre občanov mesta, ktoré by bolo možné vyhodnotiť ako uspokojovanie verejných potrieb, ale zabezpečovanie príjmov mesta vo forme nájomného za užívanie plôch určených na parkovanie.“¹¹**

¹⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu z 30. 11. 2011, sp. zn. 33 Cdo 4988/2009.

¹¹ Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo 17.08.2017 sp. zn. 14Cob/154/2016.

Krajský súd široko zdefinoval rozsah činnosti obce, ktorý v zásade vždy smeruje k zabezpečeniu verejných potrieb. Tento rozsah je vymedzený v súlade so zákonom o obecnom zriadení, avšak nie každá činnosť obce sa automaticky týka zabezpečovania verejných potrieb obce alebo jej vlastnej prevádzky. Rozhodnutie bližšie neuvádza, aké kritérium je potrebné zvoliť pre rozlíšenie toho, čo patrí pod uvedenú činnosť, a čo už nie. Z uvedeného možno vyvodit' záver, že zabezpečením verejných potrieb nie je také nakladanie s majetkom obce, ktorého primárnym účelom je zabezpečenie príjmov z tohto majetku. Na toto rozhodnutie možno nadviazať českou súdnou praxou, nakoľko český Obchodný zákonník¹² až do konca svojej účinnosti (31.12.2013) podriaďoval obchodnoprávnemu režimu vzťahy, do ktorých vstupovala obec, ak sa tieto vzťahy týkali zabezpečovania verejných potrieb. Pokiaľ ide o vlastnú prevádzku, česká právna úprava túto oblasť nesubsumovala pod obchodnoprávny režim.

V nadväznosti na uvedené rozhodnutie Krajského súdu v Žiline uvádzame, že Najvyšší súd Českej republiky sa k záväzkovým vzťahom obce, ktorých účelom je získanie prostriedkov, vyjadril nasledovne: „záväzkový vzťah sa netýka zabezpečovania verejných potrieb, ak jeho účelom bolo získanie finančných prostriedkov, ktoré prípadne budú následne použité na plánované investície slúžiace zabezpečeniu verejných potrieb. Finančné prostriedky poskytnuté predstavovali zdroj, z ktorého mal byť predmet verejnej potreby dokončený, samotná verejná potreba alebo jej zabezpečovanie predmetom zmluvy nebola.“¹³ V uvedenom prípade bola predmetom zmluvy pôžička na dokončenie systému vykurovania pomocou biomasy. Ani kúpna zmluva na predaj nehnuteľnosti označenej ako nepotrebný majetok obce, z ktorej získané finančné prostriedky slúžia na zabezpečenie verejných potrieb, sa nepovažuje za právny úkon týkajúci sa zabezpečenia verejných potrieb.¹⁴

Z ďalšieho analyzovaného súdneho rozhodnutia možno vyvodit' záver, že o zabezpečenie verejných potrieb pôjde vtedy, ak je predmet záväzku prístupný širokej verejnosti a táto verejnosť ho môže využívať: „Uspokojovanie bytových potrieb obyvateľov obce formou prenajímania obecných bytov je plnením úloh obce - starostlivosť o potreby obyvateľov obce, a teda výkonom samosprávy v zmysle cit. ust. § 1 ods. 2 zákona 369/1990 Zb. v spojení s ustanovením § 4 ods. 1 a 3 citovaného zákona (zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov (ďalej aj zákon o súdnych poplatkoch) v znení neskorších predpisov). **Aj keď sa jedná o výkon samosprávy obce, pretože prenájom bytov a s tým súvisiaca ochrana majetku obce aj formou uplatňovania pohľadávok vzniknutých z nájomných vzťahov nepochybne je plnením úloh obce, nejde o plnenie takých úloh, ktoré sú priamym zabezpečením verejných potrieb. Byty vo vlastníctve obce nie sú majetkom obce, ktorý slúži na verejné účely (ako napr. miestne komunikácie a iné verejné priestranstvá), nie sú verejne prístupné a verejne používateľné. Slúžia na uspokojovanie potrieb iba jednotlivcov, obyvateľov obce, nie však verejnosti. Prenajímanie bytov teda nie je použitím majetku na verejné účely a uplatňovanie práv zo záväzkov vzniknutých v súvislosti s prenajímaním obecných bytov preto nemožno považovať za konanie vo veciach verejného a spoločensky prospešného záujmu.**“¹⁵

V súdnej praxi sa môžeme stretnúť aj s názorom, že nájomná zmluva, v ktorej vystupuje obec ako prenajímateľ sa netýka zabezpečovania verejných potrieb, ale ide len o výkon vlastníckeho práva obcou v rámci triády vlastníckych oprávnení definovanej v § 123 Občianskeho zákonníka. Vlastník je v medziach zákona oprávnený predmet svojho vlastníctva držať, užívať, požívať jeho plody a úžitky a nakladať s ním. Uzatvorenie nájomnej zmluvy je vyjadrením práva vec užívať, ktoré vlastník veci prenecháva niekomu inému.

¹² Zákon č. 513/1991 Sb. v znení neskorších predpisov.

¹³ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 18.02.2016, sp. zn. 33 Cdo 3953/2015.

¹⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo 17. 10. 2018, sp. zn. 28 Cdo 696/2018.

¹⁵ Uznesenie Krajský súd Košice 6Co/280/2015 12.07.2016.

V rozhodovacej praxi Najvyššieho súdu ČR môžeme identifikovať tzv. pozitívne vymedzenie pojmu zabezpečovanie verejných potrieb: „zabezpečovanie verejných potrieb zahŕňa uspokojovanie potrieb neurčitého počtu ľudí, a to bez ohľadu na to, či ide o celú spoločnosť alebo iba o jej časť. ... Pod pojem zabezpečovanie verejných potrieb sú zahrňané služby, na ktorých je všeobecný záujem, a to typicky v oblasti hospodárskej, zdravotníckej, životného prostredia, sociálnej, kultúrnej atď. Takéto potreby sú zabezpečované jednotne pre všetky subjekty, ktoré ich tiež na danom území môžu hromadne využívať. Ide napríklad o výstavbu a opravu vodovodov, verejných komunikácií, osvetlenia a pod.“¹⁶

Čo sa týka negatívneho vymedzenia pojmu zabezpečovanie verejných potrieb je takisto možné nájsť v rozhodovacej praxi súdov: „Aj keď pojem zabezpečovanie verejných potrieb použitý v ustanovení § 261 ods. 2 obch. zák. je vykladaný tzv. v širších súvislostiach, dospela súdna prax (pozri už citovaný rozsudok sp. zn. 33 Odo 341/2004, rozsudok Najvyššieho súdu z 30. 11. 2011, sp. zn. 33 Cdo 4988/2009, uznesenie Najvyššieho zo 6. 3. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1725/2011) k záveru, že spomínaným hľadiskám **nezodpovedá nájom budov, pretože prenájom budovy má predovšetkým charakter výkonu vlastníckeho práva a s verejným záujmom nesúvisí. Na záver, že ide o zmluvu, ktorej obsahom je uspokojovanie verejných potrieb, nepostačí len to, že Nájomná zmluva bola uzavretá na základe obchodnej verejnej súťaže vyhlásenej podľa § 281 a nasl. obch. zák.** (Porovnaj obdobne závery uvedené v rozsudku Najvyššieho súdu z 3. 4. 1997, sp. zn. 2 Odo 8/96).“¹⁷ Ani zmluva, medzi obcou a podnikateľským subjektom, ktorá je výsledkom verejného obstarávania podľa zákona o verejnom obstarávaní bez ďalšieho neznamena, že účel tejto zmluvy sa týka zabezpečenia verejných potrieb.

Upozorňujeme na to, že uvedené rozhodnutie sa netýka nájmu *en bloc*, ale iba nájmu budov, resp. nebytových priestorov. Česká súdna prax napríklad pod pojem zabezpečovanie verejných nesubsumovala nájom nebytových priestorov za účelom prevádzkovania predajne potravín a zmiešaného tovaru: „Spomínaným hľadiskám - uspokojovaniu verejných potrieb - by pre daný prípad zodpovedala výstavba predajne potravín a zmiešaného tovaru, pretože takáto budova má podľa svojho stavebno-technického určenia slúžiť na predaj, teda na uspokojovanie potrieb všetkých obyvateľov obce bez ohľadu na to, kto ju prevádzkuje. Prenájom budovy však má predovšetkým charakter výkonu vlastníckeho práva a s verejným záujmom nesúvisí (na tom nič nemení skutočnosť, akým spôsobom je potom nájom nájomcom konzumovaný). Nemožno ho teda považovať ani za zabezpečovanie verejných potrieb.“¹⁸

Pokiaľ ide o iný predmet nájmu, slovenská súdna prax nevylučuje, že účelom nájomnej zmluvy môže byť aj zabezpečovanie verejných potrieb, uvedené posúdenie však podlieha podrobnému prieskumu z hľadiska účelu nájomného vzťahu: „Predmetné **pozemky boli prenechané do nájmu za účelom zariadenia staveniska počas výstavby polyfunkčného areálu, V. T. a za účelom rekonštrukcie verejného chodníka.** [...] Z obsahu čl. I bod 3 nájomnej zmluvy nemožno jednoznačne konštatovať, že by jej obsahom bolo výlučne uspokojovanie verejných potrieb, keď nájom bol dojednaný na dva účely a to zriadenie staveniska pri výstavbe polyfunkčného areálu U. O. D., v ktorom prípade **nemožno hovoriť o uspokojovaní verejných potrieb, pretože nájomca si prenajal pozemky pre svoje podnikateľské závery a druhým účelom bola rekonštrukcia verejného chodníka a teda možno hovoriť o verejnom záujme, ale obsah účelu nájmu nebol jednoznačne a výlučne zameraný na uspokojovanie verejných potrieb.** [...] Z účelu predmetnej Zmluvy o nájme pozemku uvedenom v čl. I bod 3 zmluvy je zrejmé, že zo strany navrhovateľa nešlo pri uzatváraní zmluvy o plnenie takej úlohy obce, ktorá by bola priamym zabezpečením verejných potrieb, alebo by s ním bezprostredne súvisela, ale tento vzťah sa

¹⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 14.08.2017, sp. zn. 26 Cdo 1764/2016.

¹⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 14.08.2017, sp. zn. 26 Cdo 1764/2016.

¹⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 25. 10. 2004, sp. zn. 33 Odo 341/2004, obdobne aj 8 Cdo/1725/2011 alebo 28 Cdo/4566/2010.

týka najmä podnikateľskej činnosti odporcu, ktorý mal záujem realizovať výstavbu na prenajatom pozemku a podľa názoru odvolacieho súdu týka sa aj podnikateľskej činnosti navrhovateľa, ktorý mal záujem o zisk z nájomného a skutočnosť, že súčasťou tohto zmluvného vzťahu bola aj rekonštrukcia chodníka nezakladá dostatočný súvis tohto právneho vzťahu, týkajúceho sa podnikateľskej činnosti účastníkov, so zabezpečením verejných potrieb tak, aby bolo možné tento vzťah považovať za týkajúci sa zabezpečovania verejných potrieb v zmysle § 261 ods. 2 Obchod. zákonníka.¹⁹

Obec môže uzatvárať zmluvu o nájme za rôznym účelom, jedna zmluva môže dokonca slúžiť na niekoľko rôznych účelov. Ak sa zmluva o nájme týka zmiešaného účelu – podnikateľskej činnosti obce aj zabezpečenia verejných potrieb obcou, tak je potrebné posúdiť do akej miery súvisí účel uzatvorenej zmluvy so zabezpečením verejných potrieb obcou. Obchodný zákonník v ustanovení § 261 ods. 2 požaduje, aby sa právny vzťah týkal zabezpečovania verejných potrieb, čo však nemusí znamenať, že celý záväzkovo-právny vzťah smeruje výlučne k zabezpečeniu verejných potrieb. Aby sa však právny vzťah spravoval režimom Obchodného zákonníka, podľa nášho názoru, musí byť zabezpečovanie verejných potrieb prevažujúcim prvkom a primárnym dôvodom existencie tohto právneho vzťahu. V opačnom prípade pôjde o vzťah výlučne občianskoprávny.

Záver

Na základe vykonanej analýzy súdnych rozhodnutí, ktoré sa zaoberajú vymedzením pojmu „zabezpečenie verejných potrieb“ možno dospieť k záveru, že pojem zabezpečenie verejných potrieb vykladá súdna prax pomerne striktné. Posúdenie toho, či sa konkrétny záväzkovo-právny vzťah týka zabezpečenia verejných potrieb závisí od viacerých aspektov, najmä od primárneho účelu právneho vzťahu. Pojem zabezpečenie verejných potrieb nemožno stotožňovať s výkonom samosprávnej pôsobnosti obce, ktorý je pojmom širším.

Vo vzťahu k nájomnej zmluve možno konštatovať nasledovné závery:

- a) výkon samosprávnych úloh obce, tak ako je definovaný v ustanoveniach zákona o obecnom zriadení nemožno stotožňovať s pojmom zabezpečenie verejných potrieb obcou,
- b) nájom budovy, bez ohľadu na účel nájmu, súdna prax spravidla nepovažuje za zabezpečenie verejných potrieb, takýto nájom predstavuje spôsob výkonu vlastníckeho práva obce,
- c) nájom pozemku môže byť zabezpečením verejných potrieb, závisí to však od účelu, na ktorý sa pozemok ako predmet nájmu prenajíma,
- d) v prípade, ak nájom pozemku sleduje zmiešaný účel, na to, aby bol právny vzťah subsumovaný pod režim Obchodného zákonníka v zmysle ustanovenia § 261 ods. 2 je potrebné, aby bol tento účel v zmluve prevažujúci v porovnaní s ostatnými účelmi zmluvy.

Všeobecným záverom je tiež to, že záväzkovo-právny vzťah, ktorého účelom je získanie finančných prostriedkov, ktoré môžu, resp. majú slúžiť na zabezpečovanie verejných potrieb nemožno subsumovať pod režim Obchodného zákonníka v zmysle ustanovenia § 261 ods. 2 ObZ, nakoľko získanie finančných prostriedkov nie je zabezpečením verejných potrieb ani zabezpečením vlastnej prevádzky obce.

¹⁹ Rozsudok Krajského súdu Bratislava z 20.11.2012, sp. zn. 8Co/257/2010.

Zoznam použitej literatúry:

DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D., FEKETE, I., DULAK, A. a kol. Zmluvy o prenechaní veci na užívanie nájomné zmluvy, zmluva o ubytovaní, zmluva o pôžičke a výpožičke a timesharingová zmluva. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7179-292-5.

PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník. Bratislava: C. H. Beck, 2022.

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník II. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019.

VEDRAL, J., VÁŇA, L., BŘEŇ, J., PŠENIČKA, S.: Zákon o obcích (obecní zřízení), Komentář, C.H.BECK, Praha, 2008.

Štěpán KOŘÍNEK: Modernizace vyšetřování OLAF ve vztahu k Úřadu evropského veřejného žalobce

Abstrakt

Novelizující nařízení 2020/2223 ze dne 23.12.2020, kterým se mění nařízení (EU, Euratom) č. 883/2013, pokud jde o spolupráci s Úřadem evropského veřejného žalobce a účelnost vyšetřování Evropského úřadu pro boj proti podvodům, s účinností od 17.01.2021, revidovalo administrativní vyšetřování za účelem jeho zefektivnění a posílení, ve vztahu k existenci a činnosti Úřadu evropského veřejného žalobce. Evropský úřad pro boj proti podvodům provádí správní vyšetřování za účelem vedení boje proti podvodům, úplatkářství a jinému protiprávnímu jednání ohrožujícímu finanční zájmy EU. Ve snaze maximalizovat ochranu finančních zájmů EU bylo nasnadě revidovat činnost OLAF ve vztahu k ÚEVŽ, zejména stanovit konkrétní pravidla koexistence obou institucí, s ohledem na jejich kompetenční rámce. Příspěvek je rozdělen do třech hlavních částí. První část se věnuje otázkám zefektivnění účelnosti vyšetřování prováděného OLAF ve vztahu k činnosti ÚEVŽ. Druhá část se pak zabývá komplementaritou OLAF a ÚEVŽ v trestních věcech. Třetí část reflektuje pracovní ujednání mezi OLAF a ÚEVŽ. Příspěvek má za cíl představit kvalitativní změny mandátu OLAF vůči ÚEVŽ, především v teoretické rovině.

Abstract

The amending Regulation (EU, Euratom) 2020/2223 of the European Parliament and of the Council of 23 December 2020 amending Regulation (EU, Euratom) No 883/2013, as regards cooperation with the European Public Prosecutor's Office and the effectiveness of the European Anti-Fraud Office investigations, with effect from 17.01.2021, had revised an administrative investigation of the European Anti-Fraud Office in accordance to its streamlining and strengthening, in relation to existence and operation of the European Public Prosecutor's Office. The European Anti-Fraud Office realise an administrative investigation to fight against frauds, bribery and other illegal negotiations endangering the financial interests of the EU. There was a requirement to revise operation of OLAF in relation to EPPO, in order to maximize protection of financial interests of the EU, especially to determination of specific rules of coexistence the both institutions, with respect to its competences. The contribution is divided into three main parts. The first part pursues to the questions of streamlining an expediency of investigation by OLAF in relation to EPPO. The second section deals with a complementarity between OLAF and EPPO in criminal matters. The third part reflects actual working arrangement between OLAF and EPPO. The contribution aims to present qualitative changes of OLAF towards EPPO, primarily in theoretical base.

Klíčové slová:

Evropský úřad pro boj proti podvodům, Úřad evropského veřejného žalobce, správní vyšetřování, trestní vyšetřování, Evropská unie, vzájemná spolupráce, komplementarita

Key words

European Anti-Fraud Office, European Public Prosecutor's Office, administrative investigation, criminal investigation, European Union, mutual cooperation, complementarity

Autor:

JUDr. Bc. Štěpán Kořínek
Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Právnická fakulta UMB v Banské Bystrici
sKorinek@seznam.cz

Úvod

Evropský úřad pro boj proti podvodům, spíše známý pod zkratkou OLAF, je etablovaný mechanismus administrativní kontroly činnosti unijních orgánů a institucí, jakož i členských států, v boji proti podvodům ohrožujícím nebo poškozujícím finanční zájmy EU. OLAF byl zřízen na základě rozhodnutí Komise ze dne 28. 04. 1999 o zřízení Evropského úřadu pro boj proti podvodům (dále jen „rozhodnutí o OLAF“), a to ve smyslu několika konsolidací a změn. OLAF vystupující jako nezávislý subjekt, avšak působící v rámci součásti EK, je nositelem vyšetřovacích a kontrolních pravomocí k výkonu administrativních vyšetřování za účelem odhalení protiprávní činnosti poškozující finanční zájmy EU.¹ Hlavní úlohou OLAF je vést správní vyšetřování v členských státech EU, které se týká finančních zájmů EU (tzv. vnější vyšetřování) a vyšetřování personálního aparátu orgánů EU (tzv. vnitřní vyšetřování).² Konkrétní vymezení úkolů OLAF můžeme nalézt v rámci ustanovení čl. 2 odst. 1 rozhodnutí o OLAF.³ OLAF má však výlučné postavení „správního“ unijního orgánu provádějící administrativní vyšetřování, z čehož plyne, že své zjištění nemůže samovolně převést do trestního vyšetřování.

Právní rámec existence a činnosti OLAF sestává z primárního a sekundárního práva EU. Z hlediska elementární báze smluvní základny EU hovoříme zejména o článku 325 Smlouvy o fungování Evropské unie.⁴ Ze sekundárního práva EU se činnost OLAF odvíjí od nařízení č. 883/2013 o vyšetřováních vykonávaných úřadem OLAF, nadále pak nařízením č. 2185/96 o kontrolách a inspekcích na místě vykonávaných Evropskou komisí.⁵ Činnost OLAF nadále usměrňují dílčí metodiky a manuály, kterým v rámci tohoto pojednání není třeba věnovat pozornost. Jednotlivá kontrolní činnost se *ad causa*, resp. administrativní vyšetřování na místě, řídí unijními předpisy, ale i pravidly a postupy právních řádů dotčených členských států, z čehož plyne, že se vyšetřování *de facto* přizpůsobuje procesním postupům dotčených členských států.⁶

Členské státy jsou povinny zřídit koordinační útvary boje proti podvodům (ve zkratce AFCOS neboli „*Anti-Fraud Coordination Service*“) k zabezpečení veškeré potřebné součinnosti s OLAF, zejména účinné spolupráce při výměně informací.⁷ V podmínkách SR je tímto koordinačním útvarem přímo Úřad vlády SR, kdežto v ČR byla tato působnost svěřena Centrálnímu kontaktnímu bodu Ministerstva financí ČR.⁸ Koordinační činnost přitom sestává z usnadňování a organizování spolupráce mezi jednotlivě zúčastněnými aktéry, přičemž má převážně vést ke shromažďování, analýze a výměně informací, včetně těch operativních.⁹

¹ JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. a kol. *Trestní právo Evropské unie*. 2. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 419.

² PIKNA, B. *Vnitřní bezpečnost v právu a politice Evropské unie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 320-321.

³ Čl. 2 odst. 1 rozhodnutí Komise ze dne 28. 04. 1999 o zřízení Evropského úřadu pro boj proti podvodům, který zní: „*Úřad vykonává pravomoci Komise, pokud jde o provádění vnějších správních vyšetřování za účelem posílení boje proti podvodům, korupci a veškeré jiné protiprávní činnosti poškozující finanční zájmy Společenství, jakož i proti jakýmkoli jiným činům nebo jednání hospodářských subjektů porušujícím předpisy Společenství.*“

⁴ Článek 325 odst. 1 SFEU: „*Unie a členské státy bojují proti podvodům a jiným protiprávním jednáním ohrožujícím finanční zájmy Unie opatřeními přijatými podle tohoto článku, která mají odstrašující účinek a poskytují v členských státech a v orgánech, institucích a jiných subjektech Unie účinnou ochranu.*“

⁵ OLAF je oprávněn vést vnější správní vyšetřování za účelem posílení boje proti podvodům, korupci a jiné protiprávní činnosti poškozující či ohrožující finanční zájmy EU, jakož i dalším nezákonným činům či jednání hospodářských subjektů porušujících předpisy EU. Toto vnější vyšetřování je na OLAF delegováno v rámci výkonu pravomocí svěřených Evropské komisí, právě nařízením Rady č. 2185/96 ze dne 11.11.1996 o kontrolách a inspekcích na místě prováděných Komisí za účelem ochrany finančních zájmů Evropských společenství proti podvodům a jiným nesrovnalostem. Více viz. JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. a kol. *Trestní právo Evropské unie*. 2. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 420-421.

⁶ POKORACZKA, M. Čo prináša novela nariadenia o vyšetřovaniach vykonávaných úřadom OLAF? In *Comenius*, 1/2021, s. 95-96.

⁷ Článek 12a nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, ve znění čl. 1 odst. 13 nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020.

⁸ Původně však byl tímto centrálním kontaktním bodem pro ČR určeno Nejvyšší státní zastupitelství ČR v Brně.

⁹ KLÁTIK, J. a kol. *Európska prokuratúra a perspektívy jej činnosti pri ochrane finančných záujmov EÚ*. Praha: Leges, 2019, s. 117.

Vedle toho je připuštěno, aby se OLAF účastnil společných vyšetřovacích týmů.¹⁰ Společné vyšetřovací týmy představují nástroj mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, jehož účelem je opatřování důkazů použitelných v trestním řízení.¹¹ Podle pracovního ujednání mezi OLAF a ÚEVŽ je přípustné, aby se ÚEVŽ stal členem společenského vyšetřovacího týmu, když je pak vhodné či přímo potřebné, aby byl za určitých podmínek přizván i OLAF.¹²

V současné době unijní právo vyžaduje, aby byla ÚEVŽ ohlašována bez zbytečného odkladu jakákoli domnělá trestná činnost ohrožující nebo poškozující finanční zájmy EU. Zároveň se však předpokládá, že OLAF bude vystupovat jako partner a privilegovaný zdroj informačního kapitálu pro ÚEVŽ. OLAF je přitom obtěžkán povinností ohlásit jakékoli domnělé trestné jednání, a to v kterékoli fázi řízení, jak před zahájením vyšetřování, tak i v jeho průběhu. V zásadě se pak uplatňuje premisa, že OLAF by neměl zahajovat či vést vyšetřování souběžně s vyšetřováním, které provádí ÚEVŽ v téže věci, vyjma doplňujícího vyšetřování. OLAF má mít postavení nezastupitelné komplementarity vyšetřování ÚEVŽ, které má aktivně podporovat a doplňovat. Zřízení ÚEVŽ znamenalo radikální změnu nastavení a činnosti OLAF, proto byla zapotřebí blíže rozebíraná revize právního základu OLAF k vyjasnění pravidel určujících vztahy mezi oběma orgány a nadále pak k napravení rozličných nedostatků současného systému.¹³

1. Zefektivnění účelnosti vyšetřování OLAF ve vztahu k činnosti ÚEVŽ

Pojem "správní vyšetřování" zahrnuje všechny inspekce, kontroly a jiná opatření, které vykonává úřad dle článků o vnějším a vnitřním vyšetřování za účelem dosažení stanovených cílů.¹⁴ Vyšetřovací činnost můžeme z hlediska povahy rozdělit na externí, která směřuje vůči členským státům EU a jejím vnitrostátním orgánům a subjektům¹⁵, ale i interní, která cílí vůči EU samotné, resp. unijním institucím a orgánům.¹⁶ Tato nová definice zohledňuje postavení OLAF k ochraně finančních zájmů EU, přičemž z ní explicitně vyplývá, že OLAF není nadán žádnou trestní pravomocí.¹⁷ OLAF je však ve smyslu správního vyšetřování nadán inkviziční pravomocí k jeho provádění za účelem posílení ochrany finančních zájmů EU.¹⁸

¹⁰ Článek 12b nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, ve znění čl. 1 odst. 13 nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020

¹¹ Článek 1 odst. 1 rámcového rozhodnutí 2002/465/SVW ze dne 13. 06. 2002 o společných vyšetřovacích týmech: „Příslušné orgány dvou nebo více členských států mohou vzájemnou dohodou vytvořit společný vyšetřovací tým pro určitý účel a na omezené období, které lze po dohodě všech stran prodloužit, aby vedl vyšetřování trestných činů v jednom členském státě nebo ve více členských státech vytvářejících daný tým. Složení týmu se stanoví dohodou.“

¹² Bod 6.3 pracovního ujednání mezi OLAF a ÚEVŽ: „If the EPPO is a member of a Joint Investigation Team, it will consider, when appropriate, informing OLAF and to propose to the other parties to consider inviting OLAF to participate in the Joint Investigation Team. In particular, such cases could concern complex fraud schemes requiring in-depth analysis of the EU administrative legal Framework, analysis and forensic operations, and investigations involving both participating and non-participating EU Member States and third countries.“

¹³ SPENCER, R J., CSÚRI, A. EU criminal law. In BARNARD, C., PEERS, S. (ed.) *European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2020, s. 803.

¹⁴ Článek 2 odst. 1 bod 4 nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, po změně čl. 1 odst. 2 písm. b) nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, zní následovně: „správním vyšetřováním (dále jen „vyšetřování“) jakákoli inspekce, kontrola a jiné opatření prováděné úřadem podle článků 3 a 4 za účelem dosažení cílů uvedených v článku 1 a v případě potřeby konstatování nesrovnalostí u vyšetřovaných činností; tímto vyšetřováním nejsou dotčeny pravomoci EPPO nebo příslušných orgánů členských států zahájit a vést trestní stíhání“.

¹⁵ Článek 3 nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, po změně čl. 1 odst. 3 nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, byl zcela nahrazen novým zněním.

¹⁶ Článek 4 nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, po změně čl. 1 odst. 4 nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, byl pouze konsolidován.

¹⁷ IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2013, s. 779-781 a 786-787.

¹⁸ SPENCER, R J., CSÚRI, A. EU criminal law. In BARNARD, C., PEERS, S. (ed.) *European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2020, s. 802.

Poslední revize OLAF provedená nařízením 2020/2223 směřovala k adaptaci činnosti OLAF ve vztahu ke zřízení ÚEVŽ, zejména pokud jde o zavedení všeobecné povinnosti navázání a udržování úzkých vztahů za účelem vzájemné spolupráce. Konečně i preambule novelizující nařízení 2020/2223 explicitně uvádí, že OLAF a ÚEVŽ by měly navázat a udržovat úzký vztah založený na zásadě loajální spolupráce, který zajistí jejich vzájemnou komplementaritu a koordinaci jejich mandátů.¹⁹ Obecně však platí, že fungování OLAF se musí přizpůsobit skutečnosti zřízení ÚEVŽ, neboť zvýšení účelnosti správních vyšetřování není možné uspokojivě dosáhnout na vnitrostátní úrovni členských států, ale dle zásady subsidiarity ji může být vhodněji dosaženo z unijní úrovně.

Novum nastalo v oblasti externího vyšetřování OLAF, kdy byla nově zakotvena povinnost hospodářských subjektů spolupracovat s OLAF při vyšetřování. Tato povinnost byla nadále posílena zajišťovacím mechanismem toho, že v případě, kdy povinný hospodářský subjekt bude bránit kontrolnímu postupu (myšleno administrativnímu/správnímu vyšetřování) či jej ztěžovat, tak je příslušný dotčený stát EU, ve kterém je realizované vyšetřování, povinen poskytnout potřebnou pomoc k účinnému a neprodlenému (explicitně „bez zbytečných průtahů“) vykonání kontroly.²⁰ Toto pravidlo se však jeví poněkud problematické, a to hned z několika důvodů. Prvně není jisté, nakolik bude mít dotčený stát na takovém postupu zájem, resp. jestli nebude přistupovat laxně k poskytnutí požadované pomoci. V této souvislosti spatřujeme problém v pojmu „bez zbytečných průtahů“, který si mohou jednotlivé státy vyložit rozdílně. Vedle toho na základě administrativně-právní vyšetřování a jeho výstupů v podobě závěrečných zpráv mají odpovědné orgány členských států zajistit vymáhání neoprávněně vyplacených finančních prostředků EU. V případě, že zpráva o vyšetřování obsahuje trestněprávní opatření, tak se má bez prodlení poskytnout ÚEVŽ k zahájení trestně-procesních úkonů.²¹ Taková závěrečná zpráva pak může sloužit jako přípustný důkazní prostředek případného trestního řízení.

Další novinkou se stalo rozšíření oprávnění EK, která může vymáhat finanční prostředky související s předmětnou kontrolou (administrativním vyšetřováním) na místě od členského státu, který nespolupracuje s OLAF.²² V předmětném ustanovení se promítá zajišťovací funkce administrativního vyšetřování, což také přispívá k dosažení náležité efektivity ochrany finančních zájmů EU. Evropská komise je strážkyní unijní legislativy, proto je oprávněna vymáhat příslušné povinnosti z nich plynoucí, neboť je odpovědná za zajištění řádného uplatňování aktů EU ve všech členských státech. *De facto* však bude zajímavé sledovat, jak se toto pravidlo bude uplatňovat v praxi, jestli tedy vůbec. V případě, že by totiž nějaký členský stát odmítl poskytnout administrativnímu vyšetřování OLAF podporu, tak by potom musel OLAF nejprve oznámit danou věc Evropské komisi, která by posléze zvážila, jestli přistoupí k vymáhání finančních prostředků z předmětné kontroly. Analogicky by takovému kroku předcházela jedna či více výzev k odstranění závadného stavu, resp. k jeho nápravě v podobě poskytnutí požadované součinnosti. Teprve až v případě další nečinnosti by bylo vhodné zvažovat další přísnější kroky, zejména s požadavkem na odůvodnění odmítavého postoje členského státu.

¹⁹ Bod 4 preambule nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020.

²⁰ Čl. 3 odst. 6 nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, po změně čl. 1 odst. 3 nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, zní následovně: „Pokud zaměstnanci úřadu zjistí, že hospodářský subjekt brání kontrole nebo inspekci na místě povoleným podle tohoto nařízení, totiž, že hospodářský subjekt odmítá úřadu poskytnout nezbytný přístup do svých prostor nebo do jiných prostor používaných pro obchodní účely, zamílčí informace nebo brání v uskutečnění činností, které musí úřad v průběhu kontroly nebo inspekce na místě provádět, poskytnou příslušné orgány, a je-li to vhodné, i orgány činné v trestním řízení dotčeného členského státu zaměstnancům úřadu nezbytnou pomoc, aby úřad mohl kontrolu nebo inspekci na místě provést účelně a bez zbytečného odkladu“.

²¹ POKORACZKA, M. Čo prináša novela nariadenia o vyšetřovaniach vykonávaných úradom OLAF? In *Comenius*, 1/2021, s. 100.

²² Čl. 3 odst. 9 nařízení 2020/2223: „Pokud členský stát s úřadem v souladu s odstavci 5 a 6 nespolupracuje, může Komise použít příslušná ustanovení práva Unie za účelem vymáhání finančních prostředků souvisejících s dotyčnou kontrolou nebo inspekci na místě.“

Nejpodstatnější změnou bylo etablování **práva na přístup k informacím dostupných v centralizovaných a automatizovaných mechanismech a systémech²³ a k záznamům o bankovních transakcích**. OLAF tak mj. nově získal bezprostřední přístup k bankovním údajům o bankovních transakcích, pohybu finanční prostředků (*cash-flow*), které jsou pro naplnění požadavku efektivity a účelnosti administrativních vyšetřování nezbytné. Na druhé straně došlo k posílení procesních záruk kontrolovaných, resp. vyšetřovaných, subjektů, *in concreto* zavedení práva dotčené osoby na pomoc osoby vlastního výběru.²⁴ *Inter alia* tak OLAF nově disponuje oprávněním požadovat od členských států zpřístupnění informací a údajů dostupných v centralizovaných automatizovaných mechanismech/systémech ve smyslu směrnice 2015/849 o předcházení využívání finančního systému na účely praní špinavých peněz nebo financování terorismu, a vedle toho i k údajům či informacím o bankovních transakcích. V podmínkách SR by toto právo mohlo být upraveno v mezích připravovaného zákona o centrálnom registri účtov, vedle novelizace zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu.²⁵ Doposud však není vyjasněna forma umožňující přístup OLAF do daných registrů, přičemž by se mohlo jednat o přímý vstup nebo nepřímý/zprostředkovaný přístup. Forma zprostředkovaného přístupu se přitom jeví jako reálnější, zejména s ohledem na citlivost údajů a informací obsažených v takových registrech. OLAF může tak disponovat oprávněním k přímému vstupu do registrů, nebo spíše se reálnou jeví situace, kdy OLAF požádá konkrétní orgán členského státu o poskytnutí relevantních informací či údajů, které jsou nevyhnutelné pro probíhající vyšetřování.²⁶

2. Komplementarita OLAF a ÚEVŽ v trestních věcech

Některé dřívější odborné názory se opíraly o tezi, že OLAF působil jako koordinátor příslušných orgánů členských států, ve kterých probíhalo správní vyšetřování. Dokonce zacházely až tak daleko, že označovaly aktivitu OLAF za policejní postupy, avšak bez sankčního charakteru.²⁷ OLAF musel být v tomto smyslu v přímém styku s policejními a dalšími národními orgány, neboť neoplýval charakterem policie nebo vyšetřovacích či justičních orgánů s kompetencemi v oblasti trestního stíhání.²⁸ Tato myšlenka se jeví jako původně krátkozraká, neboť OLAF má zcela nezávislé a samostatné vyšetřování, pokud jde o správní (administrativní) vyšetřování, při kterém si však může vyžádat potřebnou pomoc a podporu národních orgánů členských států. Zřízení ÚEVŽ potom znamenalo jistý přerod, protože nově stanovilo potřebu modifikace spolupráce OLAF vůči kompetentním orgánům trestního řízení, zejména právě ÚEVŽ.

Konkrétně byla věnována pozornost nastavení a vhodné modifikace spolupráce mezi OLAF a ÚEVŽ. Zvláštní úprava se vztahuje k **oznamování trestné činnosti** ÚEVŽ v případech

²³ Ve smyslu Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2015/849 ze dne 20.05.2015 o předcházení využívání finančního systému k praní peněz nebo financování terorismu, o změně nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 648/2012 a o zrušení směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES a směrnice Komise 2006/70/ES.

²⁴ Čl. 9 odst. 2 nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, po změně čl. 1 odst. 8 nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, byl pouze konsolidován.

²⁵ POKORACZKA, M. Čo prináša novela nariadenia o vyšetřovaniach vykonávaných úradom OLAF? In *Comenius*, 1/2021, s. 102-103.

²⁶ V podmínkách SR je však situace poněkud problematická, nakolik kontaktním bodem AFCOS je Úřad vlády SR, který lze vnímat jako politický orgán. V případě, že by byl nadán přístupem k citlivým informacím a údajům o bankovních transakcích, účtech, toku finančních prostředků a jiných, pak vzrůstá riziko toho, že dané informace či údaje mohly být sekundárně využity či zneužity i pro jiné účely, než pouze vůči vztahujícímu se vyšetřování OLAF. V ČR je situace diametrálně odlišná, nakolik úloha AFCOS je svěřena složce Ministerstva financí ČR, které ze své podstaty je logicky legitimní ke spravování takových registrů jako ústřední orgán státní správy na úseku správy financí.

²⁷ KLIMEK, L. *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 226-228..

²⁸ PIKNA, B. *Vnitřní bezpečnost v právu a politice Evropské unie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 322.

zjištění poškození finančních zájmů EU nebo alespoň podezření na takové poškození.²⁹ OLAF má povinnost bez zbytečného odkladu ohlásit jakékoli trestné jednání směřující k poškození finančních zájmů EU, a to před zahájením správního vyšetřování nebo i v jeho průběhu. Nařízení přitom zakotvuje i únikovou klauzuli, že OLAF není povinen ohlásit ÚEVŽ tvrzení, která jsou zjevně nepodložená, přičemž u jiných může provést předběžné posouzení předložených tvrzení ke zhodnocení, jestli je postoupí ÚEVŽ či nikoliv. Vedle toho ÚEVŽ disponuje primusem, neboť pokud trestní jednání vyjde najevo až během vyšetřování prováděného OLAF a ÚEVŽ zahájí vyšetřování o totožné věci, tak OLAF nadále nesmí pokračovat ve vyšetřování daných skutečností.³⁰

Změna nastala i v případě tzv. **zprávy o vyšetřování** jako kontrolního výstupu z administrativního vyšetřování provedeného OLAF v daném státě. Tyto zprávy mohou být doplněny doporučením, které může nést disciplinární, správní, finanční nebo justiční opatření, které je daný stát povinen přijmout.³¹ Novela tak dala možnost k závěrečné zprávě připojit závazné doporučení, kterým je dotčený stát vázán.³² Obzvláště zajímavá jsou ustanovení o justičních opatřeních, které rovněž upravují spolupráci mezi OLAF a ÚEVŽ. Na základě závěrečné zprávy o vyšetřování tak může být zjištěno, že mohlo dojít ke spáchání trestné činnosti poškozující či ohrožující finanční zájmy EU, čímž je legitimován ÚEVŽ k zahájení vlastního trestněprávního vyšetřování. Zpráva o vyšetřování ze strany OLAF se tak může stát impulsem pro zahájení trestního vyšetřování a stíhání ze strany ÚEVŽ, jakož může představovat i přípustný důkazní prostředek takového trestního řízení.³³

Specificky byla upravena i tzv. **výměna názorů** s institucemi EU, kdy byla stanovena povinnost přizvání hlavního evropského žalobce při výměně názorů o politice OLAF s představiteli EP, Rady EU a EK. Na tato rokování mohou být (*ad hoc*) přizváni i evropští žalobci a další požadovaní členové unijních institucí a orgánů.³⁴ Ve své podstatě se jedná o diskurz politické úrovně, při které dochází k diskusi o politice OLAF s ohledem na metody předcházení podvodů, úplatkářství a dalšího protiprávního jednání ohrožujícího nebo poškozujícího finanční zájmy EU. Výměna názorů se může týkat zejména následujících oblastí, a to strategických priorit politiky OLAF vůči vyšetřování, stanovisek a zpráv o dozorčí činnosti, zpráv generálního ředitele, vztahů mezi orgány institucemi či členskými a třetími státy, no a konečně i účelnosti činnosti OLAF při výkonu jeho působnosti.

Nadále pak bylo upraveno **zamezení duplicity vyšetřování** ze strany OLAF i ÚEVŽ v souběhu.³⁵ Podle daného ustanovení článku 12d je nyní OLAF povinen zastavit probíhající vyšetřování či případně nezahájit nové vyšetřování, pokud ÚEVŽ provádí vyšetřování tentýž skutečností. Zmíněné rozhodnutí o zastavení záleží na generálním řediteli OLAF, přičemž ten

²⁹ Čl. 12c, vložen nařízením č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, kterým se mění nařízení (EU, Euratom) č. 883/2013, pokud jde o spolupráci s Úřadem evropského veřejného žalobce a účelnost vyšetřování Evropského úřadu pro boj proti podvodům, upravující "Ohlašování trestného jednání EPPD".

³⁰ Čl. 12c odst. 5 nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, ve znění čl. 1 odst. 13 nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020.

³¹ Čl. 11 odst. 1 nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, po změně čl. 1 odst. 11 nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, byl pouze konsolidován.

³² POKORACZKA, M. Čo prináša novela nariadenia o vyšetřovaniach vykonávaných úradom OLAF? In *Comenius*, 1/2021, s. 98.

³³ OLAF vypracuje po dokončení vyšetřování závěrečnou zprávu, která obsahuje právní základ vyšetřování, jednotlivé procesní úkony, zjištění s jejich předběžnou právní kvalifikací, posouzení dodržení procesních záruk, odhadovaný finanční dopad zjištění a závěr vyšetřování. Vedle toho může být tedy k závěrečné zprávě připojeno závazné doporučení generálního ředitele OLAF k (ne)přijmutí vhodných opatření, zejména disciplinárního, správního, finančního či soudního charakteru. Zároveň je vhodné při vypravování těchto zpráv zohlednit vnitrostátní právo dotčeného členského státu EU. Viz. JELÍNEK, J., GRIVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. a kol. *Trestní právo Evropské unie*. 2. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 422-423.

³⁴ Čl. 16 nařízení č. 883/2013 ze dne 11.09.2013, po změně čl. 1 odst. 16 nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, byl pouze konsolidován.

³⁵ Čl. 12d, vložen nařízením č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, kterým se mění nařízení (EU, Euratom) č. 883/2013, pokud jde o spolupráci s Úřadem evropského veřejného žalobce a účelnost vyšetřování Evropského úřadu pro boj proti podvodům, upravující "Nezdojování vyšetřování".

je povinován informovat ÚEVŽ o každém rozhodnutí o zastavení vyšetřování. Současně byla ponechána možnost, aby generální ředitel požádal ÚEVŽ o znovuzahájení vyšetřování v případě, pokud vyjdou najevo nové skutečnosti, o nichž ÚEVŽ nevěděl v době rozhodnutí o odložení případu. Jak stojí uvedeno i v preambuli předmětného nařízení, tak pro účely uplatňování požadavku na nezdvajování vyšetřování má být pojem "*tytéž skutečnosti*" alias "*v téže věci*" zohledněn výkladem Soudního dvora EU ve světle judikatury týkající se zásady *ne bis in idem*. Takovými skutečnostmi by měly být totožné nebo v podstatě totožné skutečnosti, které jsou neoddělitelně spojeny v časovém a prostorovém aspektu.³⁶

OLAF je také povinován poskytovat **podporu ÚEVŽ** k usnadnění jeho činnosti.³⁷ OLAF tak má na základě žádosti podporovat nebo doplňovat činnost ÚEVŽ v průběhu jeho trestního vyšetřování. *In concreto* poskytováním metodické činnosti jako informací, operačních a forenzních analýz, odborných znalostí či operační podpory; dále pak usnadněním koordinace konkrétních opatření; provedením samotného správního vyšetřování.³⁸ OLAF je při poskytování uvedené podpory povinen zdržet se provádění úkonů nebo opatření, které by ohrozily vyšetřování nebo trestní stíhání. Vedle toho byla upravena i možnost **doplňujícího vyšetřování**³⁹, které je přípustné v řádně odůvodněných případech, ve kterých generální ředitel OLAF dozná, že by mělo být rovněž zahájeno administrativní vyšetřování za účelem usnadnění přijetí preventivních, finančních, disciplinárních nebo správních opatření.⁴⁰ V takovém případě musí OLAF zcela formálně v písemné formě informovat ÚEVŽ s upřesněním povahy a účelu správního vyšetřování, které má probíhat souběžně s trestním vyšetřováním. Pokud se tak stane, ÚEVŽ může uplatnit tzv. námítky proti zahájení souběžného vyšetřování ze strany OLAF nebo k provedení určitých úkonů z jeho strany. V případě vznesení takových námitek je OLAF povinen přerušit nebo zastavit vyšetřování či se zdržet provedení konkrétních úkonů, přičemž se vše musí průběžně konzultovat s ÚEVŽ. ÚEVŽ dokonce může indikovat specifické modality doplňujícího vyšetřování ze strany OLAF ve vztahu k probíhajícímu trestnímu vyšetřování.

3. Pracovní ujednání mezi OLAF a ÚEVŽ

Obecně bylo stanoveno, že OLAF se má s ÚEVŽ dohodnout na pracovních ujednáních, která budou mj. obsahovat praktická ustanovení ohledně výměny informací, včetně osobního, strategického, operativního či technického charakteru. Obdobné vymezení obsahuje i nařízení 2017/1939 o zřízení ÚEVŽ, které říká, že ÚEVŽ uzavírat pracovní ujednání s jinými subjekty, zejména týkající se technické a operativní povahy činnosti ÚEVŽ ve snaze usnadnění

³⁶ Bod 10 preambule nařízení č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, kterým se mění nařízení (EU, Euratom) č. 883/2013, pokud jde o spolupráci s Úřadem evropského veřejného žalobce a účelnost vyšetřování Evropského úřadu pro boj proti podvodům.

³⁷ Čl. 12e, vložen nařízením č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, kterým se mění nařízení (EU, Euratom) č. 883/2013, pokud jde o spolupráci s Úřadem evropského veřejného žalobce a účelnost vyšetřování Evropského úřadu pro boj proti podvodům, upravující "Podpora, kterou úřad poskytuje EPPO".

³⁸ Takto je stanoveno i v bodu 6, podbodu 6.1 in Working Arrangement between The European Anti-Fraud Office ("OLAF") and The European Public Prosecutor's Office ("EPPO").

³⁹ Čl. 12f, vložen nařízením č. 2020/2223 ze dne 23.12.2020, kterým se mění nařízení (EU, Euratom) č. 883/2013, pokud jde o spolupráci s Úřadem evropského veřejného žalobce a účelnost vyšetřování Evropského úřadu pro boj proti podvodům, upravující "Doplňující vyšetřování".

⁴⁰ Respektive, dle pracovního ujednání se může přistoupit k doplňujícímu vyšetřování, zejména v těchto případech: a) *cases in which the statute of limitations applicable to the criminal offence under investigation by the EPPO poses a concrete risk for effective recovery*; b) *cases in which time-barring (promlčení) of recovery is imminent* (bezprostřední); c) *cases in which there is a need to take administrative precautionary measures pending the criminal investigation by the EPPO*; d) *cases in which, by virtue of the possible damage deriving from the criminal offence, there is a very substantial financial risk to the Union budget*; e) *cases in which there are reasonable grounds to believe that recommendations could be issued for disciplinary or administrative measures to be taken, including recommendations to the EDES panel or administrative sanctions*; f) *cases where there is evidence of non-fraudulent irregularity*.

spolupráce a výměny informací.⁴¹ Nadále má být specificky upravena výměna utajovaných informací a informací ohledně doplňujícího vyšetřování. *In concreto* mají pracovní ujednání obsahovat především ustanovení o průběžné výměně a předávání informací, včetně lhůt. Konečná podobě sjednání pracovních ujednání mezi oběma stranami však závisí na stanovisku dozorcího výboru. Vedle toho se zřizuje nepřímý přístup OLAF k informacím v systému správy případů ÚEVŽ na základě vyhledávání shodnosti. ÚEVŽ však disponuje obdobným oprávněním, pokud se nalezne kauzální shoda. V pracovních ujednání se nadále stanoví technické a bezpečnostní aspekty vzájemného přístupu k systémům správy případů.⁴² Nad to je konkrétně stanoveno, že generální ředitel OLAF a evropský nejvyšší žalobce se musejí scházet alespoň jednou ročně k projednání otázek společného zájmu. Z daného plyne, že je stanoven minimální požadavek jednorocní schůzky, přičemž dle potřeby může být takových setkání více.

ÚEVŽ má navázat a udržovat úzký vztah s OLAF založený na vzájemné spolupráci v rámci jejich pravomocí. Tento vztah má vést k tomu, aby se k ochraně finančních zájmů EU využily všechny dostupné prostředky, ideálně za sledování účelu maximalizace zefektivnění ochrany finančních zájmů EU. Dílčí ustanovení dotčeného článku z nařízení o ÚEVŽ jsou víceméně totožná s těmi v nařízení 2020/2223, které je převzalo a upřesnilo ve vztahu k činnosti OLAF. *In concreto* došlo dne 05.07.2021 v Luxembourgu k uzavření pracovního ujednání mezi ÚEVŽ a OLAF, které signifikovala Laura Codruța Kövesi (nejvyšší evropský žalobce) a Ville Itälä (generální ředitel OLAF). Uzavřením tohoto pracovního ujednání došlo k faktickému navázání bližší spolupráce mezi oběma institucemi. Z hlediska kritického zkoumání je především zajímavé vymezení bodu tři, který se týká stanovení rozsahu spolupráce, do které zahrnuje výměnu informací, ohlašování a přenos potencionálních případů, podpora vyšetřování, doplňující vyšetřování OLAF, profesní příprava a výměna pracovníků a komunikace s médii.

První blíže upravenou oblastí spolupráce mezi OLAF a ÚEVŽ byla zvolena výměna informací (*Exchange of information*).⁴³ Obě strany ujednání si poskytují pravidelné výměny informací, a to buď na žádost nebo z vlastního rozhodnutí, pokud je to vhodné k rozvoji a zlepšení jejich spolupráce. V případě žádosti o informace byla stanovena rámcová lhůta, ve které má druhá strana odpovědět, a to do 20 pracovních dnů. V souladu s nařízením 2020/2223 bylo OLAF zavedeno oprávnění k ověření informací před zahájením činnosti prostřednictvím tzv. "EPPO's case management system", na základě nepřímého přístupu.⁴⁴ Vedle toho byly ujednány i bližší technické požadavky na přenos předmětných informací, typ. požadavek vhodného šifrování elektronické komunikace. Ve vztahu k problematice osobních dat si pak obě strany stanovily, že jakékoliv nakládání s nimi bude respektovat zásady zákonnosti, spravedlnosti, minimalizace dat, přesnosti, množstevního omezení, integrity, odpovědnosti a důvěrnosti.

Druhou blíže specifikovanou oblastí se stalo vzájemné ohlašování a transmise potencionálních případů (*Mutual Reporting and transmission of potential cases*).⁴⁵ Pracovní ujednání rozvíjí vzájemné ohlašování, které může probíhat od OLAF k ÚEVŽ, tak ale i v opačném směru od ÚEVŽ k OLAF, plně podle příslušných ustanovení nařízení o OLAF a ÚEVŽ. V rámci pracovního ujednání byla věnována široká pozornost možnosti ohlášení nezákonného

⁴¹ Článek 99 odst. 3 nařízení 2017/1939 ze dne 12. 10. 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce.

⁴² GONZALES DE ANLEO, J. E., KOLLOCZEK, N. The European Anti-Fraud Office and the European Public Prosecutor's Office : A Work in Progress. In *EUCRIM – The European Criminal Law Associations Forum*, 3/2021, s. 188-189.

⁴³ Point 4. Exchange of information in Working Arrangement between The European Anti-Fraud Office ("OLAF") and The European Public Prosecutor's Office ("EPPO").

⁴⁴ Čl. 12g nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU, Euratom) 2020/2223 ze dne 23.12.2020, kterým se mění nařízení (EU, Euratom) č. 883/2013, pokud jde o spolupráci s Úřadem evropského veřejného žalobce a účelnost vyšetřování Evropského úřadu pro boj proti podvodům.

⁴⁵ Point 5. Exchange of information in Working Arrangement between The European Anti-Fraud Office ("OLAF") and The European Public Prosecutor's Office ("EPPO").

jednání v situaci, kdy ÚEVŽ nemůže zahájit úkony trestního řízení, ale je nutné či vhodné, aby zahájil správní úkony OLAF. Výjimečně může ÚEVŽ zvážit informování OLAF, pokud se nemá jednat o ochranu finančních zájmů EU, přičemž zde figuruje potřeba přijmout mimo trestní opatření.

Závěr

OLAF i ÚEVŽ koexistují vedle sebe, přičemž každý je nadán svými konkrétními úkoly a povinnostmi. Vzájemná koexistence obou orgánů si vyžádala modifikaci jejich vzájemné spolupráce za účelem dosažení cíle efektivnější ochrany finančních zájmů EU. Některé názory zastávají stanovisko, že zásadní postavení má ÚEVŽ, přičemž OLAF nadále vykonává administrativní vyšetřování, mj. pro usnadnění činnosti ÚEVŽ.⁴⁶ Podle našeho názoru není možné s takovým závěrem souhlasit. Obě instituce mají své vlastní poslání a jiné úkoly, ale z hlediska komplexity přeshraniční trestné činnosti dopadající na finanční zájmy EU není možné setrvat na striktním působení jednoho bez součinnosti s druhým. Ochrana finančních zájmů EU vyžaduje vzájemnou spolupráci obou institucí, protože jen tak se dá přiblížit k požadované úrovni jejich ochrany. Ve smyslu zásady subsidiarity může být deklarováno, že ochrana finančních zájmů EU nebyla ze strany jednotlivých členských států uspokojivá, resp. dostatečná, což bylo mj. východiskem pro zřízení ÚEVŽ. Stejně jako selhával každý členský stát jednotlivě, tak ani OLAF či ÚEVŽ nemůže obstát zcela osamoceně.

Uzavřené pracovní ujednání vymezilo základní pravidla toho, jak se má vzájemná spolupráce OLAF a ÚEVŽ formovat v praktické rovině z hlediska jejich jurisdikčních mandátů. Pracovní ujednání představilo bližší operační rámec pro dosažení efektivity a transparentnosti spolupráce obou institucí. ÚEVŽ a OLAF stojí vedle sebe jako privilegovaní partneři v poskytování ochrany finančním zájmům EU před nelegální činností, která je postihuje. Vzájemný vztah obou institucí je komplementárního charakteru, což příhodně deklaruje jejich právní základ, který obsahuje požadavek úzké spolupráce za účelem dosažení sledovaných cílů. Náležitá efektivita a bezprostřednost ochrany finančních zájmů EU vyžaduje, aby byla trestní jurisdikce ÚEVŽ doprovázena vhodnými administrativními mechanismy, tedy právě doplněním činností OLAF.⁴⁷

Příspěvek představil dílčí změny v jurisdikci ÚEVŽ a OLAF, zejména s přihlédnutím k jejich vzájemné operabilitě. Nejzásadnější změnu přineslo nařízení 2020/2223 ze dne 23. 12. 2020, kterým se mění nařízení (EU, Euratom) č. 883/2013, pokud jde o spolupráci s Úřadem evropského veřejného žalobce a účelnost vyšetřování Evropského úřadu pro boj proti podvodům. Další kýžený posun přineslo uzavření pracovního ujednání mezi OLAF a ÚEVŽ dne 05. 07. 2021. Obě instituce se tak s grácií zhostily svojí povinnosti k nastavení kvalitativní vzájemné spolupráce. ÚEVŽ započal svoji faktickou činnost dne 01. 06. 2021. Do dnešního dne již vykazuje řadu výsledků v podobě uchránění 259 milionů euro, proto lze jeho činnost, alespoň prozatím, hodnotit jako efektivní.⁴⁸ Na mnoha případech vedených ÚEVŽ se již podílel i OLAF, resp. k jejich úspěšnému odhalení a vyšetřování OLAF napomáhal.⁴⁹

⁴⁶ POKORACZKA, M. Čo prináša novela nariadenia o vyšetřovaniach vykonávaných úradom OLAF? In *Comenius*, 1/2021, s. 99-100.

⁴⁷ GONZALES DE ANLEO, J. E., KOLLOCZEK, N. The European Anti-Fraud Office and the European Public Prosecutor's Office : A Work in Progress. In *EUCRIM – The European Criminal Law Associations Forum*, 3/2021, s. 187-188.

⁴⁸ EPPO. 1 year of EPPO operations: larger and faster EU fraud investigations. Zveřejněno dne 01. 06. 2022. Dostupné z: < <https://www.eppo.europa.eu/en/news/1-year-eppo-operations-larger-and-faster-eu-fraud-investigations>>.

⁴⁹ Příkladně poukazujeme na zprávu EPPO ze dne 21. 04. 2022 "Over € 2 million seized in Italy in an aggravated smuggling case of e-bikes". Dostupné z: < <https://www.eppo.europa.eu/en/news/over-eu-2-million-seized-italy-aggravated-smuggling-case-e-bikes>>.

Seznam použitých zdrojů

BARNARD, C., PEERS, S. (ed.) *European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2020, 901 s. ISBN 978-0-19-885575-0.

GONZALES DE ANLEO, J. E., KOLLOCZEK, N. The European Anti-Fraud Office and the European Public Prosecutor's Office : A Work in Progress. In *EUCRIM – The European Criminal Law Associations Forum*, 3/2021, pp. 187-190. ISSN 1863-6187.

IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.

JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. a kol. *Trestní právo Evropské unie*. 2. vydání. Praha: Leges, 2019, 443 s. ISBN 978-80-7502-375-9.

KLÁTIK, J. a kol. *Európska prokuratúra a perspektívy jej činnosti pri ochrane finančných záujmov EÚ*. Praha: Leges, 2019. 144 s. ISBN 978-80-7502-407-7.

KLIMEK, L. *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 266 s. ISBN 978-80-8168-601-6.

PIKNA, B. *Vnitřní bezpečnost v právu a politice Evropské unie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 432 s. ISBN 978-80-7380-611-8.

POKORACZKA, M. Čo prináša novela nariadenia o vyšetrovaniach vykonávaných úradom OLAF? In *Comenius*, 1/2021, s. 93-106. ISSN 2454-0846.

Právní předpisy a jiné dotčené právní dokumenty

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU, Euratom) 2020/2223 ze dne 23.12.2020, kterým se mění nařízení (EU, Euratom) č. 883/2013, pokud jde o spolupráci s Úřadem evropského veřejného žalobce a účelnost vyšetřování Evropského úřadu pro boj proti podvodům.

Nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. 10. 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU, Euratom) č. 883/2013 ze dne 11.09.2013 o vyšetřování prováděném Evropským úřadem pro boj proti podvodům a o zrušení nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1073/1999 a nařízení Rady (Euratom) č. 1074/1999.

Rámcové rozhodnutí Rady 2002/465/SVV ze dne 13. 06. 2002 o společných vyšetřovacích týmech.

Rozhodnutí Komise ze dne 28. 04. 1999 o zřízení Evropského úřadu pro boj proti podvodům (OLAF).

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2015/849 ze dne 20.05.2015 o předcházení využívání finančního systému k praní peněz nebo financování terorismu, o změně nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 648/2012 a o zrušení směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES a směrnice Komise 2006/70/ES.

Working Arrangement between The European Anti-Fraud Office ("OLAF") and The European Public Prosecutor's Office ("EPPO") done at Luxembourg on 5th July 2021.

Peter LYSINA: Zmena spôsobu hlasovania v Rade EÚ

Abstrakt

Príspevok prináša analytický pohľad na články Zmluvy o EÚ a Zmluvy o fungovaní EÚ, na základe ktorých možno dosiahnuť zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ bez aktivovania riadneho revízneho postupu. Ambíciou je nielen analýza dotknutých ustanovení, ale rovnako tak identifikácia problematických bodov s následnými návrhmi a odporúčaniami v rovine de lege ferenda. Príspevok je reakciou na diskusie na úrovni EÚ (najmä tie, ktoré priniesla Konferencia o budúcnosti Európy), kde je téma zmeny spôsobu hlasovania v Rade EÚ aktuálne jednou z najviac diskutovaných.

Abstract

The paper provides an analytical view of the articles of the Treaty on EU and the Treaty on the Functioning of the EU, on the basis of which it is possible to change the voting method in the Council of the EU without activating ordinary revision procedure. The ambition is not only the analysis of the affected provisions, but also identification of problematic points with subsequent proposals and recommendations at de lege ferenda level. The paper is a response to discussions at the EU level (especially those held at the Conference on the Future of Europe level), where the topic of changing the voting method in the Council of the EU is currently one of the most discussed.

Kľúčové slová:

právo EÚ, Zmluva o EÚ, Zmluva o fungovaní EÚ, premost'ovacie doložky, Rada EÚ, kvalifikovaná väčšina, jednomyselnosť

Key words

EU law, Treaty on EU, Treaty on the functioning of the EU, bridging clauses, Council of the EU, qualified majority, unanimity

Autor:

Doc. JUDr. Peter Lysina, PhD.
Katedra medzinárodného práva
a medzinárodných vzťahov
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
peter.lysina@flaw.uniba.sk

Úvod

Rada EÚ sa, v závislosti od situácie, uznáva jednomyselne, kvalifikovanou väčšinou, alebo jednoduchou väčšinou. Výhodiskom je pritom hlasovanie kvalifikovanou väčšinou, kým ďalšie dva spôsoby hlasovania prichádzajú do úvahy len v prípadoch, v ktorých to Zmluva o EÚ, či Zmluva o fungovaní EÚ (ďalej spoločne ako „zmluvy“) výslovne ustanovujú.¹ V duchu uvedeného nachádzame jednomyselné hlasovanie Rady EÚ zakotvené predovšetkým v oblastiach, v ktoré sú z pohľadu členských štátov vnímané ako citlivé. Príkladom sú napr. oblasť spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky,² členstvo v EÚ,³ nové práva pre občanov EÚ,⁴ atď. Naopak, jednoduchá väčšina sa zväčša spája s rozhodovaním o procesných otázkach.⁵

Práve jednomyselné hlasovanie sa v ostatnom období stáva pomyselným „trňom v oku“ niektorých členských štátov, či inštitúcií, podľa ktorých je jednomyselné hlasovanie problematické a vnímajú ho ako prekážku pre akcieschopnosť EÚ a pod.⁶ Spoločným pre všetky kritické hlasy, ktoré voči jednomyselnosti pri rozhodovaní Rady EÚ zaznievajú je snaha o elimináciu práva veta pre každý členský štát, ktoré z povahy jednomyselného hlasovania vyplýva (pre prijatie rozhodnutia nikto nemôže byť proti).

Do „tábora kritikov“ jednomyselného hlasovania Rady EÚ môžeme zaradiť aj Konferenciu o budúcnosti Európy, ktorá prebiehala v priebehu rokov 2021 a 2022. Konferencia priniesla celospoločenskú diskusiu o budúcnosti EÚ, ktorá sa dotkla viacerých oblastí spoločenského života. Výsledky diskusií prebiehajúcich v rámci Konferencie o budúcnosti Európy boli zhrnuté v Správe o konečnom výsledku konferencie.⁷ Správa priniesla 49 návrhov na reformy a v rámci nich viac než 320 odporúčaní. Medzi návrhmi a odporúčaniami nachádzame aj tie, ktoré smerujú k eliminácii jednomyselného hlasovania v Rade EÚ a jeho nahradenia hlasovaním kvalifikovanou väčšinou.⁸ Tu je potrebné poznamenať, že návrh požaduje nahradenie jednomyselnosti *en bloc* s dvoma výnimkami – členstvo v EÚ a zmeny v zozname základných hodnôt EÚ obsiahnutom v čl. 2 Zmluvy o EÚ.

Vo svetle neutíchajúcich diskusií o zmene spôsobu hlasovania v Rade EÚ môžeme legitímne očakávať, že v blízkej budúcnosti sa objaví aj návrh na revíziu zmlúv, ktorý bude požadovať aj nahradenie jednomyselnosti kvalifikovanou väčšinou. V tomto kontexte sme sa podujali na výskum zameraný na to, akým postupom (bez komplexnej revízie zmlúv) je možné nahradiť jednomyselné hlasovanie Rady EÚ hlasovaním kvalifikovanou väčšinou. Pozornosť je pri tom zameraná primárne na zjednodušené revízne postupy, ktoré sú upravené čl. 48 Zmluvy o EÚ, no rovnako aj na ďalšie, ktoré svoje miesto našli v rôznych ustanoveniach zmlúv. Skúmaniu sme takto podrobili čl. 48 ods. 6 a 7 Zmluvy o EÚ, čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ, čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ a čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ.

Ciele skúmania možno zhrnúť do nasledujúcich otázok:

- a) Umožňujú zmluvami upravené zjednodušené revízne postupy zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami)?
- b) Ktorý zo zjednodušených revíznych postupov je najvhodnejší na realizáciu zmeny spôsobu hlasovania v Rade EÚ s dôrazom na čo najširší okruh oblastí, v ktorých ho možno uplatniť?

¹ Pozri čl. 16 ods. 3 Zmluvy o EÚ.

² Pozri čl. 31 ods. 1 Zmluvy o EÚ.

³ Pozri čl. 49 Zmluvy o EÚ.

⁴ Pozri čl. 19 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ.

⁵ Napr. čl. 31 ods. 5 Zmluvy o EÚ.

⁶ Napr. Von der Leyen backs ending unanimous voting in some areas of EU <https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/09/von-der-leyen-backs-ending-unanimous-voting-in-some-areas-of-eu> (15.8.2022)

⁷ Správa bola prijatá na poslednom plenárnom zasadnutí Konferencie o budúcnosti Európy, ktorá sa uskutočnila v Štrasburgu 29. - 30. apríla 2022. Inštitúciám EÚ bola predĺžená 9. mája 2022. Text je k dispozícii na <https://futureu.europa.eu/pages/reporting> (16.8.2022).

⁸ Návrh 39, odporúčanie 1 Správy o konečnom výsledku konferencie. <https://futureu.europa.eu/pages/reporting> (16.8.2022).

Výskumnou hypotézou, ktorú chceme výskumom overiť je predpoklad „nemožnosti dosiahnutia zmeny v spôsobe hlasovania Rady EÚ *en bloc* (t. j. vo všetkých prípadoch upravených zmluvami) len na základe zjednodušených revíznych postupov“.

1. Zjednodušené revízne postupy – pojem a výpočet

Zmluvy vo svojom rámci upravujú viacero revíznych postupov, ktoré možno spojiť spoločným prívlastkom „zjednodušené“. Ktoré postupy to sú a prečo ich označujeme ako zjednodušené? Skôr než pristúpime k odpovedi na túto otázku, je nevyhnutné uviesť, že v súlade so zmluvami rozlišujeme medzi riadnym revíznym postupom a viacerými zjednodušenými revíznymi postupmi. V prvom prípade prívlastok „riadny“ (EN „*ordinary*“, FR „*ordinaire*“, DE „*ordentlich*“) zvyrazňuje skutočnosť, že ide o východisko pre revíziu zmlúv a tiež všeobecne uplatniteľný postup na zmenu akékoľvek ustanovenia zmlúv.⁹ Naproti tomu, v prípade zjednodušených revíznych postupov ide o postupy uplatniteľné v osobitných prípadoch.¹⁰ Okrem predmetu úpravy, resp. rozsahu, v ktorom môžeme uplatniť ten-ktorý revízny postup, rozdiel medzi riadnym revíznym postupom a zjednodušenými revíznymi postupmi spočíva aj v samotnom priebehu. Veľmi všeobecne možno povedať, že priebeh riadneho revízneho postupu je zložitejší, nepochybne aj dlhší, než priebeh ktoréhokoľvek zjednodušeného revízneho postupu.¹¹ Berúc do úvahy uvedené, možno na tomto mieste urobiť čiastkový záver a podať odpoveď na otázku prečo niektoré revízne postupy nesú prívlastok „zjednodušené“. Dôvodom je to, že ide o jednoduchšie spôsoby revízie zmlúv než všeobecne uplatniteľný a východiskový riadny revízny postup. Jedným dychom však treba poznamenať, že jednoduchší v naznačenom zmysle nijako neprejudikuje vzájomný vzťah riadneho revízneho postupu a zjednodušených revíznych postupov. Uvedené pomenovania sa spájajú len s priebehom, či komplexnosťou revíznych postupov.

Druhá časť otázky smerovala k tomu, ktoré zmluvami upravené revízne postupy možno pomenovať ako zjednodušené. Odpoveď je potrebné hľadať v samotných zmluvách. Tu zisťujeme, že zjednodušenými revíznymi postupmi sú v prvom rade a bez akýchkoľvek pochybností tie, ktoré sú upravené v čl. 48 Zmluvy o EÚ, konkrétne v jeho odsekoch 6 a 7. Niektorí autori, opierajúc sa o gramatický výklad čl. 48 Zmluvy o EÚ, týmto výpočet zjednodušených revíznych postupov uzatvárajú.¹² My sa však prikloníme k inému nazeraniu na zjednodušené revízne postupy. Podľa nášho názoru za zjednodušené budeme považovať všetky zmluvami upravené revízne postupy odlišné od riadneho revízneho postupu. Oporou pre toto tvrdenie môže byť aj vyššie citované tvrdenie Pirisa, ktorý o nich hovorí ako o postupoch uplatniteľných v osobitných prípadoch.¹³ Preto sa na účely príspevku zameriame na širší okruh zjednodušených revíznych postupov, a teda aj na tie, ktoré umožňujú revíziu v nasledujúcich 6 oblastiach:¹⁴

- spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ),
- rodinnoprávne vzťahy s cezhraničnými dôsledkami (čl. 81 ods. 3 Zmluvy o fungovaní EÚ),
- sociálna politika (čl. 153 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ),
- politiky životného prostredia (čl. 192 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ),
- viacročný finančný rámec (čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ),

⁹ DE WITTE, B.: *Treaty Revision Procedures after Lisbon*. In: BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.) *EU Law after Lisbon*. Oxford : Oxford University Press, 2015. s. 119.

¹⁰ PIRIS, J.C.: *The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. s. 104.

¹¹ SYLLOVÁ, J., PÍTROVÁ, L., PALDUSOVÁ, H.: *Lisabonská smlouva. Komentář.1. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2010. s. 173.

¹² Napr. GEIGER, R., KHAN, D.-E., KOTZUR, M. et al.: *European Union Treaties. Treaty on European Union, Treaty on the Functioning of the European Union*. Munich: C.H. Beck. Hart, 2015. s. 178.

¹³ PIRIS, J.C.: *The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. s. 104.

¹⁴ Tamtiež s. 360.

- posilnená spolupráca (čl. 333 Zmluvy o fungovaní EÚ).

Je potrebné upozorniť, že všetky vyššie uvedené zjednodušené revízne postupy sú zamerané buď na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ alebo na nahradenie mimoriadneho legislatívneho postupu riadnym legislatívnym postupom. Aj preto, s ohľadom na ciele a zameranie, nie je v príspevku pozornosť venovaná všetkým zjednodušeným revíznym postupom z uvedeného výpočtu. Analýze sú podrobené len tie, ktoré umožňujú zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ z jednomyselného na hlasovanie kvalifikovanou väčšinou. Ako už bolo skôr naznačené, ide o:

- zjednodušený revízny postup upravený v čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ,
- prvý z dvojice zjednodušených revízných postupov upravených v čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ,
- zjednodušený revízny postup upravený v čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ pre oblasť spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky,
- zjednodušený revízny postup upravený v čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ pre viacročný finančný rámec, a napokon
- prvý z dvojice zjednodušených revízných postupov upravených v čl. 333 Zmluvy o fungovaní EÚ pre oblasť posilnenej spolupráce.

2. Zjednodušený revízny postup upravený v čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ

Čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ vo svojom rámci upravuje prvý z radu zjednodušených revízných postupov. Pre tento postup je príznačná silná pozícia Európskej rady, relatívne slabšie právomoci Európskeho parlamentu (napr. v porovnaní s riadnym revíznym postupom), či žiadne právomoci Rady EÚ.

2.1 Uplatnenie revízneho postupu

Podľa čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ „vláda každého členského štátu, Európsky parlament alebo Európska komisia môžu predložiť Európskej rade podnety na revíziu všetkých alebo niektorých ustanovení tretej časti Zmluvy o fungovaní EÚ týkajúcej sa vnútorných politík a činností EÚ“. Z citovanej dikcie, osobitne z pasáže „...revíziu všetkých alebo niektorých ustanovení tretej časti Zmluvy o fungovaní EÚ...“ je zrejmé, že skúmaný revízny postup je možné uplatniť aj na zmenu spôsobu hlasovania Rady EÚ. Na druhej strane, z pohľadu posudzovanej problematiky zmeny spôsobu hlasovania vyznieva problematcky to, že jeho uplatnenie je značne limitované, keďže:

- a) Zjednodušený revízny postup upravený v čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ nemožno uplatniť na Zmluvu o EÚ (a v nej upravené prípady jednomyselného rozhodovania Rady EÚ).
- b) Zjednodušený revízny postup upravený v čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ nie je možné uplatniť ani na všetky prípady jednomyselného rozhodovania Rady EÚ upravené v Zmluve o fungovaní EÚ (obmedzenie je dané treťou časťou zmluvy).

Naopak, z pohľadu uplatnenia na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ, problémom nie je ďalšie existujúce obmedzenie čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ, ktorým je to, že ním nemožno „...rozšíriť právomoci prenesené na EÚ zmluvami“. Zmena spôsobu hlasovania presun právomocí nevyžaduje.

2.2 Priebeh revízneho postupu

Úvod revízneho postupu sa spája s podnetmi na revíziu. Podľa čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ podnety na revíziu sú oprávnené predložiť vláda každého členského štátu, Európsky parlament alebo Európska komisia. Podnety sa adresujú Európskej rade.

Ďalší krok v procese revízie sa spája s aktivitou Európskej rady, ktorá podnety na revíziu posúdi a v nadväznosti na realizované posúdenie prijme rozhodnutie, ktorým „sa menia a dopĺňajú všetky alebo niektoré ustanovenia tretej časti Zmluvy o fungovaní EÚ“. Keďže čl. 48

ods. 6 Zmluvy o EÚ neuvádza žiadnu platformu, na ktorej by sa posúdenie uskutočnilo,¹⁵ možno sa domnievať, že prípadná diskusia o navrhovaných zmenách zmlúv prebehne v rámci Európskej rady, ktorá za týmto účelom môže kreovať / poveriť prerokovaním na expertnej úrovni pracovnú formáciu. Po posúdení návrhov, skôr než Európska rada pristúpi k rozhodnutiu o revízii, musí sa o tomto kroku poradiť.

Totíž, pred prijatím rozhodnutia má Európska rada povinnosť konzultovať s Európskym parlamentom a Európskou komisiou. Čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ jej ukladá povinnosť poradiť sa s uvedenými inštitúciami. Tu je potrebné zdôrazniť, že Európska rada sa pred prijatím rozhodnutia síce musí poradiť s dotknutými inštitúciami, no nemá povinnosť výsledok takýchto konzultácií zohľadniť pri svojom rozhodovaní. Pre úplnosť informácie treba dodať aj to, že ak by predmetom revízie boli inštitucionálne zmeny v menovej oblasti, Európska rada by mala rovnakú povinnosť konzultovať aj s Európskou centrálnou bankou.

Po tom, čo konzultácie s dotknutými inštitúciami prebehli, môže Európska rada prijať rozhodnutie o revízii (realizovanej v rámci tretej časti Zmluvy o fungovaní EÚ). Takéto rozhodnutie Európska rada prijíma jednomyselne. Z povahy jednomyselného rozhodovania vyplýva, že zdržanie sa hlasovania nie je prekážkou pre prijatie rozhodnutia.¹⁶ Pripomíname však, že dôležité je to, aby ani jeden z hlasujúcich členov¹⁷ Európskej rady nehlasoval proti prijatiu rozhodnutia.

Zjednodušený revízny postup podľa čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ je napokon zavŕšený schválením rozhodnutia Európskej rady zo strany všetkých členských štátov. Uvedené vyžaduje priamo čl. 48 ods. 6 ZEÚ, podľa ktorého „...rozhodnutie nenadobudne účinnosť, kým ho neschvália členské štáty v súlade s ich príslušnými ústavnými požiadavkami“.

2.3 Zhodnotenie uplatniteľnosti revízneho postupu na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ

Analýza preukázala, že využitie zjednodušeného revízneho postupu podľa čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ je limitované, a to tým, že skúmaný revízny postup nemožno uplatniť mimo rámca tretej časti Zmluvy o fungovaní EÚ (Vnútorne politiky a činnosti Únie). Aj preto je potrebné skonštatovať, že:

- a) Zjednodušený revízny postup podľa čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ neumožňuje zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami).
- b) Zjednodušený revízny postup podľa čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ je len čiastočne vhodný na realizáciu zmeny spôsobu hlasovania v Rade EÚ, keďže je uplatniteľný len vo vzťahu k ustanoveniam upravujúcim jednomyselné hlasovanie Rady EÚ v rámci tretej časti Zmluvy o fungovaní EÚ. Ak by sme však mali záujem o uplatnenie aj tohto postupu pre zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ vo všetkých prípadoch upravených zmluvami, bolo by nevyhnutné paralelne s ním uplatniť aj ďalší revízny postup, či postupy.

3. Zjednodušený revízny postup upravený v čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ (generálna premost'ovacia doložka)

Medzi zjednodušené revízne postupy možno zaradiť aj dve generálne premost'ovacie doložky (tzv. *passerelle clauses*, alebo *bridging clauses*) upravené čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ. Ide o revízny postup do značnej miery špecifický, keďže ním možno aktivovať len už vopred

¹⁵ Napr. pri riadnom revíznom postupe je takouto platformou konvent (pozri bližšie čl. 48 ods. 3 Zmluvy o EÚ).

¹⁶ Porovnaj LOUIS, J.-V.: *The Unexpected revision of the Lisbon Treaty and the establishment of a European stability mechanism*. In.: Ashiagbor, D., Countouris, N., Lianos, I. (eds.): *The European Union After the Treaty of Lisbon*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 292.

¹⁷ V súlade s čl. 235 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ sa hlasovania nezúčastňuje predseda Európskej rady ani predseda Európskej komisie.

dohodnutú zmenu. Inak povedané, revízia je v jeho prípade „len“ rozhodnutím o uplatnení konkrétnej, v zmluvách upravenej zmeny, pričom členské štáty už pri ratifikácii Lisabonskej zmluvy súhlasili so všetkými potenciálnymi dopadmi doložiek.¹⁸ Naopak, autonómia v rozhodnutí, akú umožňuje napr. riadny revízny postup, či zjednodušený revízny postup upravený v čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ nie je prípustná.

Potrebné je tiež upozorniť na to, že čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ vo svojom rámci upravuje dve generálne premostovacie klauzuly. Prvá je zameraná na zmenu spôsobu hlasovania a druhá na zmenu postupu prijímania legislatívneho aktu.

Vzhľadom na zameranie príspevku sa ďalej zameriame len na prvú z dvoch generálnych premostovacích doložiek, a to tú, ktorou je možné dosiahnuť zmenu hlasovania v Rade EÚ.

3.1 Uplatnenie revízneho postupu

Podľa čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ „*Ak sa v Zmluve o fungovaní EÚ alebo hlavy V tejto zmluvy (pozn. Zmluvy o EÚ) ustanovuje, že Rada EÚ sa v určitej oblasti alebo v určitom prípade uznáva jednomyselne, môže Európska rada prijať rozhodnutie, ktoré oprávni Radu EÚ uznávať sa v tejto oblasti alebo v tomto prípade kvalifikovanou väčšinou. Tento pododsek sa nevzťahuje na rozhodnutia s vojenskými alebo obrannými dôsledkami.*“ Na základe citovaného možno skonštatovať, že skúmaná generálna premostovacia doložka je určená priamo na realizáciu zmeny spôsobu hlasovania Rady EÚ. Ide teda o špecifický nástroj určený na revíziu zmlúv spôsobom, ktorý je v centre pozornosti predkladaného príspevku.

To by mohlo zväzdať k záveru, že sme našli vhodný nástroj použiteľný na realizáciu zmeny spôsobu hlasovania Rady EÚ, a to v celom rozsahu zmlúv (teda *en bloc*). Opak je však pravdou. Ustanovenie a v ňom upravená generálna premostovacia doložka síce umožňujú revíziu zmlúv spočívajúcu v zmene spôsobu hlasovania Rady EÚ, no súčasne prináša obmedzenia, ktoré vylučujú uplatniteľnosť *en bloc* (vo všetkých prípadoch upravených zmluvami). Medzi tieto obmedzenia možno zaradiť:

- a) Generálnu premostovaciu doložku možno uplatniť len na zmenu hlasovania Rady EÚ v prípadoch, ktoré sú upravené v rámci Zmluvy o fungovaní EÚ alebo v rámci hlavy V Zmluvy o EÚ (mimo tak napr. zostávajú všetky prípady jednomyselnosti pri rozhodovaní Rady EÚ upravené Zmluvou o EÚ mimo jej V hlavy).
- b) Generálnu premostovaciu doložku nemožno uplatniť na zmenu hlasovania Rady EÚ v prípadoch, ktoré sú upravené v rámci Zmluvy o fungovaní EÚ alebo v rámci hlavy V Zmluvy o EÚ, pokiaľ tieto majú vojenské alebo obranné dôsledky.¹⁹

Berúc do úvahy uvedené, možno na tomto mieste skonštatovať, že skúmanú generálnu premostovaciu doložku možno síce uplatniť na celú Zmluvu o fungovaní EÚ a hlavu V Zmluvy o EÚ, v oboch prípadoch však s výnimkou, ktorú predstavujú rozhodnutia s vojenskými alebo obrannými dôsledkami.

Súčasne považujeme za vhodné uviesť, že skúmaná generálna premostovacia doložka je koncipovaná ako „jednosmerná“. To znamená, že umožňuje zmenu hlasovania v Rade EÚ z jednomyselnosti na kvalifikovanú väčšinu, nie však už revíziu v opačnom smere (zmena hlasovania v Rade EÚ z kvalifikovanej väčšiny na jednomyselnosť). Takáto zmena „opačným smerom“ bude možná len za využitia iných revíznych postupov (napr. riadneho revízneho postupu).²⁰

¹⁸ TOMÁŠEK, M., TÝČ, V. a kol.: *Právo Evropské unie. 2. aktualizované vydání.* Praha : Leges, 2017. s. 180.

¹⁹ Rozhodnutia s vojenskými alebo obrannými dôsledkami nemožno vnímať ako podskupinu rozhodnutí prijímaných v rámci spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky. Sme toho názoru, že medzi rozhodnutia s vojenskými alebo obrannými dôsledkami bude možné zaradiť aj ďalšie. Príkladom môžu byť aj rozhodnutia o zozname výrobkov na ochranu základných záujmov bezpečnosti (čl. 346 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ). Porovnaj SYLLOVÁ, J., PÍTROVÁ, L., PALDUSOVÁ, H.: *Lisabonská smlouva. Komentář.1. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2010. s. 179.

²⁰ PEERS, S.: *Amending the EU Treaties.* In: R. SCHÜTZE, R., TRIDIMAS, T. (eds) *Oxford Principles Of European Union Law: Volume I : The European Union Legal Order.* Oxford : Oxford University Press, 2018. s. 441.

3.2 Priebeh revízneho postupu

Revízny postup založený na uplatnení premost'ovacej doložky začína z iniciatívy Európskej rady. Z čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ jednoznačne vyplýva, že iniciovať postup môže len Európska rada. Iniciatíva iných orgánov sa nepripúšťa.²¹

Podľa čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ, každá iniciatíva Európskej rady na uplatnenie premost'ovacích doložiek musí byť pred prijatím rozhodnutia Európskej rady oznámená národným parlamentom. Dôvodom je poskytnutie priestoru pre národné parlamenty (6 mesiacov) na to, aby mohli oznámiť svoj nesúhlas s uplatnením premost'ovacej doložky.²²

Pokiaľ k žiaden z národných parlamentov v lehote šesť mesiacov od oznámenia iniciatívy nevysloví s revíziou nesúhlas, môže Európska rada prijať rozhodnutie o uplatnení premost'ovacej doložky (a zmene spôsobu hlasovania v Rade EÚ). Avšak, ak by nesúhlas v danej lehote ktorýkoľvek národný parlament vyslovil, revízny postup podľa čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ nebude možné uplatniť. Silnú právomoc národných parlamentov možno v tejto súvislosti interpretovať aj ako garanciu pre členské štáty, ktorá im umožňuje zastaviť revíziu zmlúv aj v procese, v ktorom ako jedinom výsledok revízie nepodlieha schvaľovaniu (ratifikácii) v súlade s ústavnými požiadavkami jednotlivých členských štátov.

Samotné rozhodnutie Európskej rady o uplatnení doložky (a tým aj o zmene spôsobu hlasovania) bude možné prijať len po udelení súhlasu Európskeho parlamentu.

Ak Európsky parlament súhlas udelí a súčasne žiaden z národných parlamentov neoznámí svoj nesúhlas do šiestich mesiacov odkedy im iniciatíva Európskej rady bola oznámená, môže Európska rada jednomyselne prijať rozhodnutie o uplatnení generálnej premost'ovacej doložky, t. j. rozhodnutie o zmene spôsobu hlasovania v Rade EÚ.

3.3 Zhodnotenie uplatniteľnosti revízneho postupu na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ

Analýza zjednodušeného revízneho postupu založeného na uplatnení generálnej premost'ovacej doložky preukázala, že doložka síce je vhodná, priam určená, na dosiahnutie zmeny spôsobu hlasovania v Rade EÚ (z jednomyselného na hlasovanie kvalifikovanou väčšinou – nie naopak!) avšak jej uplatnenie podlieha obmedzeniam, keďže skúmaný revízny postup nemožno uplatniť mimo rámca daného Zmluvou o fungovaní EÚ a hlavou V Zmluvy o EÚ. Ani v týchto prípadoch doložku nemožno uplatniť na rozhodnutia s vojenskými alebo obrannými dôsledkami. Preto je potrebné skonštatovať, že:

- a) Zjednodušený revízny postup podľa čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ založený na uplatnení generálnej premost'ovacej doložky neumožňuje zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami).
- b) Zjednodušený revízny postup podľa čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ založený na uplatnení generálnej premost'ovacej doložky je síce priamo určený na revíziu spôsobu hlasovania Rady EÚ, avšak z dôvodu existujúcich obmedzení je uplatniteľný len vo vzťahu k ustanoveniam upravujúcim jednomyselné hlasovanie Rady EÚ v rámci Zmluvy o fungovaní EÚ a hlavy V Zmluvy o EÚ (v oboch prípadoch s výnimkou prijímania rozhodnutí s vojenskými alebo obrannými dôsledkami). Preto, ak by bol záujem o revíziu hlasovania Rady EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami) za využitia tohto postupu, bolo by nevyhnutné uplatniť aj ďalší revízny postup, resp. postupy.

²¹ SYLLOVÁ, J., PÍTROVÁ, L., PALDUSOVÁ, H.: Lisabonská smlouva. Komentář.1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. s. 180.

²² Pozri tiež čl. 6 Protokolu č. 1 o úlohe národných parlamentov v Európskej únii.

4. Zjednodušený revízny postup upravený v čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ pre oblasť spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (osobitná premost'ovacia doložka)

Revíziu zmlúv je možné uskutočniť aj skrz uplatnenie osobitných ustanovení zmlúv nazývaných osobitné premost'ovacie doložky, ktoré nachádzame na rôznych miestach Zmluvy o EÚ, aj Zmluvy o fungovaní EÚ. Príznačné pre tieto ustanovenia je to, že nimi realizovaná zmena zmlúv môže priniesť buď nahradenie mimoriadneho legislatívneho postupu riadnym legislatívnym postupom, alebo zmenu spôsobu hlasovanie v Rade EÚ. Do druhej skupiny patrí aj osobitná premost'ovacia doložka upravená v čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ.

Táto doložka je do značnej miery špecifická aj v skupine osobitných premost'ovacích doložiek, keďže sa od ostatných odlišuje tým, že nie je úzko naviazaná len na zmenu jedného článku zmluvy (v ktorom je upravená), ale umožňuje revíziu v celej oblasti upravenej právom EÚ.²³

4.1 Uplatnenie revízneho postupu

Podľa čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ, „Európska rada môže jednomyselne prijať rozhodnutie ustanovujúce, že Rada EÚ sa uznáva kvalifikovanou väčšinou v iných prípadoch, ako sú uvedené v odseku 2“²⁴. Na to, aby sme mohli vymedziť rozsah ustanovenia, či predmet zmien zmlúv, ktoré možno ustanovením uskutočniť musíme citované ustanovenie interpretovať s ohľadom na jeho systematické zaradenie v čl. 31 Zmluvy o EÚ, kde je mimoriadne dôležitým hlavne prvý odsek článku v znení „Rozhodnutia podľa tejto kapitoly prijíma Európska rada a Rada EÚ jednomyselne, pokiaľ nie je v tejto kapitole ustanovené inak“. Citované tak predurčuje uplatniteľnosť všetkých ustanovení obsiahnutých v čl. 31 Zmluvy o EÚ na celú kapitolu 2 hlavy V Zmluvy o EÚ, ktorá nesie pomenovanie „osobitné ustanovenia o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike“. V tomto kontexte nemožno inak než súhlasiť s Peersom, v tom že uplatnenie skúmanej osobitnej premost'ovacej doložky (upravená v čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ) je limitované rozsahom kapitoly 2 hlavy V Zmluvy o EÚ.²⁵ Jedným dychom však treba dodať, že zmena spôsobu hlasovania v Rade EÚ z jednomyselného na hlasovanie kvalifikovanou väčšinou sa, v zmysle čl. 31 ods. 4 Zmluvy o EÚ, nemôže dotknúť rozhodnutí s vojenským alebo obranným dosahom.

Po analýze osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ, možno skonštatovať, že:

1. Doložku nemožno uplatniť na prípady jednomyselného rozhodovania Rady EÚ upravené v Zmluve o fungovaní EÚ (keďže je striktné limitovaná oblasťou spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky).
2. Doložku navyše nemožno uplatniť ani na celý rozsah Zmluvy o EÚ, ba dokonca ani len kapitoly 2 hlavy V tejto zmluvy, keďže uplatnenie doložky sa nemôže dotknúť rozhodnutí s vojenským alebo obranným dosahom.

4.2 Priebeh revízneho postupu

Hneď na úvod k otázke priebehu revízneho postupu treba zdôrazniť, že samotný čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ priebehu postupu nevenuje žiadnu detailnú pozornosť. Aj preto môžeme vysloviť len presvedčenie, či predpoklad o tom, že postup uplatnenia doložky sa bude líšiť od prípadu k prípadu a čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ nám pritom prináša len akýsi základný rámec, či lepšie povedané esenciálne informácie.

²³ Ďalšími, rovnako špecifickými, sú aj dve doložky upravené v čl. 333 Zmluvy o fungovaní EÚ.

²⁴ Čl. 31 ods. 2 Zmluvy o EÚ prináša výpočet oblastí, kde kvalifikovaná väčšina je daná už priamo Zmluvou o EÚ, a teda uplatnenie doložky na tieto oblasti nie je potrebné.

²⁵ PEERS, S.: *The Future of EU Treaty amendments. In. Yearbook of European Law, Volume 31, Issue 1, 2012. s. 65.*

V zmysle uvedeného vyslovujeme presvedčenie, že revízny postup založený na uplatnení osobitnej premost'ovacej doložky upravenej čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ začína z iniciatívy Európskej rady. Dôvod pre toto tvrdenie je nasledovný. Samotný čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ žiadnu informáciu o tom, kto je oprávnený iniciovať revízny postup neposkytuje. Avšak, riešenie ponúka komparácia doložky s generálnymi premost'ovacími doložkami. Tu zisťujeme výraznú podobnosť užšie koncipovanej skúmanej doložky s jednou zo širšie koncipovaných generálnych premost'ovacích doložiek.²⁶ Preto, skrz *argumentum a maiori ad minus* vnímam aj v aktuálne skúmanom prípade za subjekt oprávnený iniciovať revíziu práve Európsku radu. Ak je táto oprávnená iniciovať uplatnenie generálnej premost'ovacej doložky pokrývajúcej širšiu oblasť než je spoločná zahraničná a bezpečnostná politiky, legitímne možno očakávať aj jej právomoc iniciovať uplatnenie obdobnej, avšak užšie zameranej osobitnej premost'ovacej doložky. Právomoc ďalších subjektov tu nevidíme.

Tak ako právomoc iniciovať uplatnenie doložky, aj samotné rozhodnutie o jej uplatnení je „v rukách“ Európskej rady. Na rozdiel od iniciatívy, rozhodovanie je čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ upravené, a tak o právomoci Európskej rady nemôže byť žiadna pochybnosť. Rozhodnutie o zmene spôsobu hlasovania Rady EÚ prijíma Európska rada jednomyselne.

Žiada sa tiaz uviesť, že čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ neukladá Európskej rade žiadne povinnosti objavujúce sa pri generálnej premost'ovacej doložke, ako povinnosť vyžiadať si súhlas Európskeho parlamentu, či povinnosť oznámiť zámer uplatniť doložku národným parlamentom.

Aj preto sa dá na tomto mieste uviesť, že uplatnenie osobitnej premost'ovacej doložky upravenej čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ je plne v právomoci Európskej rady, a to iniciatívou počnúc, jednomyselným rozhodnutím o uplatnení doložky končiac.

4.3 Zhodnotenie uplatniteľnosti revízneho postupu na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ

Analýza revízneho postupu, ktorý je založený na uplatnení osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ preukázala, že doložku možno uplatniť na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ (na takúto revíziu je priamo určená), avšak jej uplatnenie podlieha ešte výraznejším obmedzeniam, než sme identifikovali v prípade vyššie analyzovanej generálnej premost'ovacej doložky. V prvom rade, už z povahy samotnej doložky a z jej zaradenia do rámca kapitoly 2 hlavy V Zmluvy o EÚ a s ohľadom na čl. 31 ods. 1 Zmluvy o EÚ je zrejmé, že doložku skúmaný revízny postup nemožno uplatniť mimo rámca daného uvedenou kapitolou Zmluvy o EÚ. Ani v rámci 2. kapitoly však doložku nemožno uplatniť na všetky prípady, keďže vyňaté sú rozhodnutia s vojenskými alebo obrannými dôsledkami. Preto je potrebné skonštatovať, že:

- Zjednodušený revízny postup založený na uplatnení osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ neumožňuje zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami).
- Zjednodušený revízny postup založený na uplatnení osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ je síce priamo určený na revíziu spôsobu hlasovania Rady EÚ, avšak z dôvodu existujúcich obmedzení je uplatniteľný len v rozsahu danom kapitolou 2 hlavy V Zmluvy o EÚ s výnimkou, ktorú predstavujú rozhodnutia s vojenskými alebo obrannými dôsledkami. Preto, aj tu je nevyhnutné uviesť, že ak by malo dôjsť k revízii hlasovania Rady EÚ *en bloc* (vo všetkých prípadoch upravených zmluvami) a v záujme členských štátov by bolo využiť túto doložku, bolo by nevyhnutné súčasne uplatniť aj ďalší revízny postup, resp. postupy.

²⁶ Porovnaj BÖTTNER, R.: *The Treaty amendment procedure and the relationship between Article 31(3) TEU and the general bridging clause of Article 48(7) TEU*. In. *European Constitutional Law Review*, Vol. 12, 2016. s. 517.

5. Zjednodušený revízny postup upravený v čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ pre viacročný finančný rámec (osobitná premost'ovacia doložka)

Ďalšia z trojice analyzovaných osobitných premost'ovacích doložiek je upravená v čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ. Od vyššie skúmanej doložky sa odlišuje predovšetkým tým, že ide o úzko špecificky zameranú doložku, ktorú možno uplatniť len na zmenu spôsobu hlasovania upraveného v konkrétnom ustanovení (teda už nie v celej oblasti), ktorého je sama súčasťou.

5.1 Uplatnenie revízneho postupu

V záujme vymedzenia predmetu možných zmien, či rozsahu uplatnenia osobitnej premost'ovacej doložky upravenej čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ je nevyhnutné pripomenúť, že viacročný finančný rámec EÚ²⁷ je prijímaný mimoriadnym legislatívnym postupom, a to nariadením Rady EÚ. Rada EÚ sa pri tom uznáva jednomyselne.

V tomto kontexte je potrebné vnímať osobitnú premost'ovacu doložku upravenú v čl. 312 ods. 3 Zmluvy o fungovaní EÚ, ktorej cieľom je umožniť zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ – z jednomyselného na hlasovanie kvalifikovanou väčšinou. V súlade s čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ „*Európska rada môže jednomyselne prijať rozhodnutie, ktorým oprávni Radu EÚ uznávať sa kvalifikovanou väčšinou na prijatí nariadenia* (pozn. ktorým sa určí viacročný finančný rámec EÚ) ...“. Dôležité je pri tom zdôrazniť, že dotknutou osobitnou premost'ovacou doložkou možno meniť len spôsob hlasovania v Rade EÚ. Mimoriadny legislatívny postup zostáva zachovaný.²⁸

Na základe analýzy osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ, možno skonštatovať, že túto doložku nemožno uplatniť na prípady jednomyselného rozhodovania Rady EÚ upravené mimo čl. 312 Zmluvy o fungovaní EÚ (keďže jej uplatnenie je striktno obmedzené na rozhodnutie o uplatnení viacročný finančný rámec EÚ).

5.2 Priebeh revízneho postupu

Tak, ako tomu bolo v prípade osobitnej premost'ovacej doložky upravenej čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ, aj pri aktuálne skúmanej doložke zmluvy nepriťahujú prakticky žiadne informácie o priebehu revízneho postupu. Z čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ sa tak dozvedáme len to, že o uplatnení doložky rozhoduje jednomyselne Európska rada („*Európska rada môže jednomyselne prijať rozhodnutie, ktorým oprávni Radu EÚ uznávať sa kvalifikovanou väčšinou ...*“).

Napriek minime informácií však možno pri postupe uplatnenia doložky uviesť aspoň niekoľko predpokladaných krokov. V prvom rade, keďže čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ nešpecifikuje subjekt oprávnený podať návrh na uplatnenie doložky, domnievame sa, že iniciatíva patrí priamo Európskej rade, a to z rovnakých dôvodov ako sme uviedli vyššie.

Keďže ustanovenie nijako nezmieňuje participáciu iných subjektov, či povinnosti Európskej rady smerom k iným subjektom (konzultácia, oznámenie, či súhlas), možno aj pri tejto doložke skonštatovať, že celý proces vedúci k uplatneniu doložky je plne v dispozícii Európskej rady. Rozhodnutie o zmene spôsobu hlasovania Rady EÚ prijíma Európska rada jednomyselne.

²⁷ Účelom viacročného finančného rámca je na obdobie 5 rokov zabezpečiť, aby sa výdavky EÚ čerpali systematickým spôsobom a v medziach jej vlastných zdrojov.

²⁸ BÖTTNER, R., J. GRINC, J.: *Bridging Clauses in European Constitutional Law, Legal Framework and Parliamentary Participation*, (eBook) Springer, 2018. s. 40.

5.3 Zhodnotenie uplatniteľnosti revízneho postupu na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ

Uskutočnená analýza revízneho postupu založeného na uplatnení osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ potvrdila, že doložku síce možno uplatniť na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ, avšak jej uplatnenie je striktné limitované. Totiž, doložkou je možné zmeniť len a výlučne spôsob hlasovania v Rade EÚ pri prijímaní nariadenia, ktorým sa určí viacročný finančný rámec.

Preto je potrebné skonštatovať, že:

- a) Zjednodušený revízny postup založený na uplatnení osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ neumožňuje zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami).
- b) Zjednodušený revízny postup založený na uplatnení osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ je priamo určený na revíziu spôsobu hlasovania Rady EÚ, avšak je striktné limitovaný na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ pri prijímaní nariadenia, ktorým sa určí viacročný finančný rámec EÚ. Preto, uplatnenie tejto doložky na revíziu hlasovania Rady EÚ *en bloc* (vo všetkých prípadoch upravených zmluvami) je podľa nášho názoru nevhodné.

6. Zjednodušený revízny postup upravený v čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ pre oblasť posilnenej spolupráce (osobitná premost'ovacia doložka)

Poslednou z troch osobitných premost'ovacích doložiek, ktoré sme podrobili analýze je doložka upravená v čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ pre oblasť posilnenej spolupráce. Čo do povahy, ide o doložku, ktorá má bližšie k doložke upravenej pre oblasť spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, než tej, ktorá umožňuje zmenu spôsobu hlasovania pri prijímaní nariadenia, ktorým sa určí viacročný finančný rámec EÚ. Dôvodom je skutočnosť, že ani aktuálne skúmaná doložka nie je limitovaná jedným článkom zmlúv. Naopak, umožňuje revíziu spôsobu hlasovania Rady EÚ v akejkoľvek oblasti regulovanej právom EÚ, pričom podmienkou je, aby išlo o rozhodovanie v rámci posilnenej spolupráce.

6.1 Uplatnenie revízneho postupu

Čl. 333 Zmluvy o fungovaní EÚ upravuje vo svojom rámci hneď dve osobitné premost'ovacie doložky.²⁹ Predmetom nášho skúmania však bude len jedna z nich, a to tá, ktorá je upravená v jeho prvom odseku. Podľa čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ „*Keď ustanovenie zmlúv, ktoré môže byť uplatňované v súvislosti s posilnenou spoluprácou, ustanovuje, že Rada EÚ sa uznáva jednomyselne, môže Rada EÚ jednomyselne v súlade s postupom ustanovenými v článku 330 (pozn. podľa tohto ustanovenia sa hlasovania zúčastňujú len štáty participujúce na posilnenej spolupráci) prijať rozhodnutie ustanovujúce, že sa bude uznávať kvalifikovanou väčšinou*“. Dôležité je uviesť, že ani v prípade tejto doložky nemožno zmenu hlasovania uplatniť na rozhodnutia, ktoré majú vojenské alebo obranné dôsledky.

Keďže pri oboch doložkách upravených v čl. 333 Zmluvy o fungovaní EÚ je zjavná výrazná podoba s generálnymi premost'ovacími doložkami, považujeme za potrebné aspoň v krátkosti sa zmieniť o ich vzájomnom vzťahu. Tento je nasledovný - osobitné premost'ovacie doložky upravené čl. 333 Zmluvy o fungovaní EÚ sa síce môžu uplatniť v rovnakých oblastiach

²⁹ CRAIG, P., DE BÚRCA, G.: *EU Law: Text, Cases, and Materials. Seventh Edition.* Oxford : Oxford University Press. 2020. s. 184.

ako generálne premost'ovacie doložky, avšak ich účinky sú limitované len na posilnenú spoluprácu, v rámci ktorej boli prijaté.³⁰

6.2 Priebeh revízneho postupu

Pokiaľ ide o postup vedúci k uplatneniu skúmanej doložky, čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ prináša len minimum informácii. Aj preto v ňom treba vidieť nanajvýš základný rámec, resp. esenciálne kroky, ktoré musia byť dodržané pri rozhodovaní o uplatnení doložky.

A tak, čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ napr. nijako nekonkretizuje subjekt oprávnený iniciovať uplatnenie doložky. Možno sa preto len domnievať, že Rada EÚ bude oprávnená prijať rozhodnutie o uplatnení doložky bez návrhu.

Naopak, čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ ustanovuje, že rozhodnutie o uplatnení doložky prijíma Rada EÚ, ktorá o tom rozhodne jednomyselne. Práve v subjekte prijímajúcom rozhodnutie sa doložka odlišuje od ostatných, skôr analyzovaných, pri ktorých rozhodnutie o uplatnení doložky patrí Európskej rade. Na tomto mieste je ešte nevyhnutné zdôrazniť, že hlasovania v Rade EÚ sa zúčastňujú len tie členské štáty, ktoré sú na posilnenej spolupráci zúčastnené.

Iné subjekty v procese nemajú žiadne právomoci. Pre porovnanie, osobitná premost'ovacia doložka upravená čl. 333 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ (umožňujúca nahradenie mimoriadneho legislatívneho postupu riadnym legislatívnym postupom) vyžaduje aj zapojenie Európskeho parlamentu, ktorý je Radou EÚ konzultovaný.

6.3 Zhodnotenie uplatniteľnosti revízneho postupu na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ

Analýza poslednej zo skúmaných osobitných premost'ovacích doložiek upravenej v čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ na jednej strane preukázala, že doložka je uplatniteľná na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ, dokonca spomedzi všetkých osobitných premost'ovacích doložiek v najväčšom rozsahu, avšak aj jej uplatnenie je limitované. Obmedzenie je dané tým, že doložkou je možné zmeniť spôsob hlasovania v Rade EÚ výlučne, ak k takémuto hlasovaniu dochádza v rámci posilnenej spolupráce.

Vzhľadom na uvedené, možno na tomto mieste skonštatovať, že:

1. Zjednodušený revízny postup založený na uplatnení osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ neumožňuje zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami).
2. Zjednodušený revízny postup založený na uplatnení osobitnej premost'ovacej doložky upravenej v čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ je určený na revíziu spôsobu hlasovania Rady EÚ, avšak jeho uplatnenie je možné len v rámci posilnenej spolupráce. Ani v tomto rámci ho však nemožno uplatniť na rozhodnutia, ktoré majú vojenské alebo obranné dôsledky. Preto, uplatnenie tejto doložky na revíziu hlasovania Rady EÚ *en bloc* (vo všetkých prípadoch upravených zmluvami) nie je možné.

Záver

Aktuálnosť témy revízie zmlúv a v jej rámci azda najviac diskutovaná zmena spôsobu hlasovania Rady EÚ podnietili aj náš výskum v tejto oblasti. Predkladaný príspevok sa pri tom zamerá na úzko špecifickú oblasť, ktorou je zmena spôsobu hlasovania v Rade EÚ cez zjednodušený revízny postup s osobitným dôrazom na premost'ovacie doložky.

Zámerne sme teda vynechali riadny revízny postup, pri ktorom nie sú žiadne pochybnosti o tom, že je vhodným na akúkoľvek revíziu zmlúv, revíziu spôsobu hlasovania

³⁰ BÖTTNER, R., J. GRINC, J.: *Bridging Clauses in European Constitutional Law, Legal Framework and Parliamentary Participation*, (eBook) Springer, 2018. s. 43.

v Rade EÚ nevynímajúc. Súčasne však ide o pomerne komplikovaný a zdĺhavý postup revízie zmlúv, a preto sme pozornosť upriamili na iné, zmluvami upravené, spôsoby revízie, o ktorých možno legitímne hovoriť ako o jednoduchších, či (za využitia oficiálnej terminológie práva EÚ) ako o zjednodušených.

Keďže v centre pozornosti predkladaného príspevku je revízia spôsobu hlasovania v Rade EÚ, pozornosť sme upriamili len na analýzu tých ustanovení zmlúv, ktoré takúto revíziu umožňujú. To znamená, že sme pozornosť zamerali na revízne postupy upravené v čl. 48 ods. 6 a 7 Zmluvy o EÚ, čl. 31 ods. 3 Zmluvy o EÚ, čl. 312 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ a čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ.

Naším cieľom pri tom bolo, na základe analýzy dotknutých ustanovení (resp. vybraných elementov) zodpovedať nasledujúce otázky:

a) Umožňujú zmluvami upravené zjednodušené revízne postupy zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami)?

Analýza v tejto súvislosti preukázala, že ani jeden zo skúmaných postupov neumožňuje zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami). Pri každom postupe nachádzame väčšie, či menšie obmedzenia, ktoré zabraňujú jeho uplatneniu na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc*.

b) Ktorý zo zjednodušených revíznych postupov je najvhodnejší na realizáciu zmeny spôsobu hlasovania v Rade EÚ s dôrazom na čo najširší okruh oblastí, v ktorých ho možno uplatniť?

Analýza preukázala, že miera uplatniteľnosti jednotlivých skúmaných revíznych postupov (s dôrazom na čo najširší okruh oblastí) je rôzna. Čo do rozsahu, najširšiu mieru použitia sme identifikovali pri zjednodušenom revíznom postupe podľa čl. 48 ods. 7 Zmluvy o EÚ (generálna premost'ovacia doložka umožňujúca zmenu hlasovania v Rade EÚ v celom rozsahu Zmluvy o fungovaní EÚ alebo hlavy V Zmluvy o EÚ s výnimkou rozhodnutí ktoré majú vojenské alebo obranné dôsledky). Pomerne široký je rozsah aj v prípade zjednodušeného revízneho postupu podľa čl. 48 ods. 6 Zmluvy o EÚ (tretia časť Zmluvy o fungovaní EÚ týkajúca sa vnútorných politik a činností EÚ), či zjednodušeného revízneho postupu podľa čl. 333 ods. 1 Zmluvy o fungovaní EÚ (osobitná premost'ovacia doložka umožňujúca zmenu hlasovania Rady EÚ v celom rozsahu zmlúv okrem rozhodnutí, ktoré majú vojenské alebo obranné dôsledky – avšak uplatniteľná len v rámci posilnenej spolupráce). Ani jeden z týchto postupov však sám osebe nebude postačovať na zmenu spôsobu hlasovania v Rade EÚ *en bloc* (teda vo všetkých prípadoch upravených zmluvami).

Aj preto možno v závere skonštatovať, že predpoklad o nemožnosti dosiahnutia zmeny v spôsobe hlasovania Rady EÚ *en bloc* (t. j. vo všetkých prípadoch upravených zmluvami) len na základe zjednodušených revíznych postupov bol správny, a teda výskumnú hypotézu sme potvrdili.

Zoznam použitej literatúry:

Böttner, R.: *The Treaty amendment procedure and the relationship between Article 31(3) TEU and the general bridging clause of Article 48(7) TEU*. In. *European Constitutional Law Review*, Vol. 12, 2016.

Böttner, R., J. GRINC, J.: *Bridging Clauses in European Constitutional Law, Legal Framework and Parliamentary Participation*, (eBook) Springer, 2018.

CRAIG, P., DE BÚRCA, G.: *EU Law: Text, Cases, and Materials. Seventh Edition*. Oxford : Oxford University Press. 2020.

DE WITTE, B.: *Treaty Revision Procedures after Lisbon*. In. BIONDI, A., EECKHOUT, P., RIPLEY, S. (eds.) *EU Law after Lisbon*. Oxford : Oxford University Press, 2015.

GEIGER, R., KHAN, D.- E., KOTZUR, M. et al.: *European Union Treaties. Treaty on European Union, Treaty on the Functioning of the European Union*. Munich: C.H. Beck. Hart, 2015.

LOUIS, J.-V.: *The Unexpected revision of the Lisbon Treaty and the establishment of a European stability mechanism*. In.: Ashiagbor, D., Countouris, N., Lianos, I. (eds.): *The European Union After the Treaty of Lisbon*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

PEERS, S.: *Amending the EU Treaties*. In. R. Schütze, R., Tridimas, T. (eds) *Oxford Principles Of European Union Law: Volume I : The European Union Legal Order*. Oxford : Oxford University Press, 2018.

PEERS, S.: *The Future of EU Treaty amendments*. In. *Yearbook of European Law, Volume 31, Issue 1*, 2012.

PIRIS, J.C.: *The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

SYLLOVÁ, J., PÍTROVÁ, L., PALDUSOVÁ, H.: *Lisabonská smlouva. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010.

TOMÁŠEK, M., TÝČ, V. a kol.: *Právo Evropské unie. 2. aktualizované vydání*. Praha : Leges, 2017.

Stanislav MIHÁLIK - Erik PLOTH: Teoretické a aplikačné aspekty zásady kontradiktórnosti v trestnom konaní¹

Abstrakt

Autori sa v predkladanom príspevku zameriavajú na teoretický a aplikačný rámec zásady kontradiktórnosti v trestnom konaní. Okrem základných teoretických východísk spojených s predmetnou otázkou zameriavajú svoju pozornosť na samotné vymedzenie zásady kontradiktórnosti, rovnako na jej význam s ohľadom na ostatné základné zásady trestného konania. V druhej časti príspevku venujú pozornosť vybraným aplikačným otázkam spojeným so zásadou kontradiktórnosti, osobitne sa zameriavajú na vnímanie anonymných výsluchov svedkov v kontexte kontradiktórneho procesu, rovnako tak výnimkám zo zásady kontradiktórnosti v intenciách trestného konania v Slovenskej republike.

Abstract

In the present paper, the authors focus on the theoretical and application framework of the adversarial principle in criminal proceedings. In addition to the basic theoretical starting points associated with the question, they focus their attention on the very definition of the principle of adversariality, as well as on its meaning with respect to other basic principles of criminal procedure. In the second part of the paper, they pay attention to selected application questions connected with the principle of adversariality, they particularly focus on the perception of anonymous witness examinations in the context of an adversarial process, as well as exceptions to the principle of adversariality in criminal proceedings in the Slovak Republic.

Kľúčové slová: zásada kontradiktórnosti, trestné konanie, anonymné výsluchy svedkov, výnimky zo zásady kontradiktórnosti

Key words: adversarial principle, criminal proceedings, anonymous examination of witnesses, exceptions to the adversarial principle

VZOR CITÁCIE: [Doplní redakcia]

Autori:

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie a
kriminalistiky
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo námestie 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

Mgr. Erik Ploth
Katedra trestného práva, kriminológie a
kriminalistiky
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo námestie 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
erik.ploth@flaw.uniba.sk

¹Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.

Úvod

Kontradiktórnosť možno všeobecne označiť ako pravidlo prirodzeného práva ovládajúce každé súdne konanie.² Anglický preklad pojmu *contradiction* – nesúlad, rozpor,³ evokuje, že v kontradiktórnom konaní musia stáť proti sebe subjekty s protikladnými tvrdeniami. „*Podstatu kontradiktórnosti tvorí súperenie strán, vedenie procesu formou sporu. Základným sporom v trestnom procese je spor medzi obžalobou a obvineným, vedľajším sporom je spor medzi obvineným a poškodeným.*“⁴ Nad nimi stojí súd ako nezávislý a nestranný riešiteľ sporu. Právny význam kontradiktórnosti značí, že ide o niečo proti istému tvrdeniu, teda že sa niekomu oponuje tvrdením opaku toho, čo hovorí.⁵ Kým L. Kurilovská radí kontradiktórnosť k zásadám uplatňujúcim sa na hlavnom pojednávaní,⁶ J. Ivor ju začleňuje k všeobecným zásadám trestného konania,⁷ zatiaľ čo napríklad J. Svák ju považuje za zásadu dokazovania.⁸ M. Gregor uvádza, že „*kontradiktórnosť sa prejavuje typicky v konaní pred súdom, v rámci hlavného pojednávania a na ňom vykonaného dokazovania. Táto skutočnosť necháva vyniknúť konfrontácii medzi tvrdeniami obvineného a obžaloby, ktorú pred súdom zastupuje v mene štátu prokurátor.*“⁹ Je nepochybné, že zásada kontradiktórnosti je vo veľkej miere viazaná na hlavné pojednávanie, avšak nemožno ju obmedziť iba takto, pretože jej miesto je výrazné rovnako v prípravnom konaní,¹⁰ preto je na mieste konštatovať, že jej definícia v právnej vede nie je z dôvodu rôzneho chápania jej obsahu jednoznačná.¹¹

Prvú časť príspevku tvoria teoretické prístupy k zásade kontradiktórnosti. V druhej časti príspevku sa autori zameriavajú na zásadu kontradiktórnosti s ohľadom na jej aplikačný rámec, primárne v súvislosti s otázkami, ktoré na ňu nadväzujú a môžu v praxi pôsobiť problematcky. V samotnej podstate sa potom autori venujú dvom základným líniám, v prvom rade je to problematika tzv. anonymných (resp. utajovaných) svedkov, konkrétne s ohľadom na konotácie predmetnej zásady v súvislosti s realizovaním predmetného dôkazného prostriedku (aj v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva; ďalej aj „ESLP“), najmä s ohľadom na to, v akom rámci (prípadne akým spôsobom) možno aj v daných prípadoch rešpektovať hranice konceptu kontradiktórnosti. Druhou líniou sú potom výnimky vzťahujúce sa na zásadu kontradiktórnosti, ktoré sú v trestnom konaní identifikovateľné, špeciálne s ohľadom na ich aplikačný rámec.

² REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002. ISBN 80-8619-957-6. str. 147.

³ KUNÁK, J. *ANLIGCKO-SLOVENSKÝ právny slovník*. BRATISLAVA: WOLTERS KLUWER, 2018. ISBN 978-80-8168-878-2. str. 64.

⁴ KURILOVSKÁ, L. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVICEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, ISBN 978-80-89603-88-6. str. 34.

⁵ JOUANNET, E. *Le principe du contradictoire devant les juridictions internationales*. In: FABRI, H. R., SOREL, J. M.

(eds.), *Le principe du contradictoire devant les juridictions internationales*. Paris: Pedone, Coll. *Contentieux International*, 2004, ISBN: 978-2233004505. str. 177.

⁶ KURILOVSKÁ, L., In: ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016. ISBN 978-80-8173-020-7. str. 40.

⁷ IVOR, J., In: IVOR, J., ZÁHORA, J. *Repetitórium trestného práva. 4. vydanie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-571-0025-6. str. 123.

⁸ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. I. zväzok*. Bratislava: Eurokódex, 2011. ISBN 978-80-89447-44-2. str. 458

⁹ GREGOR, M. *Vybrané aspekty kontradiktórnosti v trestnom konaní*. In: ComenIUS časopis. [elektronický zdroj], 2017, ISSN 2454-0846 [cit. 17.09.2022]. Dostupné na <<https://comeniuscasopis.flaw.uniba.sk/2017/04/12/vybrane-aspekty-kontradiktornosti-v-trestnom-konani/>>

¹⁰ Napríklad právo účasti na vyšetrovacích úkonoch, právo klásť otázky pri výsluchu, atď.

¹¹ OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-8960-321-3. str. 14.

1. Teoretické prístupy k zásade kontradiktórnosti v trestnom konaní

Všetky zásady trestného práva je nutné vnímať vo vzájomných súvislostiach. S niektorými z nich je zásada kontradiktórnosti tak spätá, že by bez nich nemala zmysel.¹² Preto ju nie je možné vykladať izolovane od iných základných zásad, napríklad od práva na spravodlivý súdny proces, ktorý tiež zahŕňa zásadu práva na obhajobu. Toto právo má v trestnom konaní zaručiť, že všetky procesné práva osoby budú dodržané, a že bude zaručený dohľad nad zákonným spôsobom priebehu celého trestného konania.¹³ K tomu P. Šamko uvádza, že „zásadu kontradiktórnosti nie je možné stotožňovať len so súperením strán v anglosaskej podobe, pretože táto zásada je širšia a tvorí ju niekoľko ďalších zásad, ... zásada verejnosti, ústnosti, bezprostrednosti, či rovnosti strán.“¹⁴

Z rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vyplýva, že v rámci práva na obhajobu, ako základnej zložky spravodlivého procesu, musí mať obvinený možnosť aspoň raz kontradiktórnym spôsobom vypočuť svedka, výpoveď ktorého má podstatný význam pre rozhodnutie. Obvinený, resp. jeho obhajca, musí mať vždy reálnu možnosť realizovať svoje právo na obhajobu a je len na ňom, či ho využije. Obvinený tak môže urobiť až potom, ako bol riadne upovedomený o čase a mieste vykonania výsluchu konkrétneho svedka. Iba všeobecné poučenie obvineného o možnosti zúčastniť sa vyšetrovacích úkonov podľa § 213 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“) nemožno považovať za dostatočné, pretože takéto poučenie nezohľadňuje povinnosť policajta, vyplývajúcu mu z § 213 ods. 3 Trestného poriadku, ktorú musí aplikovať vo vzťahu k obvinenému, ktorý nemá obhajcu a nezohľadňuje ani povinnosť podľa § 263 ods. 3 písm. a), ods. 4 Trestného poriadku. Spomenuté zákonné ustanovenia spolu úzko súvisia, a preto musia byť aplikované v jednote a nie izolovane. Iba tak možno docieľiť, aby výsluch svedka bol v súlade nielen s našim Trestným poriadkom, ale aj s Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“). Obvinený sa môže vzdať práva účasti na úkone, podmienkou však je, že o tomto úkone bol riadne a včas upovedomený.¹⁵

Rekodifikáciou trestného práva procesného v roku 2005 sa počítalo s výrazným posilnením kontradiktórnych prvkov trestného konania, no tiež s aplikáciou odklonov v konaní.¹⁶ Priniesla nový inštitút dohody o uznaní viny a prijatí trestu. J. Mulák neočakáva dosiahnutie využiteľnosti tohto inštitútu v krajinách s kontinentálnym systémom práva tak, ako tomu je v krajinách s angloamerickým systémom, vzhľadom na koncepčný rozdiel v poňatí základných zásad trestného konania, keď kontinentálny systém, dbá na zásady materiálnej pravdy, vyhládavacu a voľného hodnotenia dôkazov, čím neumožňuje chápať dokazovanie tak, ako je ponímané v angloamerickom modeli, teda klásť dôraz predovšetkým na vyhlásenie obvineného a do istej miery kapitulovať pred ďalším hľadaním pravdy,¹⁷ hoci Bieńkowska vníma kontradiktórnosť ako optimálnu podmienku pre detekciu materiálnej pravdy.¹⁸ Za účelom zistenia využívania odklonu vo forme dohody o uznaní viny a prijatí trestu v podmienkach Slovenskej republiky sme sa so žiadosťou o informácie obrátili na Analytické

¹² BRIATKOVÁ, M. *Princíp kontradiktórnosti v prípravnom trestnom konaní*. In: Projustice. [elektronický zdroj], 2021, ISSN 1339-1038 [cit. 17.09.2022]. Dostupné na <<https://www.projustice.sk/trestne-pravo/princip-kontradiktornosti-v-pripravnom-trestnom-konani>>

¹³ KLIMEK, L. *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-8168-601-6. str. 144.

¹⁴ ŠAMKO, P. *Kontradiktórnosť hlavného pojednávania (niektoré teoretické a praktické problémy)*. In: Právne listy. [elektronický zdroj], 2013, [cit. 17.09.2022]. Dostupné na <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy>>

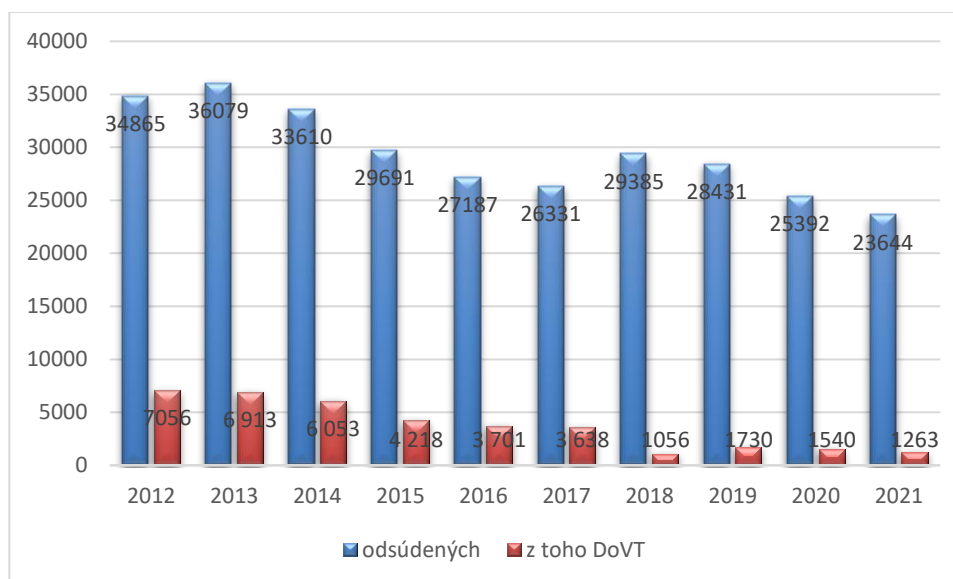
¹⁵ R 25/2012, R 9/2012

¹⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

¹⁷ MULÁK, J. *Prvky angloamerického modelu trestného řízení a jejich projevy v kontinentálním modelu trestního řízení*. In: Paneurópske právnické listy. č. 01/2020. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2020, ISSN 2644-450X [cit. 16.09.2022]. Dostupné na <<https://www.paneuropekepravnickelisty.sk/index.php/mulak-j/>>

¹⁸ BIENKOWSKA, B. *Wybrane zagadnienia „prawa stron do sporu” w polskim procesie karnym*. Studia Iuridica, 1997, roč. XXXIII, str. 21.

centrum Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré vedie a spracováva štatistické dáta na podklade súdnych rozhodnutí. Tieto údaje sme spracovali aj do prehľadného grafického zobrazenia.

Graf č. 1 – prehľad o počte odsúdených v Slovenskej republike za obdobie 2012-2021

Z grafu nám vyplýva, že za obdobie rokov 2012-2021 v štatistikách evidujeme pokles celkovej kriminality, keď z počtu 34 865 odsúdených v roku 2012 sme sa s výnimkou rokov 2017 a 2018 postupným klesaním dostali na počet 23 644 odsúdených v roku 2021. Z uvedených počtov odsúdených za jednotlivé roky uvádzame výpočet, v koľkých prípadoch došlo k odsúdeniu schválením dohody o vine a treste. V rokoch 2012-2014 to bolo v priemere 19 % odsúdených, v rokoch 2015-2017 to kleslo na 14 %. Výraznejší prepád v počte schválených dohôd o vine a treste evidujeme v roku 2018 – 3,5 % odsúdených, pričom od roku 2019 do konca sledovaného obdobia tento inštitút predstavuje približne 6 %.

Dodržiavanie kontradiktórnosti však nie je absolútne a existujú zákonné výnimky, ktoré sú upravené napríklad v § 263 ods. 3 písm. a), písm. b) Trestného poriadku.¹⁹ Podľa Chyla je zásada kontradiktórnosti potlačená aj právom súdu v prípade pochybností zasiahnuť do dokazovania a vykonať dôkaz, ktorý strany nenavrhl. Zároveň však uvádza, že „v súlade so zásadami oficiality a zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností je dostatočne odôvodnené takéto narušenie zásady kontradiktórnosti z dôvodu záruky spravodlivého rozhodnutia.“²⁰ V tejto súvislosti poukazujeme na rozhodovaciu činnosť, v ktorej sa súd s predmetným vysporiada. Išlo o trestné konanie, v ktorom bola výška spôsobenej škody určená stanoviskom riaditeľa príspevkovej organizácie v rámci prípravného konania, pričom toto nebolo považované za postačujúce, avšak žiadna zo strán nenavrhl vypracovanie znaleckého posudku. Súd preto konštatoval, že „...pre zložitost' objasňovanej skutočnosti doplní dokazovanie znaleckým posudkom, na ktorý účel pribral súdneho znalca s požadovanou kvalifikáciou, a to v súlade s § 2 odsek 11 Trestného poriadku. V zmysle uvedeného zákonného ustanovenia súd môže doplniť dokazovanie aj z vlastnej iniciatívy, čím nestráca postavenie nestranného riešiteľa sporu.“²¹

¹⁹ R 9/2012.

²⁰ CHYLO, J. *Uplatňovanie kontradiktórnosti v rekodifikovanom Trestnom poriadku*. In: Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z praxe. 1. vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2011. ISBN: 978-80-89447-57-2. str. 189.

²¹ Uznesenie Okresného súdu Nitra sp. zn. 5T/5/2019 zo dňa 08.09.2022.

2. K praktickým súvislostiam zásady kontradiktórnosti – vybrané aplikačné problémy

Ako bolo uvedené v úvode, v rámci praktickej aplikácie zásady kontradiktórnosti zameriame svoju pozornosť na dve základné línie. Tou prvou je už spomenutý výsluch anonymných (prípadne utajovaných) svedkov,²² druhou sú identifikovateľné výnimky zo zásady kontradiktórnosti v podmienkach Trestného poriadku.

Je nesporné, že kontradiktórnosť, ako jedna zo základných zásad trestného konania, má v podmienkach trestného konania nespočetne veľa prejavov, spravidla prostredníctvom interagovania s inými základnými zásadami. V podmienkach nami rozoberanej problematiky sa špecificky zameriame na jej prejavy v procese dokazovania s dopadom na výsluch svedka. Práve nezabezpečenie kontradiktórnosti v súvislosti s vykonávaním dôkazov býva častým pochybením, a to bez ohľadu na to, či hovoríme o línii nadnárodnej (resp. rozhodovacej činnosti ESĽP), prípadne národnej. Uvedené možno konštatovať napriek faktu, že kontradiktórnosti, konkrétne jej ponímaniu a aplikačnému rámcu, je venovaná v podmienkach judikatúry a rozhodovacej činnosti náležitá pozornosť.

Pokiaľ sa chceme venovať nadväzujúcim otázkam, v prvom rade je potrebné ustáliť (v zmysle konštantnej rozhodovacej činnosti), kedy možno považovať výsluch svedka za kontradiktórny. V rámci uvedeného možno vychádzať z rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej aj „Ústavný súd SR“) argumentačne podopreť rozhodovacou činnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva,²³ v zmysle ktorej platí, že výsluch svedka by mal byť spravidla (akceptujúc výnimky) vykonaný na verejnom hlavnom pojednávaní, za prítomnosti obvineného, za účelom zachovania práva na kontradiktórny postup. Spomenutou výnimkou, ktorá plne korešponduje s čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru, je využitie výpovede svedka realizovanej vo fáze prípravného konania (ako neverejnej časti trestného konania), a to za predpokladu, že bolo rešpektované právo obhajoby (v zmysle čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru). Pokiaľ by však takáto výpoveď svedka mala povahu jediného usvedčujúceho dôkazu, prípadne dôkazu s rozhodujúcim významom, takýto výsluch svedka musí byť realizovaný až vo fáze prípravného konania po vznesení obvinenia, prípadne, ak bol svedok vypočutý pred týmto momentom, po vznesení obvinenia je potrebné takto vypočutého svedka vypočuť znova (resp. prepočuť).²⁴ Len za rešpektovania takéhoto postupu možno hovoriť o realizovaní práva na kontradiktórny postup (respektíve práva obvineného na obhajobu).²⁵ Za zákonný však možno považovať aj výsluch svedka realizovaný v štádiu pred vznesením obvinenia, z čoho konštantne vychádza aj Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej aj „Najvyšší súd SR“),²⁶ východiskovým predpokladom je v tomto prípade jeho realizácia vo fáze po začatí trestného stíhania (teda pokiaľ je už vedené trestné stíhanie „vo veci“). S ohľadom na zásadu kontradiktórnosti je potrebné si uvedomiť, že faktické nedodržanie kontradiktórnosti v naposledy spomenutom prípade nemôže byť prekážkou vykonaného výsluchu, nakoľko

²² V odbornej literatúre možno identifikovať obe pomenovania. Napr. v SZABOVÁ, E., ŠIROKÝ, T. *Kontradiktórnosť a aktuálne problémy plynúce z jej uplatňovania v trestnom konaní*. In: MARKOVA, V. ed. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Zborník príspevkov z 10. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022. ISBN 978-80-8054-953-4. s. 187 a nasl. prípadne ŠUTERA, P. *Využitie výpovedí anonymných svedkov vo svetle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*. In: MARKOVA, V. ed. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Zborník príspevkov z 10. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022. ISBN 978-80-8054-953-4. s. 194 a nasl.

²³ Napr. *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. marca 2005*, sp. zn. I. ÚS 140/04 s odkazom na rozsudok *Kostovski v. Holandsko*.

²⁴ K aplikačným problémom súvisiacim s otázkou prepočúvania svedkov pozri napr. KURILOVSKÁ, L., ŠANTA, J. *Vybrané aplikačné problémy prípravného konania v súčasnosti*. In: KURILOVSKÁ, L., KRÁSNA, P., eds. *Efektívnosť prípravného konania - výzvy a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021. ISBN 978-80-8054-926-8. s. 99 a nasl.

²⁵ Napr. v *Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 7. decembra 2009*, sp. zn. Tpj 63/2009.

²⁶ K tomu pozri *tamtiež*.

vykonanie v zmysle kontradiktórneho postupu ani neprichádzalo s ohľadom na štádium prípravného konania do úvahy.

Ako sú však uvedené východiská zásady kontradiktórnosti akceptované v súvislosti s výsluchmi osobitných skupín svedkov, špecificky vo vzťahu k tzv. utajeným (anonymným svedkom)? Z hľadiska výkladového je od utajeného svedka potrebné odlišovať svedka ohrozeného a svedka chráneného, nakoľko pojmy ohrozený svedok a chránený svedok majú svoju legálnu definíciu v zmysle zákona č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, konkrétne v zmysle § 2. Na strane druhej, pojem utajený svedok je spojený s Trestným poriadkom, a hoci nenachádzame jeho legálnu definíciu, zákonodarca vymedzuje vo vzťahu k predmetnému subjektu osobitný procesný postup v zmysle § 136 ods. 2 a 3 Trestného poriadku. V zmysle uvedeného ustanovenia platí, že „Ak je dôvodná obava, že oznámením totožnosti, bydliska, prípadne miesta pobytu svedka je ohrozený jeho život, zdravie, telesná integrita alebo ak také nebezpečenstvo hrozí jemu blízkej osobe, môže sa svedkovi povoliť, aby neuvádzal údaje o svojej osobe. Na hlavnom pojednávaní však musí uviesť, ako sa oboznámil so skutočnosťami, o ktorých vypovedal. Materiály, ktoré umožňujú zistenie totožnosti takého svedka, sa ukladajú na prokuratúre a v konaní pred súdom u predsedu senátu. Do spisu sa zakladajú len vtedy, ak ohrozenie pominie. Aj takému svedkovi v prípade potreby možno položiť otázky o okolnostiach, ktoré sa týkajú jeho hodnovernosti, a tiež otázky týkajúce sa jeho vzťahu k obvinenému alebo poškodenému.“²⁷ rovnako je potom potrebné vychádzať z toho, že „Pred výsluchom svedka, ktorého totožnosť má zostať utajená, vykoná orgán činný v trestnom konaní a súd v záujme ochrany svedka podľa potreby opatrenia, ako sú najmä zmena vzhľadu a hlasu svedka, prípadne vykoná jeho výsluch s využitím technických zariadení vrátane videokonferenčného zariadenia“.²⁸ V konaní pred súdom dáva na takýto postup súhlas predseda senátu, v prípravnom konaní prokurátor. Preto sa naskytá otázka, či je takýto postup k súlade s konceptom kontradiktórnosti (v kontúrach, ako bol popísaný vyššie), prípadne či priebeh takéhoto výsluchu nemá dopad aj na jeho samotný priamy a bezprostredný výkon (vo vzťahu ku konfrontácii s obvineným).

V danom rámci je totiž potrebné vychádzať z toho, že nesporne dochádza ku kolízii ústavne garantovaných práv, na strane jednej práva na obhajobu (vo vzťahu k osobe obvinenej), na strane druhej práva na ochranu života a zdravia osoby svedka (pokiaľ ako účel postavenia utajeného svedka vnímame práve uvedené).²⁹ Uvedené je potrebné primerane pomerovať, ideálne prostredníctvom testu proporcionality, a nakoľko je právo na obhajobu dotknuté (pričom dotknutý je samotný kontradiktórny postup), je potrebné prihliadať na to, akým spôsobom výpoveď takéhoto utajeného svedka vplýva na preukázanie viny obvineného (a tým pádom na jeho usvedčenie). Z toho potom logicky vyplýva, v zmysle doposiaľ uvedeného, že „...v prípade, že výpovede utajených svedkov sú jedinými, resp. rozhodujúcimi dôkazmi o vine obžalovaného, nie sú tieto dôkazy postačujúce na prijatie záveru o vine obžalovaného. Právo na obhajobu je súčasťou práva na spravodlivé súdne konanie. Preto takýto zásah do obhajobných práv je podľa názoru ústavného súdu, korešpondujúceho citovanej judikatúre ESLP, vždy zároveň neprípustným zásahom do práva na spravodlivé súdne konanie. Súdne konanie, výsledkom ktorého je uznanie viny obžalovaného len, resp. v prevažnej miere založené na výpovedi utajených svedkov, nemožno považovať za spravodlivé v zmysle čl. 6 dohovoru“.³⁰ Nastolená argumentácia pri tom nemá svoj základ len v podmienkach argumentácie Ústavného súdu SR, ale obdobne aj v zmysle východísk Ústavného súdu Českej republiky,³¹ nakoľko inštitút „anonymných svedkú... omezuje možnosť

²⁷ § 136 ods. 2 Trestného poriadku.

²⁸ § 137 ods. 3 Trestného poriadku.

²⁹ Uvedená argumentácia podporená napr. Nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 22. septembra 2011, sp. zn. IV. ÚS 268/2011.

³⁰ Tamtiež.

³¹ Napr. Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 9. februára 2006, sp. zn. III.ÚS 499/04.

obžalovaného verifikovať pravdivosť vŕči nĕmu smĕřující svĕdeckĕ vŕpovĕdi, protože vylučuje možnost vyjádřit se k osobĕ svĕdka a k jeho vĕrohodnosti. Omezuje tedy jeho práva na obhajobu, je v rozporu s principem kontradiktornosti procesu i s principem rovnosti účastníkŕ. Opĕtovne sa potom dostávame do rámca vzájomnej kolízie garantovaných práv, pričom východiskom pre nastolenie riešenia uvedenej kolízie má byť vedená minimalizáciou zásahu do niektorého z nich. V prípade utajených svedkov môže byť takýto zásah odôvodnený opodstatnenosťou predmetného dôkazného prostriedku (teda výsluchu), avšak, ako sme uviedli, vo vzťahu k vine obžalovaného nemôže vystupovať predmetný dôkaz ako dôkaz osamotený, jediný.

Pokiaľ realizujeme záujem na vymedzení inštitútu anonymného svedka v kontexte rámca zásady kontradiktornosti aj v podmienkach nadnárodného vnímania, nemožno opomenúť kontext rozhodovacej činnosti ESLP. V danom rámci platí, že aj Najvyšší súd SR vo svojej rozhodovacej činnosti analogicky poníma tieto východiská,³² v rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu SR však nájdeme aj odchyľujúce sa názory, napríklad v tom zmysle, že bezprostrednosť výsluchu (a jeho priamosť) nie je vykonaním výsluchu svedka prostredníctvom videokonferenčného zariadenia dotknutá (aj s ohľadom na prítomnosť náhradného sudcu ako garanta bezprostrednosti), ergo uvedené nie prekážkou uplatnenia práv obžalovaných.³³ Uvedenú argumentáciu si v konečnom dôsledku osvojil aj Ústavný súd SR,³⁴ je potrebné však konštatovať, že predmetné rozhodnutie nie je vnútorne vo vzťahu k predmetnej veci úplne konzistentné. Vo vzťahu k zásade kontradiktornosti (a k rámci jej akceptovania) však možno v zmysle uvedeného konštatovať, že vykonanie výsluchu (utajeného) svedka prostredníctvom spomenutého videokonferenčného zariadenia nevyklučuje použiteľnosť takéhoto dôkazu *en bloc*, a hoci je procesné postavenie obvineného (resp. obžalovaného) v danom rámci dotknuté, možnosť kontradiktórneho postupu zostáva zachovaná (a aprobovaná práve prítomnosťou náhradného sudcu v súvislosti s predmetným úkonom v trestnom konaní). Napokon už samotné rozhodovanie o procesnom postavení utajeného svedka by malo podliehať pomerovaniu ústavne garantovaných limitov, a to v záujme, aby nedochádzalo k nadužívaniu tohto inštitútu, práve s ohľadom na jeho zásah do konceptu kontradiktornosti trestného konania.

Druhou základnou líniou nahliadania na limity zásady kontradiktornosti v kontexte aplikačnej praxe (v súvislosti s výsluchmi svedkov) sú výnimky z tejto zásady konštituované Trestným poriadkom. Aj v danom prípade platí (ako aj v súvislosti s rozoberanou problematikou anonymných svedkov), že uvedené výnimky sú odôvodnené ochranou práv kolidujúcich s právom obvineného na kontradiktórny postup. Základnou skupinou takýchto výnimiek z kontradiktórneho postupu sú výpovede svedkov, ktoré majú povahu neodkladného alebo neopakovateľného úkonu v zmysle § 263 ods. 3 písm. b) Trestného poriadku, pričom v zmysle konštantnej judikatúry majú takúto povahu aj výsluchy svedkov mladších ako 18 rokov.³⁵ S ohľadom na predmetnú situáciu je výnimka zo zásady kontradiktornosti konštruovaná aj s ohľadom na osobu, na ktorej má byť výsluch vykonaný. Základným kritériom

³² Takýmto podkladom je napr. Rozhodnutie Veľkej komory vo veci Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému Kráľovstvu z 15. decembra 2011, hoci je vo svojej podstate venované svedkom neprítomným, nie nevyhnutne utajeným, podstatou je vplyv samotnej skutočnosti na právne postavenie obvineného. ESLP v danom prípade konštituoval trojprvkový test zlučiteľnosti usvedčenia páchatel'a na podklade výsluchu takéhoto svedka so samotným čl. 6 ods. 1, ods. 3 písm. d) Dohovoru, pričom prístup ESLP k jednotlivým krokom testu je v tomto prípade diferencovaný. „V prvom kroku musí súd zistiť, či existoval závažný dôvod pre utajenie totožnosti svedka, v druhom kroku musí súd posúdiť, či výsluch takéhoto svedka bol výlučným alebo rozhodujúcim základom pre odsúdenie obvineného a v treťom kroku je potrebné zistiť, či existovali dostatočné vyvažujúce faktory, vrátane silných procesných záruk, ktoré kompenzovali problémy spôsobené obhajobe v dôsledku prijatia takejto výpovede a či zaistili, že konanie ako celok bolo spravodlivé“. K tomu pozri Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. februára 2021, sp. zn. 4 Tdo 66/2019.

³³ K tomu pozri Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 26. novembra 2014, sp. zn. 2 To 9/2014.

³⁴ K tomu pozri Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 8. novembra 2016, sp. zn. III. ÚS 758/2016.

³⁵ K tomu napr. Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 7. decembra 2009, sp. zn. Tpj 63/2009.

odôvodňujúcim kolidovanie s právom na kontradiktórny postup je záujem na mravnom vývoji, na zachovaní osobnej integrity, primárne sa však spája so zamedzením druhotnej viktimizácie.

Práve čítanie zápisnice o výsluchu svedka predstavuje významné kritérium ovplyvňujúce vedenie trestného konania kontradiktórnym spôsobom, uvedené je potom dôvodom, že k takémuto môže dôjsť len marginálne za splnenia podmienok stanovených Trestným poriadkom (primárne s ohľadom na § 236 Trestného poriadku). Realizovanie rámca zásady kontradiktórnosti na hlavnom pojednávaní v miere absolútnej je tým ovplyvnené, modifikované. Takýmito prípadmi však nie sú situácie, kedy svedok vystupoval v trestnom konaní ako spoluobvinený, hoci bola jeho vec vylúčená na samostatné konanie; svedok odmietol vypovedať na hlavnom pojednávaní odvolávajúc sa na dikciu § 130 ods. 2 Trestného poriadku, pričom sa tohto práva vyslovene v štádiu prípravného konania nevzdal; pokiaľ výsluch svedka odporuje príslušným ustanoveniam Trestného poriadku a takéto porušenie objektívneho práva je podkladom pre absolútnu neúčinnosť takéhoto dôkazu; výsluch svedka bol v prípravnom konaní realizovaný bez upovedomenia obhajcu obvineného, pričom tento si uplatnil právo zúčastňovať sa vyšetrovacích úkonov – pričom takýmto postupom dochádza k porušeniu práva obvineného na obhajobu.³⁶

Záver

V tomto príspevku s názvom Teoretické a aplikačné aspekty zásady kontradiktórnosti v trestnom konaní sa zaoberáme jednou zo základných zásad trestného konania – kontradiktórnosťou. V prvej časti sme sa zamerali na jej teoretické vymedzenie s poukazom na myšlienky viacerých teoretikov, no tiež súdnu prax. Z informácií poskytnutých Analytickým centrom Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky sme vytvorili grafické zobrazenie o počte odsúdených za obdobie posledných 10 rokov s poukazom na dáta o počte schválených dohôd o vine a treste. Zistili sme, že využívanie odklonu vo forme uzavretia dohody o vine a treste predstavovalo v rokoch 2012-2017 14 - 20 % z počtu odsúdených, avšak od roku 2018 tento počet klesol na 3,5 - 6 %. Nedisponujúc údajmi o využívaní tohto odklonu v krajinách s angloamerickým systémom práva nemôžeme hodnotiť Mulákovu predikciu, ktorú sme uviedli v prvej časti, avšak vzhľadom na pomerne nízku aplikáciu, najmä v posledných 4 rokoch, je namieste sa k myšlienke pripojiť.

V druhej časti práce sme sa zamerali na aplikačné súvislosti zásady kontradiktórnosti v praxi. V prvom rade išlo o deskripciu výsluchu anonymných svedkov, kedy dochádza k stretu zásady kontradiktórnosti trestného konania s ústavne garantovanou ochranou zdravia a života človeka (svedka). Uvádzame náhľad na judikatúru v súvislosti s využívaním výsluchov anonymných svedkov v trestnom konaní aj s poukazom na rozhodovacia činnosť ESLP. Následne sme sa venovali výpovediam svedkov majúcich povahu neodkladného alebo neopakovateľného úkonu, ktoré predstavujú výnimku zo zásady kontradiktórnosti upravenej priamo Trestným poriadkom.

Cieľom práce bolo priblížiť niektoré súvislosti jednej zo základných zásad trestného konania – kontradiktórnosti, ktorej zmyslom je súperenie strán sporu a dosiahnutie priaznivého výsledku (rozhodnutia) vo svoj prospech. Poukázali sme na vybrané teoretické a aplikačné aspekty, so zreteľom na jej výnimky v rámci trestného konania.

³⁶ SZABOVÁ, E., ŠIROKÝ, T. *Kontradiktórnosť a aktuálne problémy plynúce z jej uplatňovania v trestnom konaní*. In: MARKOVA, V. ed. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Zborník príspevkov z 10. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022. ISBN 978-80-8054-953-4. s. 187.

Použitá literatúra

Knižné publikácie

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016. ISBN 978-80-8173-020-7. 438 s.

ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, ISBN 978-80-89603-88-6. 1232 s.

IVOR, J., ZÁHORA, J. *Repetitórium trestného práva. 4. vydanie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-571-0025-6. str.123.

KLIMEK, L. *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN: 978-80-8168-601-6. 268 s.

KUNÁK, J., *ANLIGCKO-SLOVENSKÝ právny slovník*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-8168-878-2. 316 s.

OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-89603-21-3. 232 s.

REPÍK, B., *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002. ISBN 80-8619-957-6. 264 s.

SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. I. zväzok*. Bratislava: Eurokódex, 2011. ISBN 978-80-89447-44-2. 520 s.

Odborné články

BENČÍK, T. *Zníženie časovej náročnosti prípravného konania odstránením nadbytočného opakovania výsluchov svedkov*. In: KURILOVSKÁ, L., KRÁSNÁ, P., eds. *Efektívnosť prípravného konania - výzvy a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021. s. 3 - 15. ISBN 978-80-8054-926-8.

BIENKOWSKA, B. *Wybrane zagadnienia „prawa stron do sporu” w polskim procesie karnym*. *Studia Iuridica*, 1997, roč. XXXIII, str. 21-34.

BRIATKOVÁ, M. *Princíp kontradiktórnosti v prípravnom trestnom konaní*. In: *Projustice*. [elektronický zdroj], 2021, ISSN 1339-1038, [cit. 17.09.2022]. Dostupné na <<https://www.projjustice.sk/trestne-pravo/princip-kontradiktornosti-v-pripravnom-trestnom-konani>>

GREGOR, M. *Vybrané aspekty kontradiktórnosti v trestnom konaní*. In: *Comenius časopis*. [elektronický zdroj], 2017, ISSN 2454-0846 [cit. 17.09.2022]. Dostupné na <https://comenius.casopis.flaw.uniba.sk/2017/04/12/vybrane-aspekty-kontradiktornosti-v-trestnom-konani/>

CHYLO, J. *Uplatňovanie kontradiktórnosti v rekodifikovanom Trestnom poriadku*. In: *Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z praxe*. 1. vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2011. ISBN: 978-80-89447-57-2. str. 185-193.

JOUANNET, E. Le principe du contradictoire devant les juridictions internationales. In: FABRI, H. R., SOREL, J. M. (eds.), Le principe du contradictoire devant les juridictions internationales. Paris: Pedone, Coll. Contentieux International, 2004, ISBN: 978-2233004505. str. 177-195.

KURILOVSKÁ, L., ŠANTA, J. *Vybrané aplikačné problémy prípravného konania v súčasnosti*. In: KURILOVSKÁ, L., KRÁSNÁ, P., eds. Efektívnosť prípravného konania - výzvy a perspektívy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021. s. 99 - 110. ISBN 978-80- 8054-926-8.

MULÁK, J. *Prvky angloamerického modelu trestného řízení a jejich projevy v kontinentálním modelu trestného řízení*. In: Paneurópske právnické listy. č. 01/2020. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2020, ISSN 2644-450X [cit. 16.09.2022]. Dostupné na <<https://www.paneuropskepravnickelisty.sk/index.php/mulak-j/>>

SZABOVÁ, E., ŠIROKÝ, T. *Kontradiktórnosť a aktuálne problémy plynúce z jej uplatňovania v trestnom konaní*. In: MARKOVA, V. ed. Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 10. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022. s. 181 - 193. ISBN 978-80-8054-953-4.

ŠAMKO, P. *Kontradiktórnosť hlavného pojednávania (niektoré teoretické a praktické problémy)*. In: Právne listy. [elektronický zdroj], 2013, [cit. 17.09.2022]. Dostupné na <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy>>

ŠUTERA, P. *Využitie výpovedí anonymných svedkov vo svetle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*. In: MARKOVA, V. ed. Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 10. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022. s. 194 - 201. ISBN 978-80-8054-953-4.

Právne predpisy Slovenskej republiky

Zákon č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Dôvodová správa k zákonu č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Rozhodnutia súdov

Rozsudok Kostovski v. Holandsko z 20.11.1989, séria A, č. 166

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. marca 2005, sp. zn. I. ÚS 140/04

Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 9. februára 2006, sp. zn. III.ÚS 499/04

Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 7. decembra 2009, sp. zn. Tpj 63/2009

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 22. septembra 2011, sp. zn. IV. ÚS 268/2011

Rozhodnutie Veľkej komory vo veci Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému Kráľovstvu z 15. decembra 2011

R 25/2012

R 9/2012

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 26. novembra 2014, sp. zn. 2 To 9/2014

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 8. novembra 2016, sp. zn. III. ÚS 758/2016

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. februára 2021, sp. zn. 4 Tdo 66/2019

Uznesenie Okresného súdu Nitra sp. zn. 5T/5/2019 zo dňa 08.09.2022

Andrej PORUBAN: Prechod práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov dočasne pridelených zamestnancov pri prevode hospodárskej jednotky

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá otázkou prechodu práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov dočasne pridelených agentúrnych zamestnancov.

Abstract

This paper deals with question of transfer of rights and obligations resulting from employment relationships of temporary agency employees.

Kľúčové slová

dočasne pridelený agentúrny zamestnanec, prechod práv a povinností, prevod hospodárskej jednotky

Key words

temporary agency employee, transfer of rights and obligations, transfer of undertaking,

Autor:

JUDr. Andrej Poruban, PhD.
Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v
Trenčíne
Študentská 2
911 50 Trenčín
Slovenská republika
andrej.poruban@tnuni.sk

Úvod

Prechod práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov je bežnou súčasťou ekonomickej reality. V (post)covidovej dobe možno očakávať, že ešte viac bude dochádzať k štrukturálnym zmenám na strane zamestnávateľa. Predaje, fúzie, nájmy, prevody činnosti či iné transakcie môžu ovplyvňovať pracovnoprávne vzťahy dotknutých zamestnancov, a to nielen kmeňových ale aj agentúrnych. Napriek svojmu významu táto problematika nie je doposiaľ riešená legislatívne, ani národnou súdnou praxou a stojí mimo pozornosti odbornej – a to nielen slovenskej či českej – literatúry.

1. Právna úprava v Európskej únii a na Slovensku a jej historické východiská

Slovenský resp. československý zákonodarca prechod práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov riešil čiastočne už v kodifikácií pracovného práva na našom území. Prvý Zákonník práce č. 65/1965 Zb. obsahoval určitú reguláciu pri zmene zamestnávateľa v § 249 až § 251. Vzhľadom na absenciu zamestnávateľských subjektov z podnikateľskej sféry však neposkytovala dostatočnú ochranu zamestnancov. Dočasných agentúrnych zamestnancov sa predmetné ustanovenia netýkali vôbec, keďže v tej dobe neexistovali organizácie ako agentúry dočasného zamestnávania (ADZ), ktoré by zamestnávali občana na účel jeho dočasného pridelenia k užívateľskému zamestnávateľovi.

Na stručnú úpravu nadviazal aj nový Zákonník práce č. 311/2001 Z.z. (ZP). V dôvodovej správe sa už spomína odkaz na európsku legislatívu: „*Navrhuje sa zabezpečiť ochranu práv zamestnancov v prípade akejkoľvek zmeny zamestnávateľa prechodom práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov zamestnancov na nového zamestnávateľa v súlade so Smernicou Rady č. 77/187/EHS. Navrhuje sa, aby práva a povinnosti z pracovnoprávných vzťahov k zamestnancom zamestnávateľa, ktorý zaniká, prechádzali na právneho nástupcu. Znamená to, že zánikom zamestnávateľa, ktorý má právneho nástupcu, pracovnoprávny vzťah nekončí a práva a povinnosti prevezme nový zamestnávateľ, to sa týka aj zamestnancov, ktorí sú zástupcami zamestnancov.*“¹ So zreteľom na to, že agentúrne zamestnávacie ZP v čase jeho prijatia zatiaľ nepoznal, nebolo postavenie dočasných agentúrnych zamestnancov predmetom riešenia.

Podstatná zmena v tejto časti zákona nastala s novelou č. 348/2007 Z.z., t.j. už po prijatí zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti, ktorý sa už dotýkal aj ADZ. S potrebou neustálej harmonizácie s právom Európskej únie sa do ZP zaviedol kľúčový pojem prevod hospodárskej jednotky, pri ktorom terminologicky ide o odkaz na príčinu. Ide predovšetkým o § 28 ZP:

„(1) Ak sa prevádza hospodárska jednotka, ktorou je na účely tohto zákona, zamestnávateľ alebo časť zamestnávateľa alebo ak sa prevádza úloha alebo činnosť zamestnávateľa alebo ich časť k inému zamestnávateľovi, prechádzajú práva a povinnosti z pracovnoprávných vzťahov voči prevedeným zamestnancom na preberajúceho zamestnávateľa.

(2) Prevod podľa odseku 1 je prevod hospodárskej jednotky, ktorá si zachováva svoju totožnosť ako organizované zoskupenie zdrojov (hmotné zložky, nehmotné zložky a osobné zložky), ktorého cieľom je vykonávanie hospodárskej činnosti bez ohľadu na to, či je táto činnosť hlavná alebo doplnková.

¹ Vládny návrh zákona Zákonníka práce. Číslo parlamentnej tlače 926, druhé volebné obdobie. Dostupné na <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=162674>.

- (3) *Prevodca je právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá prevodom podľa odseku 2 prestáva byť zamestnávateľom.*
- (4) *Preberajúcim zamestnávateľom je právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá prevodom podľa odseku 2 pokračuje ako zamestnávateľ voči prevedeným zamestnancom.*
- (5) *Práva a povinnosti doterajšieho zamestnávateľa voči zamestnancom, ktorých pracovnoprávne vzťahy do dňa prevodu zanikli, zostávajú nedotknuté."*

S citovaním ustanovením je spojená tiež informačná povinnosť zamestnávateľa voči zástupcom zamestnancov (ak u zamestnávateľa nepôsobia, tak voči zamestnancom) - § 29 ZP, nesúhlas zamestnanca so zmenou pracovných podmienok - § 29a ZP vrátane niekoľko ďalších – 31 ZP. Pracovnoprávny kódex sa však vôbec nezmieňuje o postavení dočasných agentúrnych zamestnancoch v kontexte zmien, ktoré môžu pri prevodoch podnikov.

Pôvodná smernica Rady 77/187/EHS o aproximácii zákonov členských štátov týkajúcich sa zachovania práv zamestnancov pri prevodoch podnikov, závodov alebo častí podnikov alebo závodov, ktorá upravovala vplyv transformácie podnikov na zamestnancov, bola prijatá 14.02.1977.

Prijatiu predchádzalo uznesenia zo dňa 21.01.1975 o sociálnom akčnom programe, v ktorom si Rada Európskych spoločenstiev v snahe o zlepšovanie životných a pracovných podmienok, ktoré umožnia ich postupné vyrovnanie, dala za cieľ prijať v období rokov 1974 až 1976 nástroje chrániace záujmy zamestnancov vrátane zachovania ich práv a výhod v prípade zlúčenia, koncentrácií či racionalizačných opatrení ich zamestnávateľov.

Dané uznesenie Rady sa zakladalo na Článku 100 vtedajšieho znenia Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva², podľa ktorého Rada na návrh Európskej komisie prijíma smernice o aproximácii zákonov, iných právnych členských krajín, ktoré majú priamy vplyv na vytvorenie alebo fungovanie spoločného trhu, a ďalej z Článku 117 Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva³, ktorým sa členské štáty v rámci spoločnej sociálnej politiky zaviazali podporovať zvyšovanie životnej úrovne a zlepšovanie pracovných podmienok zamestnancov tak, aby sa dosiahlo ich zosúladenie pri zachovaní dosiahnutej úrovne.

Rada reagovala na ekonomické trendy, kedy dochádzalo čoraz častejšie k fúziám a prevodom podnikov. Medzi rokmi 1962 a 1970 vzrástol ročný počet prípadov fúzií, prevodov podnikov či prevzatia podniku iným podnikom v členských krajinách Európskych spoločenstiev tri a polkrát z 172 na 612.⁴ K realizácii pomohlo aj zavedenie spoločného trhu, ktorý zintenzívnil hospodársku súťaž. Tieto transakcie síce mali pozitívny dopad na ekonomický rozvoj, často však boli prekážkou stability pracovnoprávnych vzťahov. Rada považovala za potrebné zabezpečiť, aby práva zamestnancov zostala zachovaná aj v prípade, že dochádza k zmene ich zamestnávateľa, najmä ak jednotlivé členské štáty dopady na pracovnoprávne vzťahy upravovali rozdielne, čo malo negatívny dopad na vnútorný trh a voľný pohyb zamestnancov. V roku 1974 preto Rada predstavila prvý návrh, ktorý o rok neskôr predložila Komisii v upravenej podobe. Prijatý však bol až tretí návrh smernice v roku 1977, ktorej primárnym cieľom bolo zabezpečiť ochranu práv zamestnancov pri prevode podniku, v dôsledku ktorých

² Dnes Článok 115 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

³ Dnes Článok 151 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

⁴ Proposal for a directive of the council on harmonisation of the legislation of member states on the retention of the rights and advantages of employees in the case of mergers, takeovers and amalgamations (submitted to the Council by the Commission) /* COM(1974)351 final/2 */. Dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51974PC0351&from=EN>.

sa mení zamestnávateľ zamestnanca, a zjednotiť príslušnú právnu úpravu jednotlivých členských krajín čo do rozsahu ochrany poskytovanej zamestnancom v týchto situáciách.⁵

Ochrana mala mať trojakú podobu: i/ dochádzalo k automatickému prevodu povinností doterajšieho zamestnávateľa na zamestnávateľa preberajúceho, ii/ bolo zakázané, aby bol prevod dôvodom pre skončenie pracovného pomeru s dotknutými zamestnancami, iii/ zavedenie informačnej a prejednávacej povinnosti zamestnávateľa o dôsledkoch prevodu voči zástupcom zamestnancov ako súčasť ochrany zamestnancov. Tieto piliere predstavovali minimálne požiadavky, pričom bolo ponechaný členským štátom priestor pre vlastnú úpravu za podmienky, že bude pre zamestnancov výhodnejšia.

Vzhľadom na pomerne vágne formulácie bola smernica viackrát interpretovaná Súdny dvorom EÚ, ktorý európsku úpravu v podstate sám dotváral.⁶ Bohatá judikatúra, ale aj legislatívne vnútroštátne tendencie prinútili orgány Európskej únie k úvahám o novelizácii smernice. V roku 1994 Komisiou predložený návrh na nahradenie pôvodnej smernice ešte neprešiel. V roku 1998 však došlo k zmene k smernice (98/50/ES), ktorá ani v upravenom znení agentúrnym zamestnávanie zatiaľ nezmieňovala.

K prijatiu ďalšej smernice došlo až v roku 2001. Smernica Rady 2001/23/ES z 12. marca 2001 o aproximácii zákonov členských štátov týkajúcich sa zachovania práv zamestnancov pri prevodoch podnikov, závodov alebo častí podnikov alebo závodov je doteraz platným právnym predpisom Európskej únie. So zreteľom na to, že cieľom bola racionalizácia a vytvorenie prehľadnejšej a dostupnejšej úpravy pre obyvateľov Európskej únie, neznamena nová kodifikácia prevratnú aktualizáciu danej problematiky. Zohľadňuje však judikatúru Súdneho dvora a tým aspoň čiastočne odstraňuje niektoré nejasnosti. Rozsah pôsobnosti vymedzený v pôvodnej smernici tak zostal zachovaný. Účelom stále ostáva zabezpečenie, aby dotknutí zamestnanci, ktorým sa v dôsledku prevodu zmení ich zamestnávateľ, neboli z dôvodu tejto zmeny ukrátení na svojich právach.

2. Pôsobnosť smernice

Pôsobnosť smernice, z ktorej vychádza aj slovenská úprava, sa rozdeľuje na časovú, miestnu, vecnú a osobnú.

2.1 Časová pôsobnosť

Pri časovej pôsobnosti ide o lehotu na transpozíciu smernice do vnútroštátnych právnych poriadkov. Lehota na transpozíciu pôvodnej smernice bola 16.02.1979, lehota na transpozíciu smernice 98/50 bola dňa 17.02.2001. Podľa Článku 13 smernice bola stanovená platnosť na dvadsiaty deň po jej uverejnení v Úradnom vestníku Európskych spoločenstiev, t.j. na 11.04.2001.

2.2 Miestna pôsobnosť

Smernica platí v tých prípadoch a do tej miery, pokiaľ sa daný podnik, podnikateľská činnosť alebo časť podniku alebo závodu, ktorej sa prevod týka, nachádza na území, na ktoré sa zmluva vzťahuje. Vzťahuje sa aj na prevod námorného plavidla, ktorý je súčasťou prevodu podniku, závodu alebo časti podniku alebo závodu, za predpokladu, že prevádzateľ sa nachádza alebo že prevádzaný podnik, závod alebo časť podniku alebo závodu zostane v oblasti územnej pôsobnosti zmluvy. Neuplatňuje sa však, ak predmet prevodu pozostáva výhradne z jedného alebo viacerých námorných plavidiel.⁷ Do oblasti územnej pôsobnosti

⁵ Commission Report to the Council on progress with regard to the implementation of Directive 77/187/EEC relating to the safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings, businesses or parts of businesses /* SEC/92/857FINAL */. Dostupné na <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2944&langId=en>.

⁶ ŠTEFKO, M.: Přejchod práv a povinností z pracovněprávních vztahů ve světle judikatury Evropského soudního dvora. Acta Universitatis Carolinae. č. 3/2004, s. 112.

⁷ Článok 1 ods. 2 a 3 smernice 2001/23.

patria členské štáty EÚ, Nórsko, Island a Lichtenštajnsko. Rozhodujúcim faktorom je sídlo podniku v čase prevodu, nie sídlo majiteľa podniku. Smernica sa neuplatňuje v prípade prevodu podniku z krajiny mimo EÚ, resp. EHP do EÚ a aj na prevod podniku so sídlom mimo EÚ, ktorý má materskú spoločnosť so sídlom v EÚ. Pôsobnosť nie je daná ani v prípade, že je jednotka umiestnená mimo EÚ, aj keby sa prevádzateľ a nadobúdateľ riadili rovnakým právnym poriadkom jedného z členských štátov. Podľa prof. Barancovej sa smernica extenzívnejšie vzťahuje aj na podniky so sídlom v tretích štátoch začlenené do podnikov nachádzajúcich sa na území EÚ.⁸

2.3 Vecná pôsobnosť

Vecná pôsobnosť označuje okruh prípadov, na ktoré sa smernica vzťahuje. Ide o každý prevod podnikov, závodov alebo častí podniku alebo závodu na iného zamestnávateľa v dôsledku právneho prevodu alebo zlúčenia. Pojem prevod je ďalej rozvinutý ako „prevod hospodárskeho subjektu, ktorý si ponecháva svoju identitu v zmysle organizovaného zoskupenia zdrojov, ktorého cieľom je vykonávať hospodársku činnosť bez ohľadu na to, či je táto činnosť hlavná, alebo doplnková“.⁹ Táto definícia bola do smernice vložená na základe ustálenej judikatúry Súdneho dvora.

V tomto duchu slovenská úprava najprv upravuje akúsi generálnu klauzulu v § 28 ods. 1 ZP: „Ak sa prevádza hospodárska jednotka, ktorou je na účely tohto zákona, zamestnávateľ alebo časť zamestnávateľa alebo ak sa prevádza úloha alebo činnosť zamestnávateľa alebo ich časť k inému zamestnávateľovi, prechádzajú práva a povinnosti z pracovnoprávných vzťahov voči prevedeným zamestnancom na preberajúceho zamestnávateľa.“ A v roku 2007 bola do textu zákona začlenená aj definícia hospodárskej jednotky (§ 28 ods. 2 ZP): „Prevod podľa odseku 1 je prevod hospodárskej jednotky, ktorá si zachováva svoju totožnosť ako organizované zoskupenie zdrojov (hmotné zložky, nehmotné zložky a osobné zložky), ktorého cieľom je vykonávanie hospodárskej činnosti bez ohľadu na to, či je táto činnosť hlavná alebo doplnková.“

Z definície prevodu je možné vymedziť dve základné podmienky prechodu práv a povinností z pracovnoprávných povinností:

i/ právna skutočnosť vo forme prevodu alebo zlúčenia

a

ii/ prevod hospodárskej jednotky, ktorá si zachováva svoju identitu.

Jedným z hlavných pojmov smernice prevod a ešte presnejšie deň prevodu. Súdny dvor veci Celtec rozhodol, že „deň prevodu v zmysle tohto ustanovenia zodpovedá dňu, v ktorom bol uskutočnený prevod z prevádzateľa na nadobúdateľa ako zamestnávateľa zodpovedného za prevádzku prevádzanej jednotky. Tento deň je presne určený okamih, ktorý nemôže byť preložený na iný deň podľa vôle prevádzateľa alebo nadobúdateľa.“¹⁰ Určenie iného dátumu nie je možné z dôvodu kogentnej povahy smernice resp. § 28 ZP.

Aby konkrétne organizované zoskupenie zdrojov bolo možné považovať za hospodársku jednotku, bude musieť vykazovať určité atribúty, ktorými sú: i/ totožnosť, ii/ stabilita, iii/ funkčnosť a iv/ samostatnosť. Posúdenie je ponechané na národné súdy, ktoré však musia interpretovať vnútroštátne právo eurokonformným výkladom.

Ad totožnosť

Nevyhnutnosť zachovať si svoju identitu prvýkrát stanovil Súdny dvor vo veci Spijkers¹¹. Toto rozhodnutie obsahuje demonštratívny výpočet kritérií, podľa ktorých je možné posúdiť,

⁸ Bližšie pozri BARANCOVÁ, H.: Európske pracovné právo: Flexibilita a bezpečnosť pre 21. storočie. Bratislava: Sprint dva, 2010, 680 s. ISBN 978-80-89393-42-8, s. 226-230.

⁹ Článok 1 ods. 1 písm. a) a b) smernice 2001/23.

¹⁰ C-478/03.

¹¹ C-24/85.

či si prevádzaná hospodárska jednotka zachováva aj po prevode svoju totožnosť. Posúdenie závisí najmä od nasledovných skutočností, ktoré je nutné posudzovať vo vzájomnej súvislosti a nie jednotlivo: (a) druh podniku alebo závodu, o ktorý ide, (b) či dochádza k prevodu hmotného majetku, ako sú budovy a hnutelné veci, (c) hodnota nehmotného majetku v čase prevodu (napr. goodwill, know-how), (d) či dochádza k prevodu väčšiny zamestnancov na nového zamestnávateľa, (e) či dochádza k prevodu zákazníkov, (f) miera podobnosti činností vykonávaných pred prevodom a po ňom, (g) dĺžka prípadného pozastavenia týchto činností.

Samotná podobnosť činností prevádzateľa a nadobúdateľa pred a po prevode nebude bez splnenia niektoej z vyššie uvedených požiadaviek postačovať na zachovanie totožnosti.

Ad stabilita

Hospodárska jednotka musí byť stabilná, a teda nemôže byť obmedzená iba na vykonanie jednej zákazky napr. zmluvou o dielo. V rozhodnutí Rygaard¹² Súdny dvor skonštatoval, že smernica sa nebude vzťahovať na prevod činnosti spočívajúcej v dokončení vymedzených stavebných prác, ak nebude súčasne prevedený súbor vecí, umožňujúcich nadobúdateľovi pokračovať v stabilnom prevádzkovaní činností prevádzateľa.

Ad funkčnosť

Nevyhnutnosťou je tiež, aby išlo o prevod fungujúcej hospodárskej jednotky. Rozsudok Spijkers pracuje s pojmom „*going concern*“, čo znamená, že nadobúdateľ s rovnakým alebo obdobným predmetom činnosti než má prevádzateľ po prevode hospodárskej jednotky pokračuje, resp. znovu začne jej prevádzkovanie.

Ad samostatnosť

Toto kritérium vyplýva z Článku 6 ods. 1 smernice, ktorý sa síce týka zachovania postavenia a funkcie zástupcov zamestnancov prevedených zamestnancov u nadobúdateľa, ale vyplýva z neho aj ďalšia charakteristika prevádzanej hospodárskej jednotky: „*Ak si podnik, podnikateľská činnosť alebo časť podniku alebo závodu zachová autonómnosť, postavenie a funkcia zástupcov alebo zastúpenia zamestnancov dotknutých prevodom sa zachová za takých istých podmienok, za akých existovala pred dňom prevodu na základe ustanovení zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení alebo dohody za predpokladu, že podmienky nevyhnutné na vytvorenie zastúpenia zamestnancov sú splnené.*“ Samostatnosťou sa teda rozumie, ak prevádzaný subjekt pokračuje vo svojej existencii ako samostatná prevádzková jednotka a nie je absorbovaná komplexnejšou štruktúrou, ktorá existuje u nadobúdateľa.¹³

2.4 Osobná pôsobnosť

Osobnou pôsobnosťou sa rozumie okruh subjektov, na ktoré sa smernica vzťahuje. Adresátmi smernice o prechode sú prevádzateľ, nadobúdateľ, zástupcovia zamestnancov a zamestnanec, ktorí sú definovaní vo výkladových ustanoveniach v Článku 2.

Prevádzateľom sa rozumie „*každá fyzická alebo právnická osoba, ktorá z dôvodu prevodu v zmysle článku 1 ods. 1 prestáva byť zamestnávateľom vo vzťahu k podniku, závodu alebo časti podniku alebo závodu*“.¹⁴

Nadobúdateľom je „*každá fyzická alebo právnická osoba, ktorá z dôvodu prevodu v zmysle článku 1 ods. 1 sa stáva zamestnávateľom vo vzťahu k podniku, závodu alebo časti podniku alebo závodu*“.¹⁵

¹² C-48/94.

¹³ Správa Komisie o smernici Rady 2001/23/ES z 12. marca 2001 o aproximácii zákonov členských štátov týkajúcich sa zachovania práv zamestnancov pri prevodoch podnikov, závodov alebo častí podnikov alebo závodov, KOM(2007) 334 v konečnom znení. Dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0334:FIN:SK:PDF>.

¹⁴ Článok 2 ods. 1 písm. a) smernice 2001/23.

¹⁵ Článok 2 ods. 1 písm. b) smernice 2001/23.

Výrazom zástupcovia zamestnancov „*sa rozumejú zástupcovia zamestnancov v zmysle pracovných predpisov alebo praxe členských štátov*“.

Smernica platí pre všetky verejné a súkromné podniky, ktoré sa zaoberajú hospodárskou činnosťou bez ohľadu na to, či fungujú so ziskom, alebo nie. Z aplikácie smernice sú však vylúčené niektoré druhy prevodov ako administratívna reorganizácia verejných správnych orgánov alebo prevod správnych funkcií medzi verejnými správnyimi orgánmi.¹⁶ Prevádzateľ aj nadobúdateľ musia mať určitý vzťah k hospodárskej jednotke, keď jedna osoba prestáva byť zamestnávateľom, druhá osoba sa ním stáva.

ZP používa odlišnú pojmológiu avšak s rovnakým obsahom. § 28 ods. 3: „*Prevodca je právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá prevodom podľa odseku 2 prestáva byť zamestnávateľom.*“ § 28 ods. 4: „*Preberajúcim zamestnávateľom je právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá prevodom podľa odseku 2 pokračuje ako zamestnávateľ voči prevedeným zamestnancom.*“ Zástupcovia zamestnancov sú zas podľa prvej vety § 11a ods. 1 ZP príslušný odborový orgán, zamestnanecká rada alebo zamestnanecký dôverník.

Zamestnanec je definovaný ako „*každá osoba, ktorá je v danom členskom štáte chránená ako zamestnanec podľa vnútroštátnych pracovných predpisov o zamestnanosti.*“¹⁷ Je ponechané na členských štátoch, ako si tento pojem vo svojich predpisoch vymedzia, avšak ich voľnosť je v tomto ohľade smernicou do určitej miery obmedzená. Členské štáty napr. nemôžu z rozsahu pôsobnosti smernice o prechode vylúčiť napr. pracovné len z dôvodu počtu hodín vykonanej práce alebo pracovné zmluvy na dobu určitú.

Jasné určenie, ktorí zamestnanci by mali byť prevedení, môže spôsobovať v niektorých prípadoch ťažkosti. Problematické to nie je predaji podniku, pretože prechádzajú automaticky všetci zamestnanci zamestnaní u prevádzateľa ku dňu prevodu, popr. tiež zamestnanci prevádzateľa, ktorí v čase prevodu viedli na súde s prevádzateľom spor o určenie neplatnosti skončenia pracovného pomeru. Komplikovanejšie je situácia, ak dochádza k prevodu iba časti podniku. Na nadobúdateľa neprechádzajú pracovné pomery zamestnancov, ktorí, hoci vykonávajú určitú činnosť pre prevedenú časť, do tejto časti organizačne nepatria. Príkladom môže byť činnosť personálneho a mzdového oddelenia, ktorého zamestnanci plnia úlohy pre všetky časti zamestnávateľa, a teda ak je prevedená iba jedna časť, nebudú títo zamestnanci prevedení spolu s ňou.

Napr. v prípade Botzen sa Súdny dvor rozhodol, že prechod práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov sa netýka zamestnanca, ktorý, hoci nebol zaradený do prevádzanej časti podniku, vykonával činnosti, ktoré využívali výsledky práce prechádzajúcich častí podniku, ani zamestnanca, ktorý bol zaradený do administratívnej časti podniku, ktorá nie je predmetom prevodu, vykonával určité činnosti v prospech prevádzanej časti.¹⁸ Pomôckou pri určovaní, či sa konkrétneho zamestnanca prevod dotkne, môže byť aj tzv. *Christmas party test*, ktorý spočíva v posúdení, či by bol takýto zamestnanec pozvaný na vianočný večierok tímu.¹⁹

3. Prevod hospodárskej jednotky, ku ktorej sú pridelení dočasní agentúrni zamestnanci

Ako už bolo povedané, smernica ani ZP výslovne neriešia prechod práv a povinností dočasných agentúrnych zamestnancov v prípade, že sa prevádza užívateľský zamestnávateľ.

Únijné i slovenské právo pracujú s pojmom „*pracovnoprávny vzťah*“:

¹⁶ Článok 1 ods. 1 písm. c) smernice 2001/23.

¹⁷ Článok 2 ods. 1 písm. d) smernice 2001/23.

¹⁸ C-186/83.

¹⁹ LORBER. Top Ten Tips on TUPE and its Effect on Outsourcing in the EU. In: Association of Corporate Counsel. Dostupné na <https://www.acc.com/legalresources/publications/topten/tupe-its-effect.cfm>.

Článok 3 ods. 1: „Práva a povinnosti prevádzateľa vyplývajúce z pracovnej zmluvy alebo z pracovnoprávneho vzťahu, ktorý existoval ku dňu prevodu, sa z dôvodu tohto prevodu prevedú na nadobúdateľa.“

§ 27 ZP: „Ak zanikne zamestnávateľ, ktorý má právneho nástupcu, prechádzajú práva a povinnosti z pracovnoprávnych vzťahov na tohto nástupcu, ak osobitný predpis neustanovuje inak.“

§ 28 ods. 1 ZP: „Ak sa prevádza hospodárska jednotka, ktorou je na účely tohto zákona, zamestnávateľ alebo časť zamestnávateľa alebo ak sa prevádza úloha alebo činnosť zamestnávateľa alebo ich časť k inému zamestnávateľovi, prechádzajú práva a povinnosti z pracovnoprávnych vzťahov voči prevedeným zamestnancom na preberajúceho zamestnávateľa.“

Použitá terminológia môže evokovať, že prechádzať budú práva a povinnosti aj z takých *sui generis* pracovnoprávnych vzťahov, akými sú vzťahy založené zmluvami podľa § 58 a § 58a ZP. Smernica túto hypotézu zosilňuje aj tým, že na jednej strane rozlišuje prechod z pracovnej zmluvy a na druhej strane prechod z pracovnoprávneho vzťahu.

Vzhľadom na absenciu jasného zákonného pravidla je otázka ponechaná na súdnu prax, konkrétnejšie na Súdny dvor, ktorého tretia komora už raz mala príležitosť zaoberať sa „mimozmluvným“ zamestnávateľom v prejudiciálnom konaní iniciovaným *Gerechthof te Amsterdam* v rozhodnutí Súdneho dvora z 21. októbra 2010 vo veci *C-242/09 Albron Catering BV proti FNV Bondgenoten a Johnovi Roestovi*.

Skutkové okolnosti: Heineken international bola holandská skupina združujúca výrobcov piva. V tejto skupine všetci zamestnanci pracovali pre spoločnosť Heineken Nederlands Beheer BV (HNB). HNB tak fungovala ako ústredný zamestnávateľ a pridievala zamestnancov k jednotlivým prevádzkovým spoločnostiam skupiny Heineken v Holandsku. Pán Roest bol zamestnaný v spoločnosti HNB od 17. júla 1985 do 1. marca 2005 ako zamestnanec cateringu. Spolu s približne 70 ďalšími zamestnancami cateringu bol spoločnosťou HNB pridelený k spoločnosti Heineken Nederland BV (Heineken Nederland), ktorá až do 1. marca 2005 zabezpečovala cateringové činnosti zamestnancom skupiny Heineken na rôznych miestach. V rámci tohto pridelenia sa uplatnila podniková kolektívna zmluva HNB. Pán Roest bol tiež členom odborovej organizácie FNV, ktorej cieľom bolo predovšetkým zastupovať záujmy svojich členov v oblasti pracovných podmienok a príjmov, najmä formou uzatvárania kolektívnych zmlúv. Cateringové činnosti vykonávané spoločnosťou Heineken Nederland boli 1. marca 2005 na základe dohody postúpené na spoločnosť Albron. Albron sa na celom území Holandska zaoberala najmä cateringovou činnosťou, a to organizáciou a poskytovaním gastronomických služieb, osobitne v závodných jedálňach v súkromnom a štátnom sektore na základe zmluvy uzatvorenej na tento účel s objednávatelom. Pán Roest začal od 1. marca 2005 pracovať v spoločnosti Albron ako zamestnanec závodnej jedálne. FNV a J. Roest podali proti spoločnosti Albron žalobu na okresný súd, ktorou sa domáhali, aby bolo rozhodnuté, že prevod cateringových činností, ku ktorému došlo 1. marca 2005 medzi spoločnosťami Heineken Nederland a Albron, bol prevodom podniku v zmysle smernice 2001/23 a že zamestnanci spoločnosti HNB, ktorí boli pridelení k spoločnosti Heineken Nederland, boli od tohto dátumu *ipso iure* zamestnaní v spoločnosti Albron. Žalobcovia rovnako navrhovali uložiť spoločnosti Albron povinnosť, aby sa na pracovnú zmluvu uzavretú medzi ňou a pánom Roestom uplatnili so spätným účinkom k 1. marcu 2005 pracovné podmienky, ktoré až do 1. marca 2005 platili medzi ním HNB, a aby spoločnosti Albron, pokiaľ ide o doposiaľ nezaplatenú mzdu od 1. marca 2005, bola uložená povinnosť zaplatiť zákonné navýšenie vo výške 50 % na základe holandského občianskeho zákonníka, ako aj zákonné úroky odo dňa splatnosti dlhu. Žalobcovia tiež požadovali, aby bola spoločnosť Albron zaviazaná uhradiť trovy konania.

Okresný súd rozsudkom z 15. marca 2006 vyhovel týmto návrhom s výnimkou zákonného navýšenia vo výške 50 %. Spoločnosť Albron podala proti tomuto rozsudku

odvolanie na odvolací súd (Gerechtshof te Amsterdam), ktorý sa rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru predbežné otázky:

„1. Má sa smernica 2001/23... vykladať v tom zmysle, že podľa článku 3 ods. 1 prvej vety ide o prevod práv a povinností na nadobúdateľa... len vtedy, keď prevádzateľ podniku, ktorý sa má previesť, je aj formálnym zamestnávateľom dotknutých zamestnancov, alebo smernicou [2001/23] zamýšľaná ochrana zamestnancov vedie k tomu, že pri prevode podniku prevádzkovej spoločnosti patriacej do skupiny prechádzajú práva a povinnosti týkajúce sa zamestnancov pracujúcich pre tento podnik na nadobúdateľa, ak sú všetci zamestnanci pracujúci v rámci skupiny zamestnaní v personálnej spoločnosti (patriacej taktiež do tejto skupiny), ktorá funguje ako ústredný zamestnávateľ?“

2. Ako znie odpoveď na druhú časť prvej otázky, keď zamestnanci, uvedení v tejto otázke, ktorí pracujú pre podnik patriaci do skupiny, sú zamestnaní v inej spoločnosti patriacej taktiež do skupiny, ktorá nie je takou personálnou spoločnosťou, ako bola uvedená v prvej otázke?“

Holandský súd sa v podstate pýtal, či v prípade prevodu podniku patriaceho do skupiny na podnik nepatriaci do tejto skupiny, možno za „prevádzateľa“ v zmysle smernice považovať aj podnik skupiny, ku ktorému sú zamestnanci trvalo pridelení avšak bez toho, aby s ním uzavreli pracovnú zmluvu - „mimozmluvný zamestnávateľ“ - vzhľadom na to, že súčasťou tejto skupiny je podnik, s ktorým dotknutí zamestnanci takúto pracovnú zmluvu uzatvorili (zmluvný zamestnávateľ).

Súdnemu dvoru zo skutkových okolností vyplývalo, že mimozmluvný zamestnávateľ prestal byť v dôsledku prevodu prevádzanej činnosti mimozmluvným zamestnávateľom, a preto nevytlúčil, že ho možno považovať za prevádzateľa. Ochrana priznaná smernicou zamestnancom pre prípad zmeny zamestnávateľa sa týka práv a povinností prevádzateľa vyplývajúcich z pracovnej zmluvy alebo pracovnoprávneho vzťahu, ktorý existoval ku dňu prevodu, pričom existencia pracovnej zmluvy alebo pracovnoprávneho vzťahu sa musí posudzovať v závislosti od vnútroštátneho práva.

Požiadavka podľa článku 3 ods. 1 smernice, že ku dňu prevodu existuje pracovná zmluva, alebo alternatívne, a teda rovnocenne, že existuje pracovnoprávny vzťah, vedie k záveru, že podľa zámeru normotvorcu Únie sa zmluvný vzťah s prevádzateľom v každom prípade nevyžaduje na to, aby sa na zamestnancov mohla vzťahovať ochrana priznaná smernicou. Naopak, zo smernice nevyplýva, že vzťah medzi pracovnou zmluvou a pracovnoprávnym vzťahom je vzťahom subsidiarity, a že teda v prípade viacerých zamestnávateľov treba systematicky uprednostňovať zmluvného zamestnávateľa. V takom kontexte smernica nebráni tomu, aby sa mimozmluvný zamestnávateľ, ku ktorému sú zamestnanci trvalo pridelení, mohol tiež považovať za prevádzateľa.

Podľa Súdného dvora ďalej z ustanovení článku 1 ods. 1 písm. b) smernice 2001/23 vyplýva, že prevod smernice je, keď ide o prevod hospodárskeho subjektu, ktorý si ponecháva svoju identitu v zmysle organizovaného zoskupenia zdrojov, ktorého cieľom je vykonávať hospodársku činnosť bez ohľadu na to, či je táto činnosť hlavná, alebo doplnková. Prevod podniku teda predpokladá najmä zmenu právnickej alebo fyzickej osoby, ktorá je zodpovedná za hospodársku činnosť prevádzaného subjektu a ktorá tak zakladá, ako zamestnávateľ zamestnancov tohto subjektu, pracovnoprávne vzťahy s týmito zamestnancami, prípadne aj napriek neexistencii zmluvných vzťahov s uvedenými zamestnancami. Z toho vyplýva, že postavenie zmluvného zamestnávateľa, ktorý však nie je zodpovedný za hospodársku činnosť prevádzaného subjektu, nemôže mať na účely určenia osoby prevádzateľa systematicky prednosť pred postavením mimozmluvného zamestnávateľa zodpovedného za uvedenú činnosť. Túto analýzu podporuje aj odôvodnenie č. 3 smernice, ktoré zdôrazňuje nevyhnutnosť chrániť zamestnancov pre prípad zmeny zamestnávateľa.²⁰ Tento pojem totiž môže v takomto

²⁰ Recitál 3 smernice: „Je potrebné zabezpečiť ochranu zamestnancov pre prípad zmeny zamestnávateľa, najmä postarať sa o to, aby ich práva boli zachované.“

kontexte, o aký ide vo veci samej, označovať mimozmluvného zamestnávateľa zodpovedného za riadenie prevádzanej činnosti. Za týchto podmienok, pokiaľ v rámci skupiny spoločností existujú súčasne dvaja zamestnávateľia, z ktorých jeden má zmluvné vzťahy so zamestnancami tejto skupiny a druhý má mimozmluvné vzťahy s týmito zamestnancami, možno za prevádzateľa rovnako považovať zamestnávateľa zodpovedného za hospodársku činnosť prevádzaného subjektu, ktorý z tohto dôvodu zakladá pracovnoprávne vzťahy so zamestnancami tohto subjektu, a to napriek neexistencii zmluvných vzťahov s uvedenými zamestnancami.

Vzhľadom na uvedené sa Súdny dvor rozhodol, že na položené otázky treba odpovedať, že v prípade prevodu podniku patriaceho do skupiny na podnik nepatriaci do tejto skupiny možno za prevádzateľa v zmysle článku 2 ods. 1 písm. a) uvedenej smernice považovať aj podnik skupiny, ku ktorému boli zamestnanci trvalo pridelení bez toho, aby s ním však uzavreli pracovnú zmluvu, aj keď súčasťou tejto skupiny je podnik, s ktorým dotknutí zamestnanci takúto pracovnú zmluvu uzavreli.

Záver

Z vyššie uvedeného rozsudku vyplýva, že prevádzateľom nemusí byť iba zamestnávateľ, ktorý má so zamestnancom uzatvorenú pracovnú zmluvu, t.j. v našom prípade ADZ. Napriek tomu musíme vo vnútroštátnom kontexte jeho aplikáciu odmietnuť, pretože rozhodnutie bolo založené na atypických okolnostiach prípadu. Pán Roest bol pridelený v podstate nastálo (20 rokov) a navyše v rámci jedného koncernu. Takáto permanentnosť pridelenia je však v priamom rozpore s obsahom pojmu dočasnosť. Vzhľadom na to, že podľa § 58 ods. 6 ZP dočasné pridelenie možno dohodnúť najdlhšie na 24 mesiacov, takáto situácia nemôže u nás nastať a prechod práv a povinností sa bude vzťahovať len na zamestnancov, ktorí sú ku dňu prevodu u užívateľského zamestnávateľa zamestnaní v pracovnom pomere na základe pracovnej zmluvy.

K obdobným záverom pri interpretácii podobného rakúskeho práva dospel nedávno aj rakúsky Najvyšší súd (Oberste Gerichtshof)²¹, ktorý odmietol požiadať o začatie prejudiciálneho konania, pretože výklad a aplikácia úniijného práva sú natoľko zrejmé, že nie je potrebné obracať sa s predbežnou otázkou na Súdny dvor ES. Vychádzal pritom z výnimočnosti potvrdenia „mimozmluvného“ zamestnávateľa vo veci Albron.

S odkazom na doktrínu *acte claire* (konanie jasné alebo konanie zrozumiteľné) by sa nemal obrátiť na Súdny dvor ani slovenský súd pri riešení prechodu práv a povinností dočasných agentúrnych zamestnancov, aby sa neriešili „problémy“, ktoré problémami vlastne ani nie sú. So zreteľom na právnu istotu však možno zákonodarcovi odporučiť, aby sa postulát, že užívateľský zamestnávateľ sa voči dočasným agentúrnym zamestnancom nepovažuje na účely prevodu za hospodársku jednotku, zakotvil do ZP. Najvhodnejšie sa to javí umiestniť do § 31 ods. 10 ZP za ustanovenie, podľa ktorého sa prechod práv a povinností z pracovnoprávnych vzťahov nevzťahuje na zamestnávateľa, na ktorého bol súdom vyhlásený konkurz.

Použitá literatúra a ďalšie zdroje

BARANCOVÁ, H.: Európske pracovné právo: Flexibilita a bezpečnosť pre 21. storočie. Bratislava: Sprint dva, 2010, 680 s. ISBN 978-80-89393-42-8, s. 226-230.

²¹ Rozhodnutia 90bA19/18m z 21.03.2018, 90bA32/19z a 90bA50/19x z 15.05.2019.

Commission Report to the Council on progress with regard to the implementation of Directive 77/187/EEC relating to the safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings, businesses or parts of businesses /* SEC/92/857FINAL */.

LORBER. Top Ten Tips on TUPE and its Effect on Outsourcing in the EU. In: Association of Corporate Counsel.

Proposal for a directive of the council on harmonisation of the legislation of member states on the retention of the rights and advantages of employees in the case of mergers, takeovers and amalgamations (submitted to the Council by the Commission) /* COM(1974)351 final/2 */.

Správa Komisie o smernici Rady 2001/23/ES z 12. marca 2001 o aproximácii zákonov členských štátov týkajúcich sa zachovania práv zamestnancov pri prevodoch podnikov, závodov alebo častí podnikov alebo závodov, KOM(2007) 334 v konečnom znení.

ŠTEFKO, M.: Přejchod práv a povinností z pracovněprávních vztahů ve světle judikatury Evropského soudní dvora. Acta Universitatis Carolinae. č. 3/2004, s. 112.

Vládny návrh zákona Zákonníka práce. Číslo parlamentnej tlače 926, druhé volebne obdobie.

Lukáš TURAY: Teória plodov z otráveného stromu¹

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na problematiku teórie plodov z otráveného stromu, ktorá má aj v súčasnosti kontroverzné postavenie v podmienkach Slovenskej republiky. Príspevok analyzuje pôvod tejto teórie, aplikačnú prax vnútroštátnych súdov ako aj Európskeho súdu pre ľudské práva.

Abstract: The paper focuses on the issue of the theory of fruit from the poisoned tree, which is still a controversial position in the conditions of the Slovak Republic. The paper analyzes the origin of this theory, applies the practice of national courts as well as the European Court of Human Rights.

Kľúčové slová: zákonnosť, plody z otráveného stromu, Európsky súd pre ľudské práva, aplikačná prax

Key words: legality, fruit from the poisoned tree, European Court of Human Rights, application practice

Autor:

JUDr. Lukáš Turay, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie
a kriminalistiky
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6, P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika
lukas.turay@flaw.uniba.sk

¹ Článok je výstupom projektu: APVV 19-0102, Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien.

Úvod

Zákonnosť dôkazov je upravená vo viacerých ustanoveniach zákona č. 301/2005 Trestný poriadok, v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len Trestný poriadok alebo TP). Prvý krát je táto požiadavka vyjadrená hneď v zásadách Trestného poriadku v § 2 ods. 12 TP: Orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán. V rámci teórie trestnoprávnej procesualistiky sa pre túto zásadu požíva termín zásada voľného hodnotenia dôkazov. Túto zásadu začleňujeme do tzv. zásad dokazovania spolu so zásadou vyhľadávacou a zásadou zistenia skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností. Podľa prof. Kurilovskej porušenie tejto zásady možno v praxi vidieť predovšetkým v nasledujúcich troch spôsoboch:

- Prípady opomenutých dôkazov
- Prípady dôkazov, získaných a následne použitých v rozpore s procesnými predpismi
- Prípady svojvoľného hodnotenia dôkazov vykonaných bez racionálneho základu²

Čo sa týka dokazovania v porovnaní so svojím predchodcom (zákon č. 141/1961 Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov a noviel) súčasný Trestný poriadok zvyrazňuje omnoho viac zákonný aspekt dokazovania.³

Azda najdôležitejším ustanovením zákona č. 301/2005 Trestný poriadok, v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len Trestný poriadok), je ustanovenie § 119 ods. 3 TP prvá alinea: „Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona.“ Zákon v tomto prípade vyjadruje požiadavku zákonnosti formuláciou ... V kontexte procesualistického dokazovania teda zákona na pojem dôkaz kladie 3 základné podmienky:

- Dôkaz môže prispieť k náležitému objasneniu veci v trestnom konaní
- Bol získaný zákonnými prostriedkami
- Bol získaný podľa Trestného poriadku alebo podľa osobitného zákona.⁴

Teória plodov z otráveného stromu je metaforické pomenovanie pre jednoduchú hypotézu, že ak je hlavný dôkaz nezákonný, tak prenáša svoju nezákonnosť na všetky dôkazy, ktoré sú z neho odvodené. Logika terminológie je založená na pravidle, že ak je poškodený zdroj („strom“) dôkazu alebo dôkaz samotný, potom je pokazené aj všetko, čo sa z neho získa („ovocie“).

Táto doktrína originálne pochádza zo Spojených štátov Amerických, kde bola prvý-krát opísaná v prípade Silverthorne Lumber Co. v. Spojené štáty. V tomto prípade bolo vznesené obvinenie voči Frederickovi Silverthorneovi a jeho otcovi, majiteľom Silverthorne Lumber Company (Lumber). Silverthornovci boli zatknutý a následne vzatý do väzby. Medzitým americké orgány činné v trestnom konaní bez akéhokoľvek právneho titulu vykonali prehliadku kancelárie obvinených a získali dokumenty súvisiace s trestnou činnosťou. Hneď ako to právny tím Silverthornov zistil, bola podaná žiadosť o vrátenie toho, čo bolo odobraté. Tejto žiadosti

² KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*. Šamorín : Heuréka, 2013, 141 s.

³ STRÉMY, T., TURAY, L. Procesná (ne)použiteľnosť výpovede v procesnom postavení zadržaného podozrivého. In KORONCZIOVÁ, A. – HLINKA, T. (eds.) *Zákonnosť a prípustnosť dôkazov v trestnom konaní*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2019 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2019, s. 101

⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2016, 334 s.

bolo zo strany súdu vyhovené, ale OČTK si urobili fotokópie zaistených materiálov. Na týchto dokumentoch a informácií, ktoré z nich získali, zostavili novú obžalobu. Celý prípad sa dostal až pred Najvyšší súd Spojených štátov amerických, ktorý zrušil rozsudok okresného súdu. Keďže orgány štátu získali firemné dokumenty nezákonným spôsobom, tak nemohli použiť poznatky získané zo svojich neprávostí na zostavenie nového obvinenia a použitie dôkazov v rámci trestného stíhania. Súd poznamenal, že takéto využitie poznatkov získaných nezákonnými prostriedkami by zredukovalo štvrtý dodatok na obyčajnú „formu slov“.⁵

Autorstvo tohto pomenovania je pripisované sudcovi Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických Felixovi Frankfurterovi, ktorý ho naplno použil vo veci *Nardone v. Spojené štáty americké* v roku 1939. Ako uvádzajú autori Michalov a Tomáš, táto doktrína aj v podmienkach Spojených štátov mala synusoidný vývoj. Ak by sme sa pozreli na rozhodovaciu činnosť Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických pod vedením Earla Warrena (1953 – 1969), tak Najvyšší súd bol naladený na model zákonného postupu, ktorý evidentne svedčal doktríne plodov otráveného stromu, ten istý súd v časovo nasledujúcom období, a to pod vedením Warrena Burgera (1969 – 1986), podporoval model kontroly kriminality. Spomenutý model ako alternatívny model súdneho konania ideovo vychádzal z predpokladu, že najdôležitejšou funkciou trestného konania je represia trestnej činnosti a nie vyhlásenie procedurálnych pravidiel.⁶ Rovnako je uvedená teória vyjadrením pravidla tzv. *exclusionary rule* – pravidlo vylučujúce použitie určitých použitých dôkazov, ktoré boli získané štátnymi orgánmi nezákonným spôsobom.⁷

1. Teória plodov z otráveného stromu z pohľadu Európskeho súdu pre ľudské práva

Trestný proces je zákonnými normy upravený postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, v rámci ktorého sa máme dopátrať odpovedí na základné otázky, či sa skutok stal, či je skutok trestným činom, kto tento skutok spáchal a aký primeraný trest si zaslúži. Zákonnosť prostriedkov, ktoré majú slúžiť na usvedčenie páchatel'a, je však obligatónym imperatívom na vyvodenie trestnej zodpovednosti. Tejto problematike sa často vyjadruje aj Európsky súd pre ľudské práva, aj keď a o tejto problematike nie je v Európskom dohovore o ľudských právach ani jedna zmienka. Táto skutočnosť však nebránila EŠLP, aby sa viac-krát vyjadril aj k otázke zákonnosti dokazovania v rámci trestného konania predovšetkým prostredníctvom článku 6 Dohovoru – práva na spravodlivý súdny proces a rovnako aj k teórii plodov z otráveného stromu.

1.1. Prípady Jalloh v. Nemecko

Dňa 29. októbra 1993 štyria policajti v civile spozorovali, ako sťažovateľ'a pri dvoch rôznych príležitostiach z úst vytiahol malé plastové vrecko (tzv. „bublinu“) a odovzdal ho inej osobe výmenou za peniaze. Policajti v presvedčení, že tieto vrecká obsahujú drogy, išli sťažovateľ'a zatknúť, načo prehlto ďalšiu bublinu, ktorú mal stále v ústach. Pri osobnej prehliadke policajti žiadne drogy nenašli, tak sa rozhodli sťažovateľ'ovi podať tzv. emetiká (látku vyvolávajúcu dáviaci reflex) v zmysle § 81a Nemeckého trestného poriadku⁸. Následne bol sťažovateľ' väzobne stíhaný. Vo väzbe sa sťažoval na neustále bolesti v oblasti brucha a musel podstúpiť rôzne vyšetrenia. Sťažovateľ'a nakoniec okresný súd odsúdil. Vo svojom odvolaní, sťažovateľ' argumentoval predovšetkým tým, že násilné podanie emetik

⁵ <https://www.lexisnexis.com/community/casebrief/p/casebrief-silverthorne-lumber-co-v-united-states>

⁶ MICHALOV, L., TOMAS, L. Doktrína plodu otráveného stromu v aktuálnej ústavnej súdnej praxi IN Bulletin slovenskej advokácie Ročník XXVIII, č. 7-8 s. 37

⁷ HALAS, N., KOLLÁROVÁ, B., POLIAKOVÁ, V. Dokazovanie v prípravnom konaní – trestnoprocesné aspekty. Praha: Leges, 2021. s. 94

⁸ Znenie relevantnej právnej úpravy: „Na účely zistenia skutočností dôležitých pre konanie možno nariadiť fyzickú prehliadku obvineného. Na tento účel môže lekár v súlade s predpismi lekárskej vedy vykonať odber krvi a iné telesné zásahy za účelom vyšetrenia aj bez súhlasu obvineného, ak nehrozí poškodenie jeho zdravia.“

predstavovalo vážny zásah do jeho fyzickej integrity a predstavovalo vážnu hrozbu pre jeho zdravie a dokonca aj život, pretože použité emetiká – sirup ipecacuanha a apomorfín – mohli vyvolať ohrozujúce vedľajšie účinky. Násilné zavedenie hadičky cez nos podozrivej osoby, ktorá pri zákroku nespolupracovala, mohlo spôsobiť poškodenie nosa, hrdla a pažeráka a dokonca prasknúť bubliny lieku v žalúdku. Nebezpečenstvo násilného podania emetik ilustruje skutočnosť, že už v Nemecku viedli k úmrtiu dvoch podozrivých. Prevažná väčšina členských štátov Rady Európy, ako aj USA považovali túto metódu za nezákonnú. Rušenie nebolo možné odôvodniť lekárskou pomocou. Naopak, len zvýšilo riziko, že sa podozrivý otrávi liekmi, ktoré prehltol. Výslovný nesúhlas podozrivého s podstúpením lekárskej starostlivosti musel byť v demokratickej spoločnosti rešpektovaný ako súčasť práva jednotlivca na sebaurčenie. Sťažovateľ ďalej tvrdil, že podanie emetik bolo zamerané na jeho zastrašenie a poníženie bez ohľadu na jeho ľudskú dôstojnosť. Spôsob, akým bol nútený podstúpiť život ohrozujúci lekársky zákrok, bol násilný, mučivý a ponížujúci. Pri pozorovaní niekoľkých policajtov bol degradovaný do takej miery, že musel zvracať. Keďže bol v cele policajného zaistenia, ocitol sa v obzvlášť zraniteľnom postavení. Okrem toho sťažovateľ tvrdil, že lekár pred vykonaním napadnutého zákroku nevypracoval žiadnu anamnézu, aby zistil jeho aktuálny zdravotný stav. Ani vo väzení mu potom nebola poskytnutá žiadna lekárska starostlivosť a dohľad. Sťažovateľ tiež zdôraznil, že utrpel telesné poranenie, najmä žalúdka, ako to dokázala gastroscopia, ktorá bola vykonaná vo väzenskej nemocnici.

Argumentácia vlády Spolkovej republiky Nemecko sa bola založená predovšetkým na výskume z členských štátov Rady Európy. Z prieskumov vyplynulo, že tridsiatich troch krajinách sa emetiká nepoužívajú proti vôli podozrivého na získanie prehltnutých drog (Albánsko, Arménsko, Rakúsko, Belgicko, Bosna a Hercegovina, Cyprus, Česká republika, Dánsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Gruzínsko, Grécko, Maďarsko, Island, Írsko, Taliansko, Lotyšsko, Litva, Malta, Moldavsko, Holandsko, Portugalsko, Rumunsko, Rusko, Srbsko a Čierna Hora, Slovensko, Španielsko, Švédsko, Švajčiarsko, Turecko, Ukrajina a Spojené kráľovstvo). V troch krajinách (Chorvátsko, Poľsko a Slovinsko) existuje právny základ pre používanie emetik, ale neboli poskytnuté žiadne informácie o tom, či sa toto opatrenie uplatňuje v praxi. Od šiestich členských štátov (Andorra, Azerbajdžan, Bulharsko, Lichtenštajnsko, San Maríno a Monako) neboli získané žiadne informácie o používaní emetik v praxi. Ďalej vláda poukázala na skutočnosť, že existovalo reálne, bezprostredné riziko, že lieková bublina, ktorá nebola zabalená na dlhodobú prepravu v tele, unikne a otrávi sťažovateľa. Napriek tomu, že emetiká boli podané predovšetkým na získanie dôkazov, a nie zo zdravotných dôvodov, odstránenie liekov zo žalúdka sťažovateľa sa stále môže považovať za potrebné zo zdravotných dôvodov. Bolo to súčasťou pozitívneho záväzku štátu chrániť sťažovateľa vyvolaním regurgitácie liekov. Čakanie na prirodzené vylučovanie drog by nebolo také účinné, ani menej ponížujúce a mohlo by v skutočnosti predstavovať riziko pre jeho zdravie.

V tejto súvislosti bolo významné, že podanie emetik mladistvému sa považovalo za možnosť len vtedy, ak bol podozrivý z komerčného predaja drog. ESLP konštatoval, že pri podobných zákrokoch štátnych orgánov je potrebné predmetné konanie skúmať z 5 hľadísk:

1. Rozsah, v akom bol nutný násilný lekársky zásah na získanie dôkazu po druhé
2. Zdravotný stav a rizika pre podozrivú osobu,
3. Spôsob, akým bol postup vykonaný,
4. Fyzickú bolesť a duševné utrpenie, ktoré spôsobil a
5. Stupeň dostupného lekárskeho dohľadu a účinky na zdravie podozrivej osoby

ESLP nakoniec konštatoval porušenie práva sťažovateľa, ktoré vplývali predovšetkým z čl. 3 Dohovoru⁹ a čl. 6 dohovoru¹⁰.

1.2. Magnus Gäfgen proti Nemecku

Jedným z najznámejších prípadov aplikácie teórie plodov z otráveného stromu predstavuje prípad Gäfgen v. Nemecko. V uvedenom prípade dňa 27. septembra 2002 Magnus Gäfgen vylákal 11-ročného brata svojej priateľky do svojho bytu vo Frankfurte nad Mohanom tak, že predstieral, že si tam jeho sestra nechala bundu. Chlapca potom zavraždil tak, že ho udusil. Po vražde žiadal Gäfgen od chlapcovej rodiny výkupné, pričom deklaroval, že je stále živý. Následne po prevzatí peňazí bol Gäfgen zadržaný nemeckou políciou. Pri výsluchu tvrdil, že chlapec bol unesený niekým iným a je držaný na chate, ktorej polohu však nechcel prezradiť. Skoro ráno 1. októbra 2002, predtým, ako šéf polície prišiel do práce, pán Daschner („D.“), zástupca šéfa frankfurtskej polície, nariadil pánovi Ennigkeitovi (inému dôstojníkovi frankfurtskej polície), aby sa sťažovateľovi vyhrážal značnou fyzickou bolesťou, a ak to bude potrebné, aby ho vystavil takej bolesti, aby mu prezradil, kde sa chlapec nachádza. Proti takémuto opatreniu sa už predtým a opakovane postavili podriadení vedúci oddelení. Detektív sa však nenechal odradiť a vyhrážal sa sťažovateľovi tým, že mu osoba špeciálne vyškolená na mučenie ublíži, ak neprezradí miesto pobytu dieťaťa. Podľa sťažovateľa sa mu policajti ďalej vyhrážali, že ho zavrie do cely s dvoma obrovskými černochochmi, ktorí ho budú sexuálne zneužívať. Policajti ho tiež niekoľkokrát udrhel rukou do hrude a triasol s ním tak, že raz hlavou narazil do steny. Z obavy, že bude vystavený uvedeným praktikám, ktoré mu hrozili, sa sťažovateľ približne po desiatich minútach priznal a prezradil, kde sa chlapec nachádza. Celý tento zákrok polície bol zdokumentovaný na videozáznam.

Počas prípravného konania a v konaní pred prvoinštančným súdom vo Frankfurte sa obvinený k skutkom priznal. Počas odvolacieho konania však sťažovateľ podal námietku voči získaným dôkazom a žiadal zastavenie trestného stíhania, pretože podľa názoru sťažovateľa bol takýto výsluch v rozpore s § 136a nemeckého trestného poriadku¹¹ ako aj čl. 3 Dohovoru o základných ľudských právach a slobodách. Podľa názoru sťažovateľa mal byť nález teľa chlapca, ako aj všetky odvodené dôvody neúčinné a to s poukazom na teóriu plodov z otráveného stromu. Odvolací súd však uvedené dôkazy uznal vzhľadom na závažnosť obvinení, ktoré mu boli kladené za vinu. Sťažovateľ rovnako neuspel ani na súdoch vyšších inštancií až sa v roku 2005 obrátil na Európsky súd pre ľudské práva pre porušenie čl. 3 a čl. 6 Dohovoru. Pred ESLP sťažovateľ namietal predovšetkým realizáciu výsluchu zo dňa 1.10.2002, pri ktorom sa mu polícia vyhrážala mučením. Súd v rámci svojho rozhodnutia uviedol, že spôsob výsluchu, ktorému bol za okolností tohto prípadu sťažovateľ vystavený, bol dostatočne závažný na to, aby predstavoval neľudské zaobchádzanie zakázané článkom 3, ale nedosiahol úroveň krutosti, ktorá je potrebná na dosiahnutie prahu mučenia.

V zmysle tohto konštatovania následne vyslovil záver že v uvedenom prípade došlo k porušeniu čl. 3 Dohovoru, ale toto porušenie nemalo taký zásadný vplyv, aby bol porušený aj čl. 6 Dohovoru, ktorý upravuje právo na spravodlivý proces. S uvedeným názorom ESLP si dovoľím nesúhlasiť. Z uvedeného rozhodnutia vyplýva, ak správanie OČTK naplní len intenzitu

⁹ „Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.“

¹⁰ „Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu záujmom spravodlivosti.“

¹¹ „Sloboda obvineného rozhodovať sa a prejavovať svoju vôľu nesmie byť narušená zlým zaobchádzaním, vyvolanou únavou, fyzickým zasahovaním, podávaním omamných látok, trápením, klamaním alebo hypnózou. Nátlak možno použiť len v rozsahu, v akom to umožňuje zákon o trestnom konaní procesnom. Zakazuje sa vyhrážať sa obvinenému opatreniami, ktoré zákon o trestnom konaní nepripúšťa, alebo ponúkať výhodu, ktorú zákon neuvažuje.“

neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania, nemusí byť celé konanie nevyhnutne nespravodlivé. Toto konštatovanie môže byť v rámci trestného konania veľmi nebezpečne, pretože dáva priestor orgánom štátu na presadzovanie zákona aj spôsobom „účel svätí prostriedky“. Zároveň hranica medzi neľudským, ponižujúcim zaobchádzaním a mučením môže byť veľmi tenká. V uvedenom rozhodnutí ESLP pripustil čiastočnú zákonnosť plodov z otráveného stromu, pokiaľ budú len podpornými, nie hlavnými dôkazmi v prípade.

2. Teória plodov z otráveného stromu a Slovenská republika

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že aplikácia teórie plodov z otráveného stromu je vo svete rozdelená do troch skupín:

1. Krajiny, ktoré teóriu plodov z otráveného stromu pripúšťajú. (USA, Taliansko, Holandsko)
2. Krajiny, ktoré teórie plodov z otráveného stromu nepripúšťajú. (napr. Nemecko, Japonsko)
3. Krajiny, ktoré aplikáciu tejto teórie v zásade ponechávajú na voľnú úvahu súdom (Francúzsko, Anglicko, Česká republika).¹²

Aktuálne sa zdá, že Slovenská republika je na rázcestí a sme svedkami vývoja akceptovateľnosti doktríny plodov z otráveného stromu. Dlhodobo prevládal názor, že Slovenskú republiku by sme mohli zaradiť do druhej skupiny (štáty, ktoré teóriu plodov uznávajú), predovšetkým vzhľadom na rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 20. júna 2006, sp. zn. 4 Tz 9/2006, ktorý judikoval, že dôkaz získaný v rozpore so zákonom prenáša svoju nezákonnosť a procesnú nepoužiteľnosť aj na ďalší dôkaz, ktorý vychádza z obsahu nezákonne získaného dôkazu. V roku 2018 však Najvyšší súd Slovenskej republiky konštatoval, že: „Slovenský trestný proces neprevzal doktrínu plodov z otráveného stromu, ktorá vznikla a je rozvíjaná v USA, najmä tak v podobe simplifikujúceho (zjednodušeného) tvrdenia, že plody z otráveného stromu sú vždy otrávené. Podklad pre právny záver, že dôsledkom chybného (nezákonného) postupu orgánov činných v trestnom konaní v procese dokazovania je vždy absolútna neúčinnosť, a tým v trestnom konaní nastala nepoužiteľnosť dôkazov, nie je možné nájsť v príslušných ustanoveniach Trestného poriadku upravujúcich dokazovanie v trestnom konaní (šiesta hlava Trestného poriadku - s výnimkou ustanovenia § 119 ods. 4). Napriek tomu odvolací senát 5T vo vzťahu k tejto doktríne sa prikláňa k zástancom (trestno-právni teoretici napr. Růžek, Repík, Nett) použiteľnosti dôkazov odvodených z neúčinných dôkazov, keď rovnako zastáva názor, že „plody z otráveného stromu môžu byť zdravé,“).¹³

Opačný prístup zvolil Ústavný súd Slovenskej republiky v rámci svojej rozhodovacej činnosti, predovšetkým v Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 561/2021 z 21. decembra 2021. Dvaja príslušníci PZ spozorovali, že auto, ktoré menilo niekoľko-krát smer, nedalo znamenie o zmene smeru jazdy a pokračoval po ulici. Z uvedeného dôvodu bolo vozidlo zastavené riadnym predpísaným spôsobom. Vodič bol vyzvaný, aby predložil doklady, ktoré sú potrebné na vedenie a prevádzku motorového vozidla, ktoré vodič ku kontrole predložil a zároveň k podrobeniu sa dychovej skúške, ktorej výsledok bol negatívny. Počas kontroly uvedeného motorového vozidla, členovia policajnej hliadky zacítili prenikavý, do nosa udierajúci zápach návykovej látky – marihuany. Na základe zápachu z vozidla vzniklo podozrenie na užívanie návykových látok. Kontrola teda pokračovala a vodič bol vyzvaný, aby predložil k nahliadnutiu povinnú výbavu motorového vozidla, kde v zadnej časti batožinového priestoru sa nachádzala lekárnička a zdvihák. Následne sa vodič presunul ku dverám

¹² ZAORALOVÁ P. *Procesní použitelnost důkazů v trestním řízení a její meze*. Praha: Leges, 2018, s. 98.

¹³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 To 8/2018.

spolujazdca, ktoré otvoril a ukázal ďalšiu časť povinnej výbavy, výstražný trojuholník, pričom pri výstražnom trojuholníku členovia hliadky spozorovali dva kusy strieborných alobalových guliek, kde z týchto guliek bolo vidno obsah týchto guliek, kde sa nachádzala zelená sušina pripomínajúca návykovú látku. Následne bol vodič vyzvaný, aby dobrovoľne vydal dva kusy strieborných alobalových guliek. Uvedenú vec dobrovoľne vydal na zápisnicu o vydaní vecí. Dobrovoľné vydanie vecí potvrdil podpisom. Tento úkon bol ukončený dňa 19.02.2021 v čase 21:35 hod. Následne bol podozrivý zaistený podľa ustanovenia § 85 Trestného poriadku nakoľko bol dôvodne podozrivý zo spáchania trestného činu podľa § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona. Počas trestného konania obvinený neustále namietal, že omamné látky boli zaistené protizákonne, z dôvodu chybného poučenia. Postup, keď obvinený len formálne podpíše poučenie v zápisnici, hoci de facto nemá vedomosť o svojich právach je nesprávny.¹⁴

Obvinený argumentoval nezákonnosťou získaných dôkazov, ktoré tvoria podstatu trestného stíhania. Z vyšetrovacieho spisu bolo zistené, že dotyčné veci boli zaistené prostredníctvom obliadky miesta činu, ako aj prostredníctvom inštitútu vydania vecí, ktoré bolo realizované postupom podľa § 154 Trestného poriadku a podľa § 89a Trestného poriadku, o čom svedčia zápisnice o vykonaní predmetných úkonov, ktoré boli súčasťou vyšetrovacieho spisu. Zo zápisnice o vydaní vecí vyplýva, že obvinený bol riadne poučený o procesnom význame daného inštitútu a rovnako aj o zákaze sebaobviňovania.

Obvinený argumentoval, že bol vzatý do väzby na základe prehliadky jeho motorového vozidla, v ktorom bola nájdená marihuana, ktorú aj dobrovoľne vydal. Samotná prehliadka motorového vozidla sa javila od prvého momentu ako bežná kontrola, no jej priebeh naznačuje, že už pôvodný zámer mohol byť aj iný. Policajti bez príkazu na prehliadku nebytového priestoru vykonali prehliadku nebytového priestoru – vozidla vedeného obvineným, pričom sťažovateľ indikuje falošnú zámienku kontroly povinnej výbavy vozidla. Ďalej namietá neprípustnú manipuláciu s kľúčovým dôkazom skutku – dve alobalové guličky, ktoré sa pri kontrole povinnej výbavy vozidla našli. Svedkyňa policajtká podľa obvineného priznala, že už na začiatku vyšetrovania priestupku proti pravidlám bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky mal jej kolega nadobudnúť podozrenie zo spáchania trestného činu, a napriek tomu predstieral vyšetrovanie priestupku, aj keď reálne ako nepríslušný orgán uskutočňoval úkony smerujúce k vyšetrovaniu trestného činu.

Ústavný súd napokon rozhodol, že nezákonnosť postupu obstarávania dôkazov neumožňuje, aby boli použité v trestnom konaní, a to z dôvodu, že takýto postup by umožňoval svojvôľu a nezákonnosť. Teória tzv. ovocia (plodov) otráveného stromu (*Fruit of the poisonous tree doctrine*) sa vzťahuje na úkony vážne zasahujúce do základných práv a slobôd občana. Teória pozná prípady, keď dôkaz, ktorého nezákonnosť je namietaná, má až druhoradý alebo odvodený charakter vo vzťahu k pôvodnému nezákonnému úkonu (zatknutie, prehliadka, výsluch...). Ide napríklad o situácie, keď priznanie je získané až s určitým časovým odstupom alebo usvedčujúca vec je lokalizovaná a vyhľadaná až po nezákonnom získaní priznania obvineného. Podľa názoru Ústavného súdu mala policajná hliadka hneď potom, ako nadobudla dôvodné podozrenie, že v nimi zastavenom vozidle sa môžu nachádzať omamné a psychotropné látky, ukončiť dopravnú kontrolu a svoj postup prispôbiť požiadavkám TP adresovaným verejným autoritám na účely vyšetrovania trestnej činnosti vrátane zodpovedajúcich úkonov podľa predpisov o Policajnom zbore. Policajt, ktorý mal dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, mal sťažovateľa v zmysle TP riadne poučiť o možnosti zákazu sebaobviňovania podľa čl. 47 ods. 1 ústavy ešte pred samotnou výzvou na vydanie vecí. V posudzovanej veci sa to tak neudialo a sťažovateľ bol o svojich právach poučený až následne pri podpise zápisnice o vydaní vecí a následnom obmedzení osobnej slobody podľa § 85 TP.¹⁵

Z uvedených záverov Ústavného súdu Slovenskej republiky možno vyvodit' záver, že ak nadobudne policajt presvedčenie, že je potrebné pretransformovať bežnú dopravnú kontrolu na prehliadku pre účely hľadania drog, takúto možnosť bezpochyby má. Musia však pritom

¹⁴ LACIAK, O. Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní, Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 31.

¹⁵ Úryvok z Nálezu sp. zn. III. ÚS/561/2021 zo dňa 21.12.2021.

byť dodržané všetky potrebné procesné garancie vrátane poučenia osoby o spôsobe obrany mlčaním. V opačnom prípade sú takto získané dôkazy získané nezákonne a nemožno na neprihliadať.

Ústavný súd SR v posudzovanom prípade teda pristúpil k jednoznačnému aplikovaniu doktríny plodov z otráveného stromu pri nezákonnom postupe obstarávania dôkazov. Svoje závery opieral o skutočnosť, že nezákonnosť postupu obstarávania dôkazov neumožňuje, aby boli použité v trestnom konaní a to z dôvodu, že takýto postup by umožňoval svojvôľu a nezákonnosť.¹⁶

Záver

Teória plodov z otráveného stromu má svoje korene v systéme common law. Ide o metaforické vyjadrenie tézy, že v prípade ak je hlavný dôkaz nezákonný, tak automaticky prenáša svoju nezákonnosť na všetky dôkazy z neho odvodené. V podmienkach Slovenskej republiky sa prístup k tejto teórii neustále vyvíja. Možno však konštatovať, že Slovenská republika sa aktuálne odchyľila od krajín, ktoré túto teóriu uznávajú bezvýhradne ku krajinám, ktoré aplikáciu tejto teórie v zásade ponechávajú na voľnú úvahu súdom. Z nášho pohľadu je však táto teória kľúčová v rámci dokazovania a predstavuje podstatné pravidlo a pomyselný „varovný prst“ orgánom štátu, ktoré by v každom prípade mali stáť na strane zákonnosti trestného konania.

Literatúra:

ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín : Heuréka, 2016, 334 s., ISBN 978-808-173-020-7

Gäfgen v. Nemecko

HALAS, N., KOLLÁROVÁ, B., POLIAKOVÁ, V.: *Dokazovanie v prípravnom konaní – trestnoprocesné aspekty.* Praha: Leges, 2021, 320 s., ISBN 978-80-7502-504-3

<https://www.lexisnexis.com/community/casebrief/p/casebrief-silverthorne-lumber-co-v-united-states>

Jalloh v. Nemecko

KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia.* Šamorín : Heuréka, 2013, 140 s. ISBN 978-80-8912-291-2

LACIAK, O.: *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní,* Bratislava: Wolter Kluwer, 2019, 119 s., ISBN 978-80-571-0018-8

MICHALOV, L., TOMAS, L.: *Doktrína plodu otráveného stromu v aktuálnej ústavnej súdnej praxi* IN Bulletin slovenskej advokácie Ročník XXVIII, č. 7-8 s. 37

Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 20. júna 2006, sp. zn. 4 Tz 9/2006

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 561/2021 z 21. decembra 2021.

¹⁶ Šamko, P.: Ústavný súd SR a doktrína plodov z otráveného stromu pri drogovom trestnom čine IN <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1094-ustavny-sud-sr-a-doktrina-plodov-z-otraveneho-stromu-pri-drogovom-trestnom-cine>.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 To 8/2018

ŠAMKO, P.: Ústavný súd SR a doktrína plodov z otráveného stromu pri drogovom trestnom čine IN <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1094-ustavny-sud-sr-a-doktrina-plodov-z-otraveneho-stromu-pri-drogovom-trestnom-cine>

Zaoralová P. *Procesní použitelnost důkazů v trestním řízení a její meze*. Praha: Leges, 2018, 320 s., ISBN 978-80-7502-310-0

**OKRÚHLY STÔL: PRIMERANOSŤ VEKOVEJ
HRANICE PRIESTUPKOVEJ ZODPOVEDNOSTI**

Viera JAKUŠOVÁ: Základné otázky k problematike primeranosti vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti a hľadanie odpovedí¹

Abstrakt

Príspevok sumarizuje diskusiu, ktorá prebehla 20. mája 2022 v rámci druhého okrúhleho stola k prácam na novej právnej úprave správneho trestania. Autorka predstavuje otázky, ktoré boli účastníkmi konferencie pertraktované. Zároveň prináša aj čiastkové závery, ktoré vyplynuli z diskusie k týmto otázkam.

Abstract

The contribution summarises discussion, which took place 20th May 2022 within the second round table arranged to the new legal framework of administrative punishment. The author introduces questions, which was analysed by the participants. The author also brings partial conclusions arising from the discussion.

Kľúčové slová: správne trestanie, primeranosť vekovej hranice, mladistvý, zákon o priestupkoch, trestný zákon.

Key words: administrative punishment, age appropriateness, juvenile, Minor, offences Act, Penal Code.

Autor:

Mgr. Viera Jakušová, PhD.
Katedra správneho a environmentálneho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
viera.jakusova@flaw.uniba.sk

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci výskumnej úlohy „Nová právna úprava správneho trestania“ s podporou grantu udeleného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja pod registračným číslom projektu APVV-20-0436.

ÚVOD

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta v spolupráci s Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky pracuje na projekte, ktorého výsledkom má byť vytvorenie návrhu novej právnej úpravy správneho trestania. Projekt „*Nová právna úprava správneho trestania*“ registrovaný pod č. APVV-20-0436, je podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja. Za účelom plnenia cieľov projektu sa riešiteľský kolektív stretol prvýkrát v októbri 2021, pričom druhé stretnutie prebehlo dňa 20. mája 2022. Obe stretnutia riešiteľského kolektívu projektu a prizvaných hostí mali charakter konferencie.

Tento príspevok sa sústreďuje na druhé stretnutie, ktoré sa uskutočnilo na pôde Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty, pričom sa zameriavalo primárne na vek páchatel'a priestupku v zmysle zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZoP“). Jeho cieľom bolo nájsť za okrúhlym stolom odpovede na otázky, týkajúce sa primeranosti vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti. Na tento účel sa riešiteľský kolektív projektu rozhodol prizvať nielen akademikov ale aj odborníkov z praxe. Skupinu akademikov predstavovali odborníci z Právnickej, Filozofickej a Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Medzi odborníkmi z praxe sa nachádzali zástupcovia zo Slovenskej komory psychológov, Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie, Ústavu na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých Sučany, Okresného úradu Bratislava, Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky.

V príspevku predstavujem otázky, ktoré boli účastníkmi konferencie pertraktované. Prinášam aj čiastkové závery, ktoré vyplynuli z diskusie k týmto otázkam. Cieľom príspevku je zachytenie nosných myšlienok tak, aby mohol riešiteľský kolektív s nimi pracovať a nadviazať na ne na ďalších stretnutiach. Je dôležité povedať, že myšlienky a závery uvedené v príspevku sú myšlienkami všetkých účastníkov konferencie.

Pri písaní príspevku boli použité metódy analýzy, komparácie, syntézy, metóda priameho pozorovania a metóda rozhovoru.

1. VEKOVÁ HRANICA PRIESTUPKOVEJ A TRESTNOPRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI

Predtým než uvediem základné výskumné otázky, ktoré boli položené účastníkom konferencie, je potrebné vymedziť priestupkovú a trestnoprávnu zodpovednosť. Zaujímavosťou je, že na území Slovenskej republiky je veková hranica priestupkovej a trestnoprávnej zodpovednosti odlišná.

Priestupková zodpovednosť je stanovená v § 5 ods. 1 ZoP nasledovne: „*Za priestupok nie je zodpovedný ten, kto v čase jeho spáchania nedovršil **pätnásť rok** svojho veku.*“

Vek páchatel'a predstavuje jeden z faktorov, ktorý podlieha zisťovaniu v priestupkovom konaní, pričom musí byť objektívne a bez pochybností preukázaný. Zásadne sa vek zisťuje prostredníctvom verejných listín, ktoré preukazujú vek osoby. Týmito listinami sú najmä občiansky preukaz, cestovný pas a rodný list.²

Ustanovenie § 5 ods.1 ZoP upravuje nevyvrátiteľnú právnu domnienku, podľa ktorej osoby, ktoré dovърšili pätnásť rok veku, dosiahli taký stupeň biologického, sociálneho a psychického rozvoja, že už majú plne vyvinuté rozpoznávacíe a určovacíe schopnosti týkajúce sa posúdenia vlastného konania. Podľa Horvata by individuálne posudzovanie dosiahnutia tohto stupňa vývoja bolo značne nepraktické, a preto sa predpokladá, že osoba, ktorá dovърšila pätnásť rok veku, je na účely ZoP plne schopná posúdiť a ovládať svoje konanie.³

V nadväznosti na to, je potrebné povedať, že existuje i osobitné ustanovenie o mladistvých, ktorého účelom je prihliadať na **osobitnú starostlivosť, ktorú venuje spoločnosť mládeži**. Takáto starostlivosť sa berie na zreteľ pri posudzovaní priestupku osoby, ktorá v čase jeho spáchania dovърšila pätnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho

² HORVAT, M. § 5 [Vek a nepríčetnosť]. In: SREBALOVÁ, M. a kol., *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2015.

³ Tamtiež.

veku – ide o osobu **mladistvého** v zmysle ZoP.⁴ Pre porovnanie uvádzam, že v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „TZ“) sa osoba, ktorá sa považuje za mladistvú definuje ako osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku.⁵ Pri uvedení pojmu **mladistvý páchatel'** budem v nasledujúcom texte rozumieť pri priestupkovej zodpovednosti osobu v zmysle § 19 ods. 1 ZoP a pri trestnoprávnej zodpovednosti osobu v zmysle § 94 ods. 1 TZ.

Pojem dovŕšiť pätnásť rok veku ZoP bližšie nevysvetľuje. Je potrebné uviesť, že osoba nie je priestupkovo zodpovedná za čin spáchaný v deň svojich pätnásť narodenín, ale až za čin, ktorý spácha v deň nasledujúci po dni týchto svojich narodenín. Uvedenému výkladu zodpovedá aj formulácia dikcie zákona, ktorá predpokladá, že pätnásť rok veku musel byť dovŕšený.⁶

Ako som už uviedla, veková hranica priestupkovej zodpovednosti a trestnoprávnej zodpovednosti sa so vstupom do platnosti a účinnosti TZ líšia. V TZ je deliktuálna spôsobilosť stanovená v ustanovení § 22 ods. 1 TZ nasledovne: „*Kto v čase spáchania činu inak trestného nedovŕšil **štrnásť rok** svojho veku, nie je trestne zodpovedný.*“ Z uvedeného vyplýva, že osoba mladšia ako štrnásť rokov nenesie za svoje protiprávne činy žiadnu trestnú zodpovednosť. Osoba sa stáva v zmysle § 136 TZ⁷ trestne zodpovednou až dňom, ktorý nasleduje po dni štrnásť narodenín.⁸

Ak by osoba bola mladšia ako štrnásť rokov, do úvahy by prichádzalo uloženie **ochrannej výchovy v občianskoprávnom konaní** za podmienok uvedených v § 105 TZ.⁹ Podľa § 105 TZ : „*Ak spáchala osoba, ktorá dovŕšila dvanásť rok svojho veku a je mladšia ako štrnásť rokov, niektorý čin, za ktorý tento zákon dovoľuje uložiť trest odňatia slobody na doživotie, súd jej uloží v civilnom procese ochrannú výchovu aj na návrh prokurátora; súd tak môže urobiť aj vtedy, keď je to potrebné na zabezpečenie riadnej výchovy osoby mladšej ako štrnásť rokov, ktorá spáchala čin, ktorý by inak bol trestným činom alebo osoby mladšej ako pätnásť rokov, ktorá spáchala trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201.*“

Hranica trestnej zodpovednosti však môže byť vo vybranom prípade aj iná ako štrnásť rokov. Takýmto prípadom sa spáchanie trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ. Podľa § 22 ods. 2 TZ, na to, aby bola voči osobe vyvodená trestnoprávna zodpovednosť, musí osoba dosiahnuť v čase spáchania činu **pätnásť rok** svojho veku, ak ide o trestný čin sexuálneho zneužívania. Vyplýva to z tzv. hranice „legálneho sexu“, ktorá je v ustanovení § 201 TZ stanovená na pätnásť rokov.¹⁰

Je potrebné uviesť aj občianskoprávne hľadisko. Podľa § 9 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“) majú maloletí spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku.

Zodpovednosť za škodu spôsobenú tými, ktorí nemôžu posúdiť následky svojho konania je vyjadrená v § 422 OZ. Maloletý alebo ten, kto je postihnutý duševnou poruchou, zodpovedá za škodu ním spôsobenú, ak je schopný ovládnuť svoje konanie a posúdiť jeho následky; spoločne a nerozdielne s ním zodpovedá, kto je povinný vykonávať nad ním dohľad. Ak ten, kto spôsobí škodu, pre maloletosť alebo pre duševnú poruchu nie je schopný ovládnuť svoje konanie alebo posúdiť jeho následky, zodpovedá za škodu ten, kto je povinný vykonávať

⁴ Pozri § 19 ods. 1 ZoP.

⁵ Pozri § 94 ods. 1 TZ.

⁶ HORVAT, M. § 5 [Vek a nepričetnosť]. In: SREBALOVÁ, M. a kol., *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2015.

⁷ Zo zákona: „*Kde tento zákon spája s uplynutím určitej lehoty počítanej na dni nejaký účinok, nezapočítava sa do nej deň, keď nastala právna skutočnosť určujúca jej začiatok.*“ Pozri § 136 TZ.

⁸ MENCEROVÁ, I. § 22 [Vek]. In: BURDA, E. a kol., *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel*. Praha: C. H. Beck, 2010.

⁹ Tamtiež.

¹⁰ Tamtiež.

nad ním dohľad.¹¹ Podľa § 422 ods. 2 a 3 OZ, ten kto je povinný vykonávať dohľad, zbaví sa zodpovednosti, ak preukáže, že náležitý dohľad nezanedbal. Ak by však dohľad vykonávala právnická osoba, jej pracovníci dohľadom poverení sami za škodu takto vzniknutú podľa OZ nezodpovedajú; ich zodpovednosť podľa pracovnoprávných predpisov nie je tým dotknutá.

1.1 Zahraníčné právne úpravy a trestnoprávna zodpovednosť

Medzinárodná organizácia zabezpečujúca práva detí (Child Rights International Network) (ďalej len „CRIN“) zverejnila na svojom webovom sídle prehľad vekových hraníc **trestnoprávnej zodpovednosti** v Európe. Najvyššiu vekovú hranicu trestnoprávnej zodpovednosti z uvedených štátov CRIN má Poľsko, a to **sedemnást'** rokov. Za ním nasleduje Portugalsko s hranicou **šestnásť** rokov. Vekovú hranicu **pätnásť** rokov obsahujú právne úpravy Dánska, Fínska, Švédska, Českej republiky, Nórska a pri niektorých trestných činoch i Poľska. Okrem Slovenskej republiky sa s hranicou trestnoprávnej zodpovednosti **štrnásť** rokov veku, môžeme stretnúť i v štátoch akými sú Rakúsko, Taliansko, Nemecko, Estónsko, Lotyšsko, Slovinsko, Litva, Bulharsko, Maďarsko, Chorvátsko, Rumunsko. Veková hranica zodpovednosti **dvanásť** rokov sa nachádza v právnych úpravách štátov ako Holandsko, Škótsko, Írsko, Belgicko a i Maďarsko pri niektorých trestných činoch. Najnižšiu vekovú hranicu z krajín, ktorých právnú úpravu zverejnila CRIN na svojej webovej stránke majú štáty: Anglicko, Wales, Severné Írsko a Švajčiarsko, a to **desať** rokov veku. Je tiež dôležité povedať, že Francúzsko nemá presne stanovenú vekovú hranicu trestnoprávnej zodpovednosti, pričom v zásade platí, že osoba môže byť trestne zodpovedná už vo veku **trinásť** rokov.¹²

Parlamentné zhromaždenie Rady Európy prijalo Rezolúciu 2010 (2014), v ktorej sa odporúča členským štátom stanovenie vekovej hranice trestnoprávnej zodpovednosti nie nižšej ako je **štrnásť** rokov.¹³

2. ZÁKLADNÉ OTÁZKY A ICH ANALÝZA

Na úvod boli účastníkom konferencie predstavené výskumné otázky, ktorých zodpovedanie by malo viesť k vytvoreniu záveru, či je vhodné znížiť hranicu priestupkovej zodpovednosti. Preto bolo hlavným predmetom diskusie, či by aj priestupková zodpovednosť mala nastupovať po vzore trestnej zodpovednosti už v štrnástich rokoch, alebo by mala byť ponechaná od pätnásteho roku života.

V nasledujúcom texte prezentujem myšlienky všetkých účastníkov konferencie, z ktorých možno vyvodit' aspoň čiastkové závery.

Na účely analýzy primeranosti vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti boli zostavené výskumné otázky:

1. Je možné objektivizovať komparatívne znaky rozumovej a vôľovej/mravnej vyspelosti štrnásť a pätnásť ročných mladistvých a s tým súvisiacu vhodnosť ich rozdielnej úpravy pri administratívno-právnej a trestnoprávnej zodpovednosti?
2. Existuje relevantný podklad aktuálnej rozdielnej vekovej hranice, resp. možno ho z hľadiska vývinu mladistvých určiť?
3. Je vhodné aplikovať koncept podmienenej trestnej zodpovednosti medzi štrnástym a pätnástym rokom veku aj na administratívnu zodpovednosť? (podmienenosť dosiahnutím úrovne rozumovej a mravnej vyspelosti, ktorá umožňuje mladistvému rozpoznať protiprávnosť konania a ovládať konanie)

¹¹ Pozri § 422 ods. 1 OZ.

¹² CHILD RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK. Minimum ages of criminal responsibility in Europe. [online], [cit. 06.06.2022]. Dostupné na: <https://archive.crin.org/en/home/ages/europe.html>

¹³ PARLAMENTNÉ ZHROMAŽDENIE RADY EURÓPY. Rezolúcia 2010 (2014). [online], [cit. 06.06.2022]. s.1, Dostupné na: <http://semantic-pace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbncveG1sL1hSZWYvWdJILURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0yMTA5MCZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbncveG1sL3hzbC1mby9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTIxMDkw>

4. Je potrebné diferencovať vekové hranice administratívnej zodpovednosti vzhľadom na niektoré druhy / typy administratívnych deliktov?
5. Aké sú zahraničné právne úpravy?
6. Aký spoločenský dopad môže mať zníženie veku administratívnoprávnej zodpovednosti?

V prvej kapitole tohto príspevku som vymedzila druhy právnej zodpovednosti v zmysle ZoP a TZ na území Slovenskej republiky, ako aj zahraničné právne úpravy obsahujúce ustanovenia k trestnoprávnej zodpovednosti. Cieľom tohto článku nie je analyzovať všetky právne úpravy v zahraničí z hľadiska vekovej hranice trestnoprávnej alebo priestupkovej zodpovednosti, preto som už v predchádzajúcom texte spomenula len okrajovo dostupné informácie týkajúce sa trestnoprávnej zodpovednosti. Na konferencii bola sčasti spomenutá aj veková hranica priestupkovej zodpovednosti. Tá by podľa tvrdení odborníkov, ktorí sa zúčastnili konferencie mala byť vo väčšine členských štátov **pätnásť** a **štrnásť** rokov. Táto informácia by si však vyžadovala hlbšiu analýzu právnych úprav jednotlivých krajín.

V nadväznosti na klesajúcu tendenciu vekovej hranice trestnoprávnej zodpovednosti v zahraničí¹⁴ a na početnosť právnych úprav členských štátov, ktoré obsahujú vekovú hranicu priestupkovej zodpovednosti¹⁵ štrnásť rokov, sa sformuloval ako jeden z názorov, že by bolo vhodné znížiť i priestupkovú zodpovednosť na území Slovenskej republiky. Táto myšlienka kladie dôraz aj na odporúčanie Rady Európy, ktorým Rada Európy stanovila takú vekovú hranicu trestnoprávnej zodpovednosti, aby nebola nižšia ako je **štrnásť** rokov. Ak je veková hranica trestnoprávnej a priestupkovej zodpovednosti nastavená vo väčšine členských štátov na štrnásť rokov, pričom trend takejto úpravy je klesajúci, tak prečo neznižovať i hranicu priestupkovej zodpovednosti na území Slovenskej republiky?

Ďalšou otázkou je, čo viedlo zákonodarcu znížiť vekovú hranicu trestnoprávnej zodpovednosti na území Slovenskej republiky? Podľa dôvodovej správy k § 22 TZ mládež dospieva rýchlejšie než tomu bolo pred niekoľkými desiatkami rokov. Nesporne je to vyvolané aj celkovým životným štýlom, materiálными podmienkami, tempom a úrovňou vzdelávania, prístupom k informáciám prostredníctvom médií vrátane výpočtovej techniky a podobne.

Tieto faktory a mnohé k nim pridružené bio-psycho-sociologické podmienky a príčiny, ako aj ich dôsledky v prvom rade odôvodňujú potrebu ešte dôslednejšie chrániť mládež pred negatívnymi vplyvmi, pred sociálno-patologickými javmi a zintenzívniť pôsobenie všetkých súčastí systému výchovy a vzdelávania, vytvoriť mládeži materiálne i kultúrne podmienky pre vzdelávanie, kultúrne vyžitie i pre pracovné uplatnenie, zvýšiť ich perspektívy pokiaľ ide o možnosti bývania, zdravého spôsobu života, vrátane oddychu, využívania voľného času a zdravé výchovné prostredie.¹⁶

Treba prihliadať aj na to, že mládež sama nemôže niesť dôsledky za mnohé problémové javy v sociálnej, ekonomickej a iných oblastiach spoločenského života, ktoré sama nezavinila a ktoré sú mnohokrát impulzom jej delikvencie. Rovnako treba prihliadať tiež na fakt, že mládež samotná je jednou z prvých a najviac zraniteľných obetí zločinu.¹⁷

Značná časť tých, ktorí predložili námety na obsahové zameranie rekodifikácie TZ vrátane schváleného legislatívneho zámeru vlády navrhla znížiť vekovú hranicu trestnej zodpovednosti z pätnástich na štrnásť rokov. Ďalej sa v dôvodovej správe konštatuje, že je zrejmé, že takéto opatrenie samo o sebe problém kriminality mládeže nevyrieši. Na druhej strane je ale tiež jasné, že zníženie vekovej hranice zodpovednosti za trestné činy vyjadrí disproporciu v akcelerácii vývoja dospievania (a to aj mentálneho) mládeže, čo je nutné z hľadiska ochrany spoločnosti pred kriminalitou.¹⁸

¹⁴ Pozri kapitolu 1.1.

¹⁵ Podľa tvrdení odborníkov účastných na konferencii.

¹⁶ Dôvodová správa k TZ. Osobitná časť. [online], [cit. 31.05.2022]. s. 10. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=189687>.

¹⁷ Tamtiež, s. 11.

¹⁸ Tamtiež, s. 11.

Je dôležité povedať, že pri posudzovaní trestnoprávnej zodpovednosti treba prihliadať aj na § 95 ods. 1 TZ, podľa ktorého **mladistvý mladší ako pätnásť rokov**, ktorý v čase spáchania činu nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby mohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, **nie je za tento čin trestne zodpovedný**. V nadväznosti na to, vyvstáva otázka, či je vhodné podobné ustanovenie vložiť aj do ZoP v prípade, ak by sa hranica priestupkovej zodpovednosti znížila na štrnásť rokov. Skupina odborníkov sa obáva, že procesom skúmania a rozlišovania medzi duševnou zrelosťou a duševnou poruchou sa konanie o priestupku neprimerane predĺži, čo môže potenciálne spôsobiť jeho neefektivitu a neúčelnosť.

Podľa názorov časti odborníkov prítomných na konferencii, ľudský mozog dospieva neskoršie. Je preto možné, že mladiství nemajú pocit zodpovednosti a anticipácie. Ich motivácia páchania protiprávných činov môže byť nejasná. Dôležitým faktorom vo vzťahu k páchaniu deliktov mladistvými, je aj prostredie, v ktorom sa mladistvý pohybuje, čo môže mať vplyv aj na jeho emočný vývin.

V diskusii sa ukázalo, že by mal byť kladený väčší dôraz na prevenciu mladistvých proti páchaniu, či už priestupkov alebo trestných činov. Základnými piliermi prevencie by mali byť podpora, vytvorenie vhodnej komunity a vzory. V rámci uvedeného kľúčovú úlohu zohráva i školský psychológ. Časť odborníkov sa vzhľadom na vyššie uvedené, zhodla na tom, že **nie je správne znižovať** vekovú hranicu priestupkovej zodpovednosti, pričom by **bolo potrebné zvýšiť** vekovú hranicu zodpovednosti v TZ. Zhodli sa tak na všeobecnej vekovej hranici **pätnásť rokov**.

Časť odborníkov sa zhodla na tom, že, ak existujú pochybnosti, tak vekovú hranicu priestupkovej zodpovednosti neznižujeme, posilňujeme agendu sociálnych kurátorov a zväzme i zakotvenie zástupcu mladistvého v ZoP.

Druhá časť odborníkov tvrdí, že momentálne nastavenie vekovej hranice v ZoP a TZ nie je logické, nakoľko medzi štrnásť a pätnásť ročnými osobami nie je markantný rozdiel. Ak je trestná zodpovednosť v štrnástom roku života, tak by to malo byť aj v priestupkovej zodpovednosti. Časť odborníkov tvrdí, že práva či už štrnásťročnej alebo pätnásťročnej osoby sú garantované.

Je dôležité dbať aj na efektivitu trestania. Podľa názorov odborníkov medzi atribúty efektívnosti trestania možno zaradiť včasnosť, primeranosť a spravodlivosť. Treba si položiť otázku, aká povaha sankcii nastupuje podľa ZoP?

Podľa § 11 ods. 1 ZoP za priestupok možno uložiť pokarhanie, pokutu, zákaz činnosti, prepadnutie vecí. Sankciu možno uložiť samostatne alebo s inou sankciou; pokarhanie nemožno uložiť spolu s pokutou.¹⁹ Od uloženia sankcie možno v rozhodnutí o priestupku upustiť, ak k náprave páchatel'a **postačí samotné prejednanie priestupku**.²⁰

Možno povedať, že povaha sankcii uvedená v ZoP je spätnou väzbou z pohľadu inštitucionálneho systému spoločnosti, v prípade ak „zlyhá“ prevencia. Ak je osoba potrestaná týmto typom sankcii, je možné, že si uvedomí to, že spáchala protiprávny čin, pričom osoba dostáva akoby formálnu spätnú väzbu. Podľa názoru časti odborníkov je vhodným ustanovenie § 11 ods. 3 ZoP, ktorým je možné upustiť o rozhodnutí o priestupku, nakoľko k náprave páchatel'a môže stačiť i samotné jeho prejednanie. Je potrebné spomenúť i § 19 ZoP, kde sú zakotvené osobitné ustanovenia o mladistvých pri posudzovaní priestupku.²¹

V nadväznosti na uvedené, možno povedať, že ďalším argumentom pre zníženie vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti je fakt, že pri priestupkoch je povaha sankcii skôr

¹⁹ Pozri § 11 ods. 2 ZoP.

²⁰ Pozri § 11 ods. 3 ZoP.

²¹ Podľa § 19 ZoP: „ Pri posudzovaní priestupku osoby, ktorá v čase jeho spáchania dovŕšila pätnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku (ďalej len „mladistvý“), sa prihliada na osobitnú starostlivosť, ktorú venuje spoločnosť mládeži. Priestupok mladistvého nemožno prejednať v rozkaznom konaní. Horná hranica pokuty sa u mladistvých znižuje na polovicu; nesmie byť pritom vyššia ako 300 eur a v blokovanom konaní ako 60 eur. Zákaz činnosti možno mladistvému uložiť najdlhšie na jeden rok, ak nebráni výkon tejto sankcie jeho príprave na povolanie.“

spätnou väzbou zo strany štátu, pričom sankcie nie sú príliš tvrdé ako pri trestných činoch²², kde sa vo výkone trestu môže ešte zhoršiť sociálna situácia osoby.

Ako jeden z problémov, ktorý skupina odborníkov identifikovala možno uviesť znenie ustanovenia § 66 ods. 1 písm. b) ZoP: „*Správny orgán vec odloží bez toho, aby začal konanie, ak osoba podozrivá z priestupku v čase spáchania priestupku **nedovíšila pätnásty rok svojho veku** alebo trpela duševnou poruchou, pre ktorú nemohla rozpoznať, že svojím konaním porušuje alebo ohrozuje záujem chránený zákonom, alebo nemohla ovládať svoje konanie.*“ Problematickým je práve absencia povinnosti upovedomiť o takomto odložení príslušný úrad práce sociálnych vecí a rodiny, ktorý by uplatnil relevantné výchovné opatrenia. Podľa § 66 ods. 3 ZoP sa o odložení veci upovedomí **len poškodený**, pričom sa rozhodnutie o odložení veci sa nevydáva. Bolo by preto vhodné zakotviť povinnosť upovedomiť i príslušný úrad práce sociálnych vecí a rodiny.

V praxi môže nastať situácia, keď osoba, ktorá dosiahla štrnásť rok veku a je trestne zodpovednou, spáchala skutok, ktorý je vyhodnotený prokurátorom alebo policajtom ako priestupok na základe výsledkov vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. V takom prípade, je vec v zmysle § 214 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov postúpená inému orgánu, ktorý je príslušný na prejednanie priestupku. Podľa tohto ustanovenia sú prokurátor alebo policajt oprávnení postúpiť vec inému orgánu, ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania preukazujú, že nejde o trestný čin, ale ide o skutok, **ktorý by mohol byť priestupkom** alebo iným správnym deliktom alebo by mohol byť prejednaný v disciplinárnom konaní. Následne, ak orgán príslušný na prejednanie priestupku odloží vec podľa § 66 ods. 1 písm. b) ZoP a upovedomí o tom len poškodeného, páchatel' priestupku ostáva prakticky „nepotrestaným“. Týmto sa môže zvýšiť riziko opätovného páchania deliktu a ohroziť duševný vývin maloletého.

ZÁVER

Veková hranica priestupkovej zodpovednosti a trestnoprávnej zodpovednosti sa so vstupom do platnosti a účinnosti TZ líšia. Priestupková zodpovednosť je stanovená v § 5 ods. 1 ZoP nasledovne: „*Za priestupok nie je zodpovedný ten, kto v čase jeho spáchania nedovíšil **pätnásty rok svojho veku**.*“ V TZ je deliktuálna spôsobilosť zakotvená v ustanovení § 22 ods. 1 TZ: „*Kto v čase spáchania činu inak trestného nedovíšil **štrnásť rok svojho veku**, nie je trestne zodpovedný.*“

Hranica trestnej zodpovednosti však môže byť vo vybranom prípade aj iná ako štrnásť rokov. Takýmto prípadom sa spáchanie trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ. Podľa § 22 ods. 2 TZ, na to, aby bola voči osobe vyodená trestnoprávna zodpovednosť, musí osoba dosiahnuť v čase spáchania činu **pätnásty rok** svojho veku, ak ide o trestný čin sexuálneho zneužívania. Vyplýva to z tzv. hranice „legálneho sexu“, ktorá je v ustanovení § 201 TZ stanovená na pätnásť rokov.

Prehľad vekových hraníc **trestnoprávnej zodpovednosti** v Európe zverejnila na svojom webovom sídle organizácia CRIN. Parlamentné zhromaždenie Rady Európy prijalo Rezolúciu 2010 (2014), v ktorej sa odporúča členským štátom stanovenie vekovej hranice trestnoprávnej zodpovednosti nie nižšej ako je **štrnásť** rokov.

Ako odpoveď na otázku, čo viedlo zákonodarcu znížiť vekovú hranicu trestnoprávnej zodpovednosti na území Slovenskej republiky, možno uviesť, že zákonodarca znížil túto hranicu hlavne z dôvodu, že mládež dospieva rýchlejšie než tomu bolo pred niekoľkými desiatkami rokov, pričom je to vyvolané aj celkovým životným štýlom, materiálnymi podmienkami, tempom a úrovňou vzdelávania, prístupom k informáciám. Faktory a mnohé k nim pridružené bio-psycho-sociologické podmienky a príčiny, ako aj ich dôsledky v prvom rade odôvodňujú potrebu ešte dôslednejšie chrániť mládež pred negatívnymi vplyvmi.

²² Druhy sankcií sú v TZ uvedené v § 31 až § 33 TZ.

Zákonodarca v dôvodovej správe konštatuje, že je zrejmé, že takéto opatrenie samo o sebe problém kriminality mládeže nevyrieši. Na druhej strane je ale tiež jasné, že zníženie vekovej hranice zodpovednosti za trestné činy vyjadrí disproporciu v akcelerácii vývoja dospievania (a to aj mentálneho) mládeže, čo je nutné z hľadiska ochrany spoločnosti pred kriminalitou.

Ako jeden z problémov, ktorý skupina odborníkov identifikovala možno uviesť znenie ustanovenia § 66 ods. 1 písm. b) ZoP: „*Správny orgán vec odloží bez toho, aby začal konanie, ak osoba podozrivá z priestupku v čase spáchania priestupku **nedovršila pätnásty rok svojho veku** alebo trpela duševnou poruchou, pre ktorú nemohla rozpoznať, že svojím konaním porušuje alebo ohrozuje záujem chránený zákonom, alebo nemohla ovládať svoje konanie.*“ Problematickým je práve absencia povinnosti upovedomiť o takomto odložení príslušný úrad práce sociálnych vecí a rodiny, ktorý by uplatnil relevantné výchovné opatrenia. Podľa § 66 ods. 3 ZoP sa o odložení veci upovedomí **len poškodený**, pričom sa rozhodnutie o odložení veci sa nevydáva. Bolo by preto vhodné zakotviť povinnosť upovedomiť i príslušný úrad práce sociálnych vecí a rodiny.

V diskusii bol uvedený aj prípad z praxe, keď osoba, ktorá dosiahla štrnásty rok veku a je trestne zodpovednou, spáchala skutok, ktorý je vyhodnotený prokurátorom alebo policajtom ako priestupok na základe výsledkov vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. V takom prípade, je vec postúpená inému orgánu príslušnému na prejednávanie priestupkov. Následne, ak orgán príslušný na prejednanie priestupku odloží vec podľa § 66 ods. 1 písm. b) ZoP a upovedomí o tom len poškodeného, páchatel' priestupku ostáva prakticky „nepotrestaným“. Týmto sa môže zvýšiť riziko opätovného páchania deliktu a ohroziť duševný vývin maloletého.

V diskusii sa ukázalo, že by mal byť kladený väčší dôraz na prevenciu mladistvých proti páchaniu, či už priestupkov alebo trestných činov. Základnými piliermi prevencie by mali byť podpora, vytvorenie vhodnej komunity a vzory. V rámci uvedeného kľúčovú úlohu zohráva i školský psychológ. Časť odborníkov sa zhodla na tom, že, ak existujú pochybnosti, tak vekovú hranicu priestupkovej zodpovednosti neznižujeme, posilňujeme agendu sociálnych kurátorov a zväzme i zakotvenie zástupcu mladistvého v ZoP. Vzhľadom na vyššie uvedené, **nie je správne znížovať** vekovú hranicu priestupkovej zodpovednosti, pričom by **bolo potrebné zvýšiť** vekovú hranicu zodpovednosti v TZ. Časť odborníkov sa zhodla tak na všeobecnej vekovej hranici **pätnásť rokov**.

Druhá časť odborníkov tvrdí, že momentálne nastavenie vekovej hranice v ZoP a TZ nie je logické, nakoľko medzi štrnásť a pätnásť ročnými osobami nie je markantný rozdiel. Ak je trestná zodpovednosť v štrnástom roku života, tak by to malo byť aj v priestupkovej zodpovednosti. Časť odborníkov tvrdí, že práva či už štrnásťročnej alebo pätnásťročnej osoby sú garantované.

Tento názor sa sformuloval aj v nadväznosti na klesajúcu tendenciu vekovej hranice trestnoprávnej zodpovednosti v zahraničí a na početnosť právnych úprav členských štátov, ktoré obsahujú vekovú hranicu priestupkovej zodpovednosti štrnásť rokov. Toto tvrdenie by si však vyžadovalo hlbšiu analýzu právnych úprav vekovej hranice trestnoprávnej a priestupkovej zodpovednosti.

Ďalším argumentom pre zníženie vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti je fakt, že pri priestupkoch je povaha sankcii skôr spätnou väzbou zo strany štátu, pričom sankcie nie sú príliš tvrdé ako pri trestných činoch, kde sa vo výkone trestu môže ešte zhoršiť sociálna situácia osoby.

V súvislosti s tým, je dôležité povedať, že dôvodová správa k § 5 ZoP nie je dostupná. Domnievam sa, že ak by z danej dôvodovej správy vyplývalo, že sa prebrala právna úprava z vtedy platného a účinného TZ, bol by to jeden z argumentov v prospech zosúladenia účinnej trestnoprávnej úpravy.

Prikláňam sa k druhej časti odborníkov, ktorá zastáva názor, že by bolo vhodné znížiť vekovú hranicu zodpovednosti v ZoP. Podľa môjho názoru, ak osoba staršia ako štrnásť rokov veku je trestne zodpovednou, tak by táto osoba mohla niesť zodpovednosť aj za priestupok,

a teda za menej závažné protiprávne konanie. Momentálne nastavenie vekovej hranice v ZoP a TZ nie je logické a v praxi môže spôsobovať problémy. Je potrebné zosúladiť platné a účinné právne úpravy, ktoré sú obsiahnuté v TZ a ZoP.

V TZ sa pri posudzovaní trestnoprávnej zodpovednosti prihliada aj na dosiahnutie rozumovej a mravnej vyspelosti mladistvého v čase spáchania činu mladšieho ako pätnásť rokov. Ak takúto úroveň vyspelosti nedosiahol, tak nie je za tento čin trestne zodpovedný. V nadväznosti na to, vznikla na stretnutí otázka, či je vhodné podobné ustanovenie vložiť aj do ZoP v prípade, **ak by** sa hranica priestupkovej zodpovednosti **znížila** na štrnásť rokov. Skupina odborníkov sa obáva, že procesom skúmania a rozlišovania medzi duševnou zrelosťou a duševnou poruchou sa konanie o priestupku neprimerane predĺži, čo môže potenciálne spôsobiť jeho neefektivitu a neúčelnosť.

Záverom možno konštatovať, že diskusia ponúkla množstvo rôznorodých medziodborových pohľadov na primeranosť vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti. Možno povedať, že stretnutie bolo veľmi podnetné a prínosné pre ďalší výskum. Celková zhoda sa nedosiahla. Účastníci si však odniesli mnohé pohľady a podnety, na základe ktorých bude možné pokračovať v ďalšej práci formulovania finálnych návrhov vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti.

Použité zdroje:

BURDA, E. a kol., *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 1130 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

Dôvodová správa k TZ. Osobitná časť. [online], [cit. 31.05.2022]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=189687>

CHILD RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK. Minimum ages of criminal responsibility in Europe. [online], [cit. 06.06.2022]. Dostupné na internete: <https://archive.crin.org/en/home/ages/europe.html>

PARLAMENTNÉ ZHROMAŽDENIE RADY EURÓPY. Rezolúcia 2010 (2014). [online], [cit. 06.06.2022]. s.1 Dostupné na internete: <http://semanticpace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnceG1sL1hSZWYvW DJILURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0yMTA5MCZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnceG1sL3hzbC1mby9QZGYvWFJIZi1XRRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTIxMDkw>

SREBALOVÁ, M. a kol., *Zákon o priestupkoch. Komentár.* 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2015, 504 s. ISBN 978-80-89603-30-5.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Gabriela LUBELCOVÁ: Proces dozrievania a otázky vekovej hranice právnej zodpovednosti mládeže – sociologické aspekty¹

Abstrakt

Príspevok sa venuje problému stanovenia vekovej hranice pre právnu (konkrétne priestupkovú) zodpovednosť nepľnoletej osoby. Právnym kritériom vekovej hranice je dosiahnutie primeranej úrovne rozumovej a vôľovej vyspelosti nepľnoletých. Príspevok charakterizuje proces dozrievania z vývojového hľadiska a poukazuje aj na spoločensko-historické zmeny pozície a interpretácie dieťaťa a mladého človeka. Proces dozrievania je kontinuálnym pozvoľným procesom, ktorý nemá jednoznačne stanoviteľnú hranicu dosiahnutia primeranej zrelosti. Stanovenie vekovej hranice nadobudnutia primeranej zodpovednosti je tak skôr spoločenským konsenzom, v nadväznosti na ďalšie inštitucionálne rámce sociálnej pozície mladého človeka. Autorka sa prihovára za zjednotenie vekovej hranice právnej zodpovednosti za menej a viac závažné protiprávne činy (priestupky a trestné činy), ktoré sú zatiaľ na Slovensku vymedzené odlišne.

Abstract

The paper deals with the problem of setting an age limit for the legal (specifically misdemeanor) liability of a minor. The legal criterion of the age limit is the achievement of an adequate level of intellectual and voluntary maturity of minors. The paper characterizes the process of maturation from the developmental point of view, also points out the socio-historical changes in the position and interpretation of the child and the young person. The maturing process is a continuous gradual process that does not have a clearly identifiable threshold for reaching reasonable maturity. Determining the age limit for acquiring adequate responsibility is thus more of a social consensus, following other institutional frameworks of the young person's social position. The author advocates for the unification of the age limit of legal liability for less and more serious illegal acts (misdemeanor and criminal acts), which are so far defined differently in Slovakia.

Kľúčové slová: právna zodpovednosť maloletých, detstvo, mladosť, sociálne dozrievanie

Key words: legal liability of minors, childhood, youth, social maturation

Autor:

Prof. PhDr. Gabriela Lubelcová, CSc.
Katedra sociológie
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Gondova 2
818 01 Bratislava
Slovenská republika
gabriela.lubelcova@uniba.sk

¹ Príspevok bol vypracovaný ako výstup z podujatia: Okrúhly stôl na tému „Primeranosť vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti“, ktoré sa konalo dňa 20.5.2022 na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte v rámci riešenia projektu: „Nová právna úprava správneho trestania“ s podporou grantu udeleného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja pod registračným číslom APVV-20-0436.

ÚVOD

Hoci právo definuje vznik právnej osobnosti človeka už jeho narodením, plnoprávnosť jeho pozície, a to tak z hľadiska práv ako aj povinností, prepája so životným cyklom človeka, predovšetkým s jeho rannými fázami. Právo rešpektuje skutočnosť, že na plné prevzatie zodpovednosti za svoje konanie človek potrebuje „prípravu“, ktorá je stelesnená procesom socializácie v ranných etapách životného cyklu človeka – v období detstva a mladosti.

Plnohodnotnú spôsobilosť k právnym úkonom (teda aj právam a povinnostiam) človek získava dosiahnutím právneho statusu dospelého človeka, ktorý je vekovo stanovený hranicou 18. roku života. Uznanie spôsobilosti sa opiera o dosiahnutie plnej rozumovej a vôľovej vyspelosti, ktorá znamená schopnosť uvedomiť si význam a dôležitosť právneho úkonu a jeho dôsledky a schopnosť ovládať svoje konanie, t.j. konanie svojou vôľou usmerňovať².

V prípade nedospelého sa jeho uznanie spôsobilosti na právne úkony odvíja potom od nadobúdania „rozpoznávajúcich a určujúcich schopností, teda od schopnosti ovládať svoje konanie, schopnosti posúdiť následky svojho právneho konania, či schopnosti posúdiť následky svojho protiprávneho konania, ktoré musí byť zároveň primerané jeho veku“³.

Pritom platí, že „na rozumovú a vôľovú vyspelosť je potrebné nazerať ako na všeobecnú vyspelosť prezumovanú pre maloletého v určitom štádiu (veku) vývoja. Ide teda o objektívnu kategóriu, resp. objektívnu vyspelosť, ktorou disponujú maloletí rovnakého veku. Vecné hľadisko ustupuje do úzadia, pričom argumentácia v prospech objektívneho posudzovania pramení v potrebe právnej istoty ostatných osôb“⁴.

Pre stanovenie vekovej hranice právnej zodpovednosti je potom dôležitá otázka, kedy môžeme hovoriť o dosiahnutí takejto úrovne rozumovej a vôľovej vyspelosti. Odpoveď na túto otázku súvisí s procesom dozrievania mladých ľudí. V tejto súvislosti môžu byť právu nápomocné sociálne vedy, ktoré sa problematikou procesu ľudského dozrievania zaoberajú, predovšetkým psychológia (najmä vývinová), sociológia (najmä sociológia životného cyklu) či pedagogika (aplikujúca ich poznatky do stratégií výchovy). Nakoľko ide o stanovenie objektívnej vyspelosti, ktorou disponujú mladí ľudia rovnakého veku, je namieste zväžiť všeobecné charakteristiky priebehu vstupných etáp životného cyklu človeka a jeho špecifik v súčasných spoločenských podmienkach, ktoré môžu spolurčovať primeranosť stanovenia hraníc právnej zodpovednosti. Práve tieto všeobecné charakteristiky, modifikované spoločenskými podmienkami vývoja generácií detí a mládeže poskytuje sociológia, ktorej biodromálny⁵ pohľad sa zameriava na typizáciu jednotlivých etáp života, ich typické podoby a charakteristiky, univerzálne spoločné znaky a zároveň spoločensko-historické špecifiká generačného priebehu životných etáp. Z tohto pohľadu sa na problematiku stanovenia vekovej hranice právnej zodpovednosti budeme pozeráť v tomto príspevku.

Zároveň treba podotknúť, že hoci opieranie sa o dosiahnutie určitého stupňa zrelosti predpokladá právna zodpovednosť človeka všeobecne, vekovú hranicu pre jej nadobudnutie sa inak vymedzuje v jednotlivých oblastiach práva, predovšetkým v práve občianskom, verejnom a trestnom, čo túto hranicu problematizuje a stavia otázku oprávnenosti jej diferencovanosti.

1 ŽIVOTNÝ CYKLUS ČLOVEKA A JEHO CHARAKTERISTIKY

Životný cyklus môžeme vymedziť ako sled po sebe idúcich období života, ktoré majú prirodzený základ. Rozdeľuje sa do štyroch základných etáp: obdobie detstva, mladosti,

² Klincová, Z. Rozsah procesnej spôsobilosti maloletých. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 14. – 15. februára 2019. Subjekty občianskeho práva. Bratislavské právnické fórum 2019. Bratislava: UK 2019, ISBN 9788071605256, EAN 9788071605256, s. 85.

³ Fekete. I. Občiansky zákonník 1 zväzok (Všeobecná časť). Veľký komentár, 3 aktualizované a rozšírené vydanie, Bratislava: EUKÓDEX. 2018. ISBN 9788081550737. s. 170.

⁴ Števec, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M., a kol. Občiansky zákonník I. § 1-450. Veľké komentáre. C.H. Beck SK, 2019, ISBN 9788074007705, s. 56.

⁵ Týkajúci sa priebehu života ako celku.

dospelosti a staroby. Ide v zásade o biologický proces, ktorý ale má významné psychologické a sociálne súvislosti a dôsledky. Východisková charakteristika, že ide o prirodzený proces, sa týka aj prechodu medzi jednotlivými etapami života, čo je dôležité aj z hľadiska predmetného zamerania nášho príspevku.

Všeobecne medzi charakteristiky vývoja jednotlivcov v životnom cykle patrí⁶:

- je to proces zákonitých zmien (vývoj človeka je všeobecne spojený so zmenami, najmä zmenami kapacity jeho schopností, spôsobilostí a fungovania v spoločenskom kontexte; pri vývoji ale zdôrazňujeme zmeny, ktoré sú zákonité, teda nejde o náhodné vybočenie, náhodný násilný zásah do vývoja, ktorý môže individuálny proces životného vývoja modifikovať, ale v zásade je vývoj človeka reprezentovaný typickými, na seba nadväzujúcimi zmenami)
- ide o proces kontinuálny (prirodzený vývoj prebieha postupne, pozvoľne, môže byť určitými situáciami rámcovaný, alebo stimulovaný, ale v zásade neprebieha ruptúrami, ale pozvoľnými zmenami⁷)
- je to zároveň proces etapovitý (prirodzene prebiehajúce vývojové zmeny môžeme spájať do etáp, ktoré majú charakteristickú povahu a obsah týchto zmien a ovplyvňujú tak kapacitu sociálneho fungovania človeka v jednotlivých etapách života; v zásade môžeme hovoriť o etape vzostupu, stabilizácie a zostupu; tieto etapy sú prirodzené a nezvratné: ľudský vývoj v prvých etapách života (detstvo a mladosť) má podobu zdokonaľovania a obohacovania, nasleduje stacionárne⁸ štúdium (dospelosť, vývojové plató), pre ktoré je charakteristické plné rozvinutie fyzických a duševných kapacít človeka a jeho plnú sebarealizáciu vo všetkých kľúčových životných činnostiach a napokon etapa zostupu (staroba), ktorá je spojená s postupným poklesom ľudských kapacít vo všetkých oblastiach jeho potenciálu)
- vývojový vzostup je procesom diferenciácie a integrácie (znamená to, že všetky kapacity dieťaťa sa postupne rozrôzňujú, znižujú na základe diferenciácie biologickej, psychologickej a mentálnej, pričom tento proces diferenciácie je spojený s organickou integráciou štruktúrovaných potenciálov; vývojový proces má tak kumulatívny charakter, je kontinuálny a vedie k formovaniu individuálnej identity človeka)
- ide o proces aktívny a iniciatívny (vývoj je stimulovaný vnútornými potrebami a zároveň, najmä v ranných obdobiach života, podnetmi z prostredia; realizuje sa cez aktivity, ku ktorým v procese dozrievania stále viac jednotlivec pristupuje vedome a selektívne; jeho konania vyvierajú z vlastnej iniciatívy a súčasne podľa príležitostí, ktoré mu prostredie poskytuje)
- hlavným mechanizmom vývoja sú procesy sociálneho učenia, ktoré vývojovo prebiehajú od mechanizmov nápodoby (socializácia detí), k stále viac selektívnemu a kritickému prehodnocovaniu socializačného pôsobenia mladými ľuďmi.

Hybnými silami vývoja vo vzostupnej fáze sú najmä vplyvy biologické (telesný vývoj, predispozície, kapacita, potenciál), sociálne (socializačné prostredie, jeho charakteristiky a podnety) a psychologické (kognitívne, emocionálne kapacity, personalizovaná osobnosť ako syntéza biologickej a sociálnej dimenzie).

2 DETSTVO A MLADOSŤ AKO ETAPY ŽIVOTNÉHO CYKLU

Nakoľko ale ide o proces, v ktorom sa preplietajú všetky tri dimenzie života (biologická, psychologická a sociálna) hranice týchto etáp je problematické stanoviť úplne presne.

⁶ Řičan, P. Cesta životem. Vývojová psychologie. Praha, Portál 2004. 383 s. ISBN 8073671247.

⁷ To má aj zásadný vplyv aj na otázku presného určenia vekovej hranice právnej zodpovednosti, ktorá bude skôr odrážať spoločenský úzus stanovovania vekových hraníc životných etáp, ako meritórnú, vedecky presne zameranú hranicu sociálnej zrelosti človeka.

⁸ Neznamená to, že v období dospelosti sa človek nevyvíja, získava celý rad nových životných skúseností a zručností, ale z vývojového hľadiska ide o uplatňovanie a rozvíjanie nadobudnutej kapacity.

Charakteristické je to osobitne pri určení hraníc detstva a mladosti, a to predovšetkým preto, že ide o vývojové charakteristiky, ktoré sú plynulé, kontinuálne a predovšetkým z hľadiska biologického a psychologického je skôr vhodné hovoriť o určitom časovom intervale, vymedzujúcom hranice týchto etáp, ako o presne stanovenej časovej hranici. Týka sa to aj hľadiska sociálneho, kde sa ale môžeme oprieť o určité formálne inštitucionálne rámce výkonu sociálnych rolí človeka v priebehu životného cyklu (napr. ukončenia základného stupňa vzdelávania, ktorý by sme mohli pokladať za hranicu prechodu z detstva do mladosti). Ale ani tu nie je hranica celkom jednoznačná, nakoľko základný stupeň vzdelávania je 9-ročný a trvá do 15. roku, zatiaľ čo povinná školská dochádzka je u nás v súčasnosti stanovená do 16. roku. V relatívne nedávnej minulosti sme mali na určitý čas stanovené 8 stupňov základnej školy, teda základný stupeň vzdelávania trval do 14. roku dieťaťa. Do toho ešte vstupuje akési prvé administratívne uznanie „samostatnosti“, kedy dovŕšením 15. roku dostáva dieťa občiansky preukaz (a zároveň je viazaný aj povinnosťou mať ho). Z právneho hľadiska je významným medzníkom stanovenie vekovej hranice trestno-právnej zodpovednosti, ktorá je od rekodifikácie trestného práva v roku 2005 stanovená u nás od 14. roku. S tým sa ale doposiaľ nespájajú začiatok právnej zodpovednosti v priestupkovom konaní, ktorý zostal na hranici 15. roku⁹.

Z formálno- inštitucionálneho hľadiska sme teda vekovú hranicu detstva tradične spájali s 15. rokom (ešte v 80. rokoch minulého storočia bolo s týmto vekom jednotne spojené tak ukončenie základného stupňa vzdelania, ako aj povinnej školskej dochádzky a začiatok trestno-právnej zodpovednosti či nadobudnutia občianskeho preukazu, ako akýmsi symbolickým predelom, ukončujúcim etapu detstva). Následné zmeny vo vzdelávacom systéme a čiastočne aj právnom rámci pozíciovania právnej zodpovednosti, rozkolísali túto jednotnú inštitucionálnu hranicu a otvorili otázku o čo oprieť stanovenie vekovej hranice právnej zodpovednosti. Pre jej zodpovedanie je vhodné špecifikovať bližšie priebeh procesu dozrievania detí a mládeže. Pozrieme sa teda na jeho charakteristiky z individuálneho vývinového pohľadu, ale aj z hľadiska socio-kultúrnych charakteristík súčasného generačného dozrievania, ktoré môže významne tento proces modifikovať. Pokúsime sa tak naznačiť odpovede na otázku vhodného vekového nastavenia hranice právnej zodpovednosti.

3 CHARAKTERISTIKY OBDOBIA DETSTVA A MLADOSTI

Hlavným sociálnym obsahom obdobia detstva a mladosti je proces socializácie a výchovy, ktorého zmyslom je postupné nadobudnutie kompetencií pre samostatné fungovanie človeka ako dospelého, plnohodnotného člena spoločnosti. Hlavným mechanizmom je proces sociálneho učenia, ktorý je ale vývojovo diferencovaný – zatiaľ čo na začiatku ide najmä o jednosmerné formatívne pôsobenie a nápodobu dospelých, postupne sa posúva k selektívite a kritickému prehodnocovaniu socializačného vplyvu. Hlavnými socializačnými inštitúciami sú rodina, škola a vrstovnícka skupina, pričom každá poskytuje v procese socializácie osobitné socializačné impulzy.¹⁰

Kľúčovým z hľadiska predmetu nášho príspevku je práve prechod medzi obdobím detstva a mladosti, na ktorého presnom časovom určení sa ale ani vývinoví psychológovia jednoznačne nezhodujú. Vychádza sa pritom najčastejšie z bližšej etapizácie týchto dvoch životných období. Táto sa často spája s priebehom školskej dochádzky a vychádza sa z rozdelenia školského veku detí na raný (6 až 9 rokov), stredný (9 až 11-12 rokov) a starší (12-13 až 15 rokov)¹¹. Základom sa stáva proces dospievania (ktorého fundamentom je biologické dozrievanie, spojené s nadobudnutím reprodukčnej schopnosti, sprevádzané ale

⁹ Práve tento nesúlad sa stal podnetom pre napísanie tohto príspevku, stimulovanom záujmom dotknutej odbornej právnickej obce reflektovať aj pohľady sociálnych vied na tento problém.

¹⁰ Bližšie pozri napr.: Alan, J. Etapy života očima sociologie. Praha: Panorama, 1989, 440 s., ISBN 8070380446; Říčan, P. Cesta životem. Vývojová psychologie. Praha: Portál 2004. 383 s. ISBN 8073671247.

¹¹ Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum 2012, ISBN 9788024621531, s. 255-256.

celým radom významných psychických a sociálnych zmien), ktoré sa najčastejšie rozdeľuje na dve obdobia: pubescencie (zhruba 11 až 15 rokov) a adolescencie (zhruba 15 až 22 rokov). Obdobie puberty sa potom delí na prvú fázu (11-13 rokov) a druhú (13-15 rokov)¹².

Napriek odlišnému časovej etapizácii sa ale v zásade vývinoví psychológovia zhodujú v tom, že práve v tomto období prebiehajú dynamické zmeny spojené s akceleráciou vývoja všetkých dimenzií osobnosti človeka: kognitívnej a emocionálnej ako aj morálnej a vôľovej, ktorého výsledkom je personalizovaná osobnosť človeka, ktorý je schopný samostatného sociálneho fungovania. Sociológ P. Sak označuje tento proces sociálnym dozrievaním, ktorý vymedzuje ako proces vývojových zmien jednotlivca, ktorý vedie k postupnej premene objektu spoločenského pôsobenia na sociálny subjekt. Sociálne zrenie prebieha v dvoch základných rovinách, v oblasti vedomia (formovanie názorov, postojov a hodnotových orientácií) a v oblasti nadobúdania sociálnych kompetencií (osvojenie si sociálnych noriem a sociálnych rolí)¹³.

Pre uvažovanie o dosiahnutí predpokladov právnej zodpovednosti je veľmi významná etická dimenzia osobnostného dozrievania. Vzťah k dodržiavaniu noriem a vývoj morálneho uvažovania sa prejavuje už od raného školského veku. Mentálna kapacita detí už v tomto období umožňuje chápať význam rôznych pravidiel a požiadaviek a rozlišovať medzi spoločenskými normami a všeobecnými morálnymi pravidlami. Deti v tomto veku vedia, že morálne pravidlá sú univerzálne a týkajú sa spravodlivosti, férovosti a ohľadu k iným. V tomto období sa stanoveným normám a pravidlám podriaďujú, názor a rozhodnutia dospelých považujú za kritérium správnosti a s ich požiadavkami nepolemizujú. Význam noriem je v tomto veku závislý na vedomí dôsledkov, ktoré by ich nerešpektovanie pre dieťa malo. Tak sa formuje určité poňatie zodpovednosti, viazaný na výsledok, nie zámer konania¹⁴. V priebehu stredného školského veku sa už morálne uvažovanie posúva z jednostrannej väzby na autority k diferencovanejšiemu postojom. Posilňuje sa schopnosť diferencovanejšieho posudzovania a vyššej miery samostatného uvažovania a hodnotenia.

Pri posudzovaní nastavenia vekovej hranice právnej zodpovednosti, formulovanej ako dosiahnutia objektivizovanej rozumovej a vôľovej vyspelosti maloletých je osobitne dôležité ako prebieha proces morálneho dozrievania a ako sa vyvíja autoregulačný mechanizmus správania dospievajúceho. Jeho kognitívne schopnosti sa dynamicky rozvíjajú, ale regulácia správania môže ovplyvňovať emocionálna labilita, ktorá je najmä v počiatočnom období dospievania pre toto obdobie príznačná. Špecifickú podobu má vývoj morálneho uvažovania, kedy rozvíjajúce sa kognitívne schopnosti (rozvoj abstraktného myslenia, schopnosť premýšľať o rôznych alternatívach) vedú často dospievajúceho k odmietaniu akceptácie doposiaľ rešpektovaných sociálne konvenčných noriem. S dospievaním narastá snaha o formovanie vlastného názoru, formovanie vlastnej identity spojenej s vlastnou voľbou hodnôt a noriem, ktoré dospievajúci prijme ako záväzné¹⁵. Na jednej strane rastie kriticizmus vo vzťahu k autoritám a konvenčným normám, na druhej strane rastie ochota nekriticky prijímať tlak názorov a postojov rovesníckej skupiny, ktorá sa stáva v tomto období dominantnou referenčnou skupinou dospievajúcich.¹⁶ Pre niektorých dospievajúcich (hlavne v prípade ťažkostí a obmedzených možností zaujať prijateľnú sociálnu pozíciu) môže dochádzať k antiidentifikácii s platným spoločenským poriadkom, ako výraz protestu voči spoločnosti, v ktorej nenachádza akceptáciu a uplatnenie.

V období dospievania sa tak rozvíjajú a prejavujú tak prosociálne, ako aj asociálne či dokonca antisociálne prejavy správania dospievajúcich. Na jednej strane je tu silné a autentické sociálne cítenie, ktoré sa môže prejavovať vo vysokej pohotovosti k pomoci

¹² Langmeier, J., J., Krejčířová, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada 2006, ISBN 8024712849, s. 143.

¹³ Sak, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč 2000, ISBN 8072290428, s.35.

¹⁴ Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum 2012, ISBN 9788024621531, s. 351.

¹⁵ Tamtiež, s. 446.

¹⁶ Pozri bližšie: Smolík, J. Subkultury mládeže. Praha: Grada 2010. 288 s. ISBN 9788024729077.

a podpore slabých a znevýhodnených, na druhej strane môže ísť o kruté a bezcitné správanie, najmä v prípade presvedčenia o oprávnenosti takeého bezohľadného konania. Morálne dozrievanie má teda rozporný, ale kontinuálny priebeh, s plynulým posilňovaním kognitívnej kapacity, vôľovej sebaregulácie a schopnosti a spôsobilosti preberať zodpovednosť za svoje činy a ich dôsledky.

3. 1 Proces dospievania v historickej perspektíve

Proces dozrievania v ranných životných etapách má pritom aj svoje spoločenské a historické špecifiká. Všeobecne môžeme povedať, že osobitný sociálny status vzostupných vývojových období je spojený až s procesom modernizácie spoločnosti. Uznanie detstva ako špecifickej etapy životného cyklu a detí ako osobitnej skupiny je až „moderným“ vynálezom¹⁷. V tradičnej spoločnosti bolo dieťa vnímané ako malý dospelý, obsah jeho života sa v zásade neodlišoval od dospelých, dieťa sa zapájalo (síce podľa svojej nižšej fyzickej a mentálnej kapacity) do každodenných činností rodinného života. Až moderná spoločnosť (spojená s industrializáciou a urbanizáciou) vyprodukovala model dieťaťa ako „nehotového dospelého“¹⁸ a detstvo ako obdobie života, ktorého náplňou sa stáva príprava na dospelosť, stelesnená najmä v potrebe profesiovej prípravy na prácu (vzdelávania) ako zdroja samostatného sociálneho fungovania človeka. Pozícia dieťaťa a jeho každodennosť sa začala líšiť od dospelých, detstvo sa stáva obdobím prípravy na dospelosť. Oddelením sveta detí a dospelých sa dieťa stáva menejcenné ako dospelý, stáva sa na jednej strane objektom ochrany (nemá ešte spôsobilosť na samostatné fungovanie), ale na druhej strane aj závislosti od dospelých. Táto situácia podľa Köverovej produkuje tri paradoxy: právny (dieťa nie je právne zodpovedné za svoje konanie, ale na druhej strane je aj právne bezmocné¹⁹), ekonomický (existenčná bezstarostnosť verus ekonomická závislosť) a napokon hodnotový (paternalizmus: postoje k deťom spájajú láskyplný sentiment s pocitmi a prejavmi nadradenosti dospelých)²⁰. Táto ambivalentná situácia detí sa prejavuje aj v ich súčasnom právnom postavení: dieťa má právo na ochranu jeho oprávnených potrieb a záujmov zo strany dospelých (predovšetkým rodičov) a zároveň nemá právnu zodpovednosť za svoje konanie (ktorú preberajú za dieťa jeho rodičia). Otázkou sa tak stáva, dokedy je dieťaťom a kedy nastáva okamih postupného preberania zodpovednosti za svoje konanie aj z právne definovaného hľadiska. Osobitne sa to týka takých foriem konania, ktoré sú považované za nežiadúce, až nebezpečné, poškodzujúce iných ľudí, teda delikvencie a kriminality.

Tým rozhraním sa spravidla pokladá vstup do obdobia mladosti, ktoré by sme mohli pokladať za „ešte viac moderný vynález“ ako detstvo. Formovanie sa takejto špecifickej etapy života súvisí s predlžovaním prípravy na povolanie ako hlavného zdroja sociálnej suverenity človeka v modernej spoločnosti. Na pozadí rastu technickej a technologickej vyspelosti ekonomiky postupne narastá dĺžka prípravy na povolanie, kedy sa postupne masovým stáva najprv dosiahnutie stredoškolskej úrovne vzdelania a v posledných rokoch aj vysokoškolského stupňa vzdelania. Príprava na povolanie sa predlžuje do takmer 25. roka života. Podobne životné štarty aj v ďalších dôležitých rolách dospelého človeka (vstup do partnerských vzťahov a zakladanie rodín) sa pod vplyvom kultúrnych vzorov a na pozadí rastu individualizácie života posúva do stále vyššieho veku. Obdobie mladosti sa tak predlžuje a súčasné interpretácie tohto trendu hovoria o tzv. emerging adulthood, postupne sa vynárajúcej dospelosti, ktorá začína

¹⁷ Takto detstvo charakterizuje anglický sociológ D,H,J,Morgan (bližšie pozri Köverová, Š. Sociológia životného cyklu. Bratislava. OZ Sociálna práca, 2003, ISBN 8096892746, s. 27.

¹⁸ Tamtiež, s. 30.

¹⁹ Tento rozmer sa vývojom modernej spoločnosti, najmä jej poslednej, postmodernej fázy mení, kedy sa dieťa stáva nielen objektom, ale aj subjektom práva a rozširujú sa jeho participačné práva. Pozri bližšie Brzobohatý, R., Cirbusová, M. Právo na seburčení dieťaťa ako subjektu práva. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 14. – 15. februára 2019. Subjekty občianskeho práva. Bratislavské právnické fórum 2019. Bratislava: UK 2019. s. 40 – 52. ISBN 9788071605256, EAN 9788071605256.

²⁰ Köverová, Š. Sociológia životného cyklu. Bratislava. OZ Sociálna práca, 2003, s. 39-42. ISBN 8096892746.

siahajú až do 30. roku života.²¹ Tým sa rozpornosť pozície mladých prehĺbuje – ide o dospelých nedospelých, v ktorých sa prepája kombinácia slobody a bezstarostnosti na jednej strane a na druhej strane stále určitá miera závislosti a nesamostatnosti. Tieto charakteristiky vtlačajú špecifickú pečať dozrievaniu mladých ľudí v súčasnosti, u ktorých sa prejavuje orientácia na slobodu rozhodovania a výberu vlastných životných volieb, spôsobu života a životných štýlov, sprevádzaný neochotou vstúpiť do rolí spojených s prevzatím zodpovednosti.

Pre proces dozrievania mládeže v súčasnosti je tak charakteristický určitý rozpor: na jednej strane vysoká dynamika vývoja kognitívnych schopností, ktorá ale zaostáva za emocionálnym a etickým osobnostným dozrievaním.

ZÁVER

Odpoveď na otázku presného expertného stanovenia dostatočnej hranice zrelosti pre prevzatie (právne definovanej) zodpovednosti (aspoň čiastočnej) nie je jednoznačná. Proces dozrievania je pozvoľným, kontinuálnym procesom, v ktorom sa formuje aj spôsobilosť prevzatia zodpovednosti za svoje konanie. Súčasne ale máme spoločenské rámce, ktoré vytvárajú prostredie pre prechod cez dôležité medziny do nových socializačných prostredí, v ktorých sa menia nároky na realizáciu sociálnych rolí, samostatnosť a zodpovednosť konania²². Tieto by sme mohli pokladať za vhodné opory pre stanovenie hranice právnej zodpovednosti.

Proces dozrievania detí a mladých ľudí v súčasnosti je často charakterizovaný ako vnútorne rozporný: na jednej strane (najmä vďaka informačným prostriedkom a technológiám) je proces rozvoja kognitívnych schopností akcelerovaný, na druhej strane etapa samostatného zodpovedného rozhodovania za seba a svoje životné voľby (na pozadí predĺžovania obdobia mladosti ako obdobia prípravy na dospelosť) je spájaná s oneskorením mentálneho dozrievania. Samotná skutočnosť predĺžovania etapy mladosti by ale nemala viesť k zníženiu požiadavky prevziať zodpovednosť za seba a svoje chovanie, ktoré sa prejavuje aj v stanovení hranice právnej zodpovednosti (vo všetkých oblastiach právneho normatívneho postavenia). V podmienkach individualizovanej spoločnosti a demokratizujúcich sa vzťahov detí a dospelých sú totiž kladené stále vyššie nároky na spôsobilosť samostatného rozhodovania o svojich životných voľbách, a tým aj kompetencie prevziať zodpovednosť za ich dôsledky.

Čo sa týka súčasného diferencovaného nastavenia odlišnej hranice medzi priestupkovou a trestno-právnou zodpovednosťou, bolo by vhodné túto vekovú hranicu zosúladiť. Vyznieva nelogicky (a domnievam sa, že do určitej miery aj nespravodlivo), aby za menej závažné delikty, s menej závažnými sankčnými dôsledkami (priestupky) boli braní na zodpovednosť starší (od 15. roku), zatiaľ čo v prípade závažnejších deliktov (trestných činov), so závažnejšími dôsledkami (samotný proces trestného stíhania, potenciálne sankcie) je trestná zodpovednosť už od 14. roku. Je preto namieste túto hranicu zosúladiť. Potenciálne zníženie vekovej hranice priestupkovej zodpovednosti by sa ale malo konzekventne pretaviť do opatrení sociálnej kurately s posilnením postupov zaobchádzania, v ktorých by mala dominovať podpora riešenia sociálnych zlyhaní maloletých a mladistvých a odvrátenie ich opakovania.

Nastavenie vekovej hranice zodpovednosti samo o sebe nie je tak závažnou otázkou, ako skôr budovanie systému prevencie a včasnej intervencie v prípade rizikového správania detí a mládeže. Riešenie prípadov protiprávneho konania by malo byť až na konci cesty, ku ktorému by sa deti a mladí ľudia mali „dopracovať“ v čo najmenšom počte.

²¹ Bližšie pozri: Džambazovič, R., *Dospievajúce na Slovensku. Prechod do dospelosti zo sociologickej perspektívy*. Bratislava: UK, 2022, 212 s. ISBN 978-80-223-5374-8 (on-line); Hofreiter, R., Džambazovič, R. (ed.). *Zamerané na mladých ľudí: aktuálne trendy a výzvy (nielen) sociologického výskumu na Slovensku*. Banská Bystrica: Belianum, 2020, 143 s. ISBN 978-80-557-1545-2.

²² Napr. prechod na strednú školu, v ktorej pravidlá vzdelávania a nároky kladené na študenta predpokladajú vyššiu mieru jeho samostatnosti.

Použité zdroje:

ALAN, J. Etapy života očima sociologie. Praha: Panorama, 1989, 440 s. ISBN 8070380446.

BRZOBOHATÝ, R., CIRBUSOVÁ, M. Právo na sebeurčení dítěte jako subjektu práva. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 14. – 15. februára 2019. Subjekty občianskeho práva. Bratislavské právnické fórum 2019. Bratislava: UK, 2019. s. 40 – 52. ISBN 9788071605256, EAN 9788071605256.

DŽAMBAZOVIČ, R. Dospievanie na Slovensku. Prechod do dospelosti zo sociologickej perspektívy. Bratislava: UK, 2022, 212 s. ISBN 978-80-223-5374-8 (on-line).

FEKETE, I. Občiansky zákonník 1 zväzok (Všeobecná časť). Veľký komentár, 3. aktualizov. a rozšírené vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2018, 1112 s. ISBN 9788081550737.

HOFREITER, R., DŽAMBAZOVIČ, R. (ed.). Zamerané na mladých ľudí: aktuálne trendy a výzvy (nielen) sociologického výskumu na Slovensku. Banská Bystrica: Belianum, 2020, 143 s. ISBN 9788055715452.

KLINCOVÁ, Z. Rozsah procesnej spôsobilosti maloletých. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 14. – 15. februára 2019. Subjekty občianskeho práva. Bratislavské právnické fórum 2019. Bratislava: UK 2019. s. 85 – 91. ISBN 9788071605256, EAN 9788071605256.

KÖVEROVÁ, Š. Sociológia životného cyklu. Bratislava: OZ Sociálna práca, 2003, 137 s. ISBN 8096892746.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 8024712849.

ŘÍČAN, P. Cesta životem. Vývojová psychologie. Praha: Portál, 2004, 383 s. ISBN 8073671247.

SAK, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000, 291 s. ISBN 8072290428.

SMOLÍK, J. Subkultury mládeže. Praha: Grada, 2010, 288 s. ISBN 9788024729077.

VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2012, 531s. ISBN 9788024621531.

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M., a kol. Občiansky zákonník I. § 1-450. Veľké komentáre. C.H. Beck SK, 2019, 3344 s. ISBN 9788074007705.